

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Ανθρώπινα Δικαιώματα και Προσεγγίσεις Βασισμένες στα
Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Κοινωνική Εργασία: Δουλεύοντας
σε Ένα Πλαίσιο Παραβίασης Δικαιωμάτων**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτήτρια: Ταγάρα Στυλιανή (Α.Μ. 19671105)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Τελώνη Δήμητρα-Δώρα

Αιγάλεω, 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Ανθρώπινα Δικαιώματα και Προσεγγίσεις Βασισμένες στα
Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Κοινωνική Εργασία: Δουλεύοντας
σε Ένα Πλαίσιο Παραβίασης Δικαιωμάτων**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτήτρια: Ταγάρα Στυλιανή (Α.Μ. 19671105)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Τελώνη Δήμητρα-Δώρα

Η εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των απαιτήσεων του Προπτυχιακού Προγράμματος
Σπουδών για την λήψη του πτυχίου του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου
Δυτικής Αττικής

Αιγάλεω, 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Στυλιανή Ταγάρα, 2023

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής δεν δηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων της συγγραφέα.

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια που προσφέρθηκε στην εκπόνησή της αναγνωρίζεται και αναφέρεται στο κείμενο. Επιπλέον, αναφέρονται όλες οι βιβλιογραφικές πηγές που αξιοποιήθηκαν, πρωτογενείς και δευτερογενείς, είτε η συμβολή τους παρατίθεται επακριβώς ως απόσπασμα είτε ως παράφραση.

Η συγγραφέας της εργασίας

UNIVERSITY OF WEST ATTICA
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK

**Human Rights and Human Rights-Based Approaches in Social
Work: Working in a Context of Rights Violations**

FINAL YEAR PROJECT REPORT

Student: Tagara Styliani (Registration Number: 19671105)

Supervisor: Teloni Dimitra-Dora

A report submitted as partial fulfillment of the requirements for the degree of Bachelor

Egaleo, 2023

Αξιολογητής 1 - Επιβλέπουσα Καθηγήτρια	Αξιολογητής 2	Αξιολογητής 3

*Σε όλους τους ανθρώπους που αγωνίστηκαν για έναν καλύτερο κόσμο και σε όλα εμάς
που ακολουθούμε τα βήματά τους.*

Ευχαριστίες

Η δημιουργία αυτής της εργασίας ήταν μια εμπειρία που με βοήθησε να εξελιχθώ, να μάθω και να προβληματιστώ. Όμως, αυτό το ταξίδι δεν το έκανα μόνη και δεν θα μπορούσα να μην αναγνωρίσω και ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που ήταν στο πλευρό μου, που με ενέπνευσαν και στο πλάι των οποίων έμαθα πολλά.

Πρώτα από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τη κυρία Δώρα Τελώνη. Ως επιβλέπουσα καθηγήτρια μου πρόσφερε καθοδήγηση, υποστήριξη αλλά και πολλή ενθάρρυνση που με βοήθησε να πιστέψω στον εαυτό μου και να δουλεύω για να κάνω την εργασία μου όλο και καλύτερη, μια διόρθωση τη φορά. Όμως, πριν ακόμα συνεργαστούμε για αυτή την εργασία, από το πρώτο κιόλας εξάμηνο των σπουδών μου, ήταν καταλύτης στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος μου για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον ακτιβισμό και την κοινωνική αλλαγή. Μου έμαθε να αντιδρώ και να διεκδικώ, μαθήματα που θα κουβαλώ για πάντα μαζί μου και την ευχαριστώ πολύ για αυτό.

Επίσης, σημαντική είναι η συνεισφορά της οικογένειας και των φίλων μου, που πάντα με στήριζαν και πίστευαν σε μένα. Ιδιαίτερη αναφορά όμως αξίζει η φίλη μου Νάσια. Μαζί ξεκινήσαμε να γράφουμε την πτυχιακή μας εργασία, με τον ίδιο ενθουσιασμό, μεράκι και αγωνίες. Νάσια μου σε ευχαριστώ για την στήριξη σου, για τις φορές που με καθησύχασες, που με ενθάρρυνες να συνεχίσω, που βρήκες χρόνο να διαβάσεις την εργασία μου από τα πρώτα κιόλας στάδια. Χωρίς εσένα, αυτό το ταξίδι θα ήταν πολύ πιο μοναχικό και ήταν μεγάλη μου χαρά που ήσουν συνοδοιπόρος μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους της κοινωνίας των πολιτών, όλα τα άτομα με ακτιβιστική δράση του παρελθόντος, του παρόντος αλλά και όσα θα έρθουν μετά από εμένα. Εμείς είμαστε η αλλαγή και μαζί μπορούμε τη πετύχουμε και χαίρομαι που είμαι και εγώ κομμάτι της. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω όλα τα άτομα—τα οποία πλέον θεωρώ αγαπημένες/ους φίλες/φίλους—που γνώρισα κατά το δικό μου ακτιβιστικό «ταξίδι». Μαζί δουλέψαμε, γελάσαμε, συναντήσαμε αδιέξοδα και δυσκολίες. Όμως, βρήκαμε μια κοινότητα, ενωθήκαμε γύρω από ένα κοινό σκοπό, αλληλοστηριζόμασταν και φροντίζαμε το ένα το άλλο καθώς μεγαλώναμε και συναντούσαμε και δικές μας προσωπικές προκλήσεις και αδιέξοδα.

Σε όλα τα υπέροχα πλάσματα που γνώρισα στα χρόνια μου ως ακτιβίστρια στη Διεθνή Αμνηστία, και ιδιαίτερα στην αγαπημένη μου Φοιτητική Ομάδα της Διεθνούς Αμνηστίας: σας αγαπώ και σας ευχαριστώ για τις στιγμές που περάσαμε μαζί, για τα

πράγματα που μάθαμε το ένα από το άλλο, για το πάθος που μοιραστήκαμε για την κοινωνική δικαιοσύνη, τις πορείες, τα πανό, τις εκκλήσεις και ανυπομονώ για όλες τις νέες εμπειρίες που θα ζήσουμε μαζί.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η βιβλιογραφική διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Α.Δ.) μπορούν να ενσωματωθούν στη πρακτική της κοινωνικής εργασίας, και συγκεκριμένα μέσω των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η χρήση των Α.Δ. δεν αποτελεί μόνο υποχρέωση των κοινωνικών λειτουργών όπως υποστηρίζει ο ορισμός του επαγγέλματος, αλλά θα μπορούσε να είναι και μια μέθοδος εργασίας που αντιμετωπίζει τις πολλαπλές προκλήσεις που προκαλούν η ανισότητα, οι παραβιάσεις δικαιωμάτων και ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός σε πολλές κοινωνίες σήμερα. Οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, όπως έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια από κοινωνικές/ούς λειτουργούς, επεκτείνουν τα Α.Δ. από τη θεωρία στη πράξη, παρέχοντας στις/στους επαγγελματίες χρήσιμα εργαλεία που θα μπορέσουν να χρησιμοποιήσουν στην εργασία τους. Χρησιμοποιώντας ήδη υπάρχουσες μεθόδους της κοινωνικής εργασίας, οι εν λόγω Προσεγγίσεις καλούν τις/τους επαγγελματίες να αναγνωρίσουν την κοινωνική, πολιτική και οικονομική διάσταση των «ατομικών» προβλημάτων των εξυπηρετούμενων τους και να συνεργαστούν μαζί τους για να διεκδικήσουν αλλαγές, με γνώμονα πάντοτε τα δικαιώματα που όλες/οι/α μας δικαιούμαστε. Η αλλαγή είναι κομβικό σημείο μιας παρέμβασης που βασίζεται στα Α.Δ., γεγονός που απαιτεί από τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς να αναπτύξουν πολιτική συνείδηση και να κατανοήσουν τα Α.Δ., με τα δυνατά σημεία και τις αδυναμίες τους, αλλά και το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ζουν και στο οποίο παραβιάζονται τα δικαιώματα των ίδιων και των εξυπηρετούμενων τους.

Λέξεις-κλειδιά: ανθρώπινα δικαιώματα, Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Abstract

The purpose of this undergraduate dissertation is the literature review of how Human Rights (HRs) can be integrated into social work practice, specifically through Human Rights-Based Approaches. The use of HRs is not only an obligation of social workers as the profession's definition claims, but it could also be a way of working that addresses the multiple challenges posed by inequality, rights violations and neoliberal capitalism in many societies today. Human Rights-Based Approaches, as developed in recent years by social workers, expand human rights from theory to practice, providing practitioners with useful tools that they will be able to use at their work. Using already existing methods in social work, these Approaches call on professionals to recognize the social, political and economic dimensions of the "individual" problems of service users and to work with them to claim change, always with the rights that we are all entitled to on the forefront. Change is central to an intervention based on HRs, which requires social workers to develop political awareness and an understanding of HRs, with their strengths and weaknesses, but also the socio-political context in which they live and in which their rights, as well as the rights of service users, are violated.

Keywords: human rights, Human Rights-Based Approaches, human rights violations

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	13
Κεφάλαιο Πρώτο: Ανθρώπινα Δικαιώματα: Ορισμοί και Προκλήσεις	17
1.1. Ορισμός	17
1.2. Τυπολογίες	18
1.3. Προβληματισμοί και Προκλήσεις	20
1.4. Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ελλάδα: Προστασία και Παραβίαση	23
Κεφάλαιο Δεύτερο: Παραβίαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	31
2.1. Αιτίες Παραβιάσεων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	32
2.2. Νεοφιλελευθερισμός και Δικαιώματα	34
2.3. Τομείς Παραβίασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	37
2.3.1. Αστυνομοκρατία και Αστυνομική Βία.....	37
2.3.2. Πρόνοια.....	39
Κεφάλαιο Τρίτο: Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Human Rights-Based Approaches- HRBAs).....	46
3.1. Ορισμός	46
3.2. Η Σχέση της Κοινωνικής Εργασίας με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	48
3.3. Βασικά Χαρακτηριστικά Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Κοινωνική Εργασία.....	50
3.4. Πρακτική Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Κοινωνική Εργασία: Προσεγγίσεις και Παρεμβάσεις	52
3.4.1. Πρακτική Βασισμένη στα Α.Δ. στη Βραζιλία.....	53
3.4.2. Τρία Επίπεδα Παρεμβάσεων των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα.....	55
3.4.3. Αρχές της Κοινωνικής Εργασίας Βασισμένης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα	56
3.4.4. Μέθοδοι Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Κοινωνική Εργασία (Human Rights Methods in Social Work).....	58
3.4.5. Πλαίσιο Πρακτικής Βασισμένο στις Τρεις Γενικές Δικαιωμάτων	60
3.4.6. Κριτική Προσέγγιση Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα	62
3.4.7. Πλαίσιο Δράσης για τη Προάσπιση Δικαιωμάτων	64
3.4.8. Αξιολόγηση Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα.....	66
Κεφάλαιο Τέταρτο: Συζήτηση-Συμπεράσματα.....	68
4.1. Συζήτηση	68

4.2. Συμπεράσματα.....	74
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	78
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	78
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	83

Εισαγωγή

Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Α.Δ.) κατέχουν δεσπόζουσα θέση στη κοινωνική εργασία. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών «η κοινωνική εργασία ήταν, από τη σύλληψή της, ένα επάγγελμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχοντας ως βασική αρχή την εγγενή αξία κάθε ανθρώπου και ως έναν από τους κύριους στόχους της την προώθηση δίκαιων κοινωνικών δομών, οι οποίες μπορούν να προσφέρουν στους ανθρώπους ασφάλεια και ανάπτυξη, διατηρώντας παράλληλα την αξιοπρέπεια τους» (ο.α. στο Healy, 2008:735-736; United Nations, 1994:3). Στη συνέχεια, τα Α.Δ. συμπεριλήφθηκαν στον ορισμό του επαγγέλματος (International Federation of Social Workers- IFSW, 2014; Καλλινικάκη, 2011), ενώ όλο και αυξανόμενος αριθμός κοινωνικών λειτουργών υποστηρίζει ότι η κοινωνική εργασία είναι ένα επάγγελμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Abramovitz, 1998; Albrithen & Androff, 2014; Androff, 2016; Androff, 2018; Healy, 2008; Mapp, McPherson, Androff, Gatenio Gabel, 2019; Mulé, 2018) και καλούν αυτά να γίνουν μέρος της καθημερινής πρακτικής της κοινωνικής εργασίας.

Η χρήση των Α.Δ. στην κοινωνική εργασία έχει ιδιαίτερη σημασία, ειδικά μέσα στα υπάρχοντα πλαίσια, στα οποία κοινωνικές/οί λειτουργοί έρχονται αντιμέτωποι με ανισότητες, διακρίσεις και παραβιάσεις δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων τους— κάποιες φορές, ακόμα και μέσα στις υπηρεσίες στις οποίες εργάζονται. Μια πρακτική βασισμένη στα δικαιώματα δηλαδή, είναι σημαντική για να αναγνωριστούν και να αντιμετωπιστούν οι παραβιάσεις τους (McPherson & Abell, 2020; Reynaert et al., 2019). Παράλληλα, η ίδια η εργασία με βάση τα Α.Δ. απαιτεί τη γνώση του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού πλαισίου για να κατανοούν οι επαγγελματίες την κοινωνική προέλευση πολλών «ατομικών» προβλημάτων, αλλά και για να αλλάξουν τις άνισες κοινωνικές δομές, όπως το επάγγελμα απαιτεί (Healy, 2008; Ife, 2012; Mapp et al., 2019; McPherson, 2020).

Όμως, παρά τη σημασία των Α.Δ. για την κοινωνική εργασία, αυτά έχουν παρουσιαστεί στη βιβλιογραφία κυρίως στη θεωρητική τους βάση (Cubillos-Vega, 2017), γεγονός που δεν βοηθά τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς να αποκτήσουν τα κατάλληλα εργαλεία και τη γνώση για να εφαρμόσουν πρακτικά τα Α.Δ. (Reynaert, Nachtergaele, De Stercke, Gobeyn, Roose, 2022). Αν και η βιβλιογραφία εξακολουθεί να μην εξετάζει το ζήτημα μια πρακτικής βασισμένης στα δικαιώματα επαρκώς, έχουν γίνει

απόπειρες από κοινωνικές/ούς λειτουργούς να αναπτύξουν και να παρουσιάσουν πρακτικές βασισμένες στα Α.Δ.. Αποτέλεσμα αυτών των προσπάθειών είναι οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα που, χρησιμοποιώντας ποικίλες πρακτικές—κάποιες από τις οποίες είναι ήδη διαδεδομένες στη κοινωνική εργασία—παροτρύνουν τις/τους επαγγελματίες να εισάγουν τα Α.Δ. στη πρακτική τους και να φέρουν αλλαγές σε επίπεδο οργάνωσης αλλά και της κοινωνίας εν γένει.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια συγκέντρωσης της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για τις πρακτικές εφαρμογές των Α.Δ. στο πεδίο της κοινωνικής εργασίας και ειδικότερα τις Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Human Rights-Based Approaches- HRBAs). Η έλλειψη βιβλιογραφίας γύρω από το ζήτημα των Α.Δ.—ιδίως της πρακτικής εφαρμογής αυτών από κοινωνικές/ούς λειτουργούς—πιστεύουμε πως καθιστά αυτό το ερευνητικό εγχείρημα σημαντικό. Μάλιστα, στην Ελλάδα το βιβλιογραφικό κενό είναι ακόμη πιο εμφανές, με έλλειψη ελληνόφωνης βιβλιογραφίας και μεταφρασμένων έργων που να πραγματεύονται Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Μέχρι σήμερα, οι πληροφορίες διαθέσιμες σε επαγγελματίες και φοιτήτριες/τητές σχετικά με τα Α.Δ. στη κοινωνική εργασία είναι περιορισμένες στην Ελλάδα, ενώ ελάχιστες αναφορές στα Α.Δ.—πόσο μάλλον στις πρακτικές εφαρμογές αυτών—γίνεται στα διαθέσιμα πανεπιστημιακά συγγράμματα. Σημαντική είναι, επομένως, η συνεισφορά αυτής της εργασίας στη παρουσίαση των Α.Δ. ως πεδίου δράσης των κοινωνικών λειτουργών και, ενδεχομένως, η αρχή μιας μακράς αλλά αναγκαίας συζήτησης και στο ελληνικό πλαίσιο, που θα αφορά τα Α.Δ., την ανάπτυξη Προσεγγίσεων με βάση αυτά και την εφαρμογή τους στην καθημερινή πρακτική και τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής πραγματικότητας.

Συγκεκριμένα, η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση στοχεύει στην επαρκή κατανόηση των Α.Δ. ως εργαλείου στη πρακτική της κοινωνικής εργασίας, η οποία καλείται να αντιμετωπίσει προκλήσεις δουλεύοντας μέσα σε ένα πλαίσιο ανισότητας και παραβίασης δικαιωμάτων. Αυτό θα γίνει μέσω της γνώσης των Α.Δ. από τη μια, αλλά και του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου μέσα στο οποίο παραβιάζονται. Στη συνέχεια, με τη συνδρομή των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα που αναπτύχθηκαν από κοινωνικές/ούς λειτουργούς, τα Α.Δ. μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη, δημιουργώντας ισότιμες κοινωνικές υπηρεσίες αλλά και κοινωνίες,

αντιμετωπίζοντας τις υπάρχουσες προκλήσεις μέσω της συνηγορίας και του ακτιβισμού και τελικά την προσπάθεια κοινωνικής αλλαγής στο πλευρό των εξυπηρετούμενων.

Μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η παρούσα εργασία επιχειρεί να απαντήσει τα εξής ερωτήματα:

1. Τι είναι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Α.Δ.) και ποια τα χαρακτηριστικά τους;
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του υπάρχοντος κοινωνικοπολιτικού πλαισίου και πώς εμποδίζουν την πραγμάτωση των Α.Δ.;
3. Ποια είναι η σχέση της κοινωνικής εργασίας με τα Α.Δ. και πώς αυτά μπορούν να ενσωματωθούν στη πρακτική της κοινωνικής εργασίας;
4. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα;

Αυτά τα ερωτήματα εξετάζονται παρακάτω μέσα σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο, παρουσιάζονται κάποιες βασικές πληροφορίες για τα Α.Δ.. Αρχικά, ορίζονται τα Α.Δ. και στη συνέχεια παρουσιάζονται κάποιες βασικές κατηγοριοποιήσεις (τυπολογίες) τους. Επίσης, γίνεται αναφορά στους προβληματισμούς και τις προκλήσεις που προκύπτουν γύρω από τα Α.Δ., ενώ το πρώτο κεφάλαιο κλείνει η παρουσίαση των δικαιωμάτων στο ελληνικό πλαίσιο. Αυτό αφορά την υπάρχουσα νομοθεσία στη χώρα αναφορικά με τα δικαιώματα, αλλά και τις παραβιάσεις τους, που συνεχίζουν να συμβαίνουν σε όλη την επικράτεια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στις παραβιάσεις των Α.Δ.. Το κεφάλαιο ξεκινά με την παρουσίαση των αιτιών των παραβιάσεων των Α.Δ.. Στη συνέχεια, τα Α.Δ. εξετάζονται μέσα από το πρίσμα του νεοφιλελευθερισμού, του κυρίαρχου οικονομικού συστήματος σε μεγάλο μέρος του κόσμου. Σκοπός είναι να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο τα Α.Δ. επηρεάζονται από τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό. Τέλος, παρατίθενται οι παραβιάσεις δικαιωμάτων σε δύο τομείς με ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνική εργασία: την αστυνομοκρατία και αστυνομική βία και τα συστήματα πρόνοιας.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην κοινωνική εργασία. Στην αρχή του κεφαλαίου δίνεται ο ορισμός των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα και μετά από αυτό παρουσιάζεται η σχέση της κοινωνικής εργασίας με τα Α.Δ.. Αφού εξηγηθεί η παραπάνω

σχέση, γίνεται αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά των Προσεγγίσεων που έχουν αναπτυχθεί στο χώρο της κοινωνικής εργασίας. Στο τέλος του κεφαλαίου, παρουσιάζονται κάποιες βασικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί για την εργασία των κοινωνικών λειτουργών με κεντρικό άξονα τα Α.Δ..

Στη συνέχεια, ακολουθεί συζήτηση πάνω σε κεντρικά σημεία της εργασίας, προσανατολισμένη κυρίως σε ζητήματα αλλαγής του υπάρχοντος άνισου συστήματος αλλά και τη θέση των Α.Δ. και της κοινωνικής εργασίας σε αυτή τη διαδικασία αλλαγής. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την βιβλιογραφική έρευνα.

Κεφάλαιο Πρώτο: Ανθρώπινα Δικαιώματα: Ορισμοί και Προκλήσεις

Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1948 ξεκινά το πρώτο άρθρο της με την εξής δήλωση: «Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα». Τι είναι όμως τα ανθρώπινα δικαιώματα (Α.Δ.); Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια απόπειρα ορισμού τους και θα παρουσιαστούν οι κατηγοριοποιήσεις/τυπολογίες τους. Στη συνέχεια, θα εξεταστούν κάποιοι προβληματισμοί γύρω από τα δικαιώματα και, τέλος, θα γίνει αναφορά στην νομική αναγνώριση αλλά και τις καταπατήσεις των Α.Δ. στην Ελλάδα.

1.1. Ορισμός

Στη προσπάθεια μας να ορίσουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα (Α.Δ.) οφείλουμε να ξεκινήσουμε με το κυριότερο ίσως χαρακτηριστικό τους, ότι αφορούν όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως των περιστάσεων. Αυτό σημαίνει πως ελευθερίες και δικαιώματα έχουν όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας, γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης (Ηνωμένα Έθνη, 1948).

Συνολικά, τα Α.Δ. έχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, είναι καθολικά, αδιαίρετα και αλληλεξαρτώμενα (United Nations, 1993). Η καθολικότητα των δικαιωμάτων, όπως ειπώθηκε παραπάνω, σημαίνει πως αφορούν όλους τους ανθρώπους, παντού στον κόσμο και σε οποιαδήποτε κατάσταση. Από την άλλη, τα δικαιώματα είναι αδιαίρετα και αλληλεξαρτώμενα, που σημαίνει ότι είναι όλα το ίδιο σημαντικά και απαραίτητα για την ευημερία του ανθρώπου που τα απολαμβάνει. Εξάλλου, «Κανείς δεν μπορεί να αποφασίσει ότι μερικά [δικαιώματα] είναι πιο σημαντικά από άλλα. Η αφαίρεση ενός δικαιώματος έχει αρνητικό αντίκτυπο σε όλα τα άλλα δικαιώματα» (Amnesty International, n.d.β). Με άλλα λόγια, όχι μόνο δεν μπορούμε να ιεραρχήσουμε τα δικαιώματα με βάση την σημαντικότητά τους, αλλά το κάθε δικαιώματα είναι απαραίτητο για να υπάρχουν τα υπόλοιπα.

Αυτές οι έννοιες της καθολικότητας, της αδιαιρετότητας και της αλληλεξάρτησης έχουν υποστηριχθεί και σε γραπτά των Ηνωμένων Εθνών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Βιέννης του 1993: «Όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι καθολικά, αδιαίρετα και αλληλεξαρτώμενα και αλληλένδετα. Η διεθνής κοινότητα πρέπει να αντιμετωπίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα παγκοσμίως με δίκαιο και ίσο τρόπο, στην ίδια βάση και με την ίδια έμφαση» (United Nations, 1993).

Τέλος, σύμφωνα με τους Calma και Priday (2011) τα Α.Δ. αποτελούν επίσης τις «φιλοδοξίες μας για αυτό που θέλουμε για όλους τους ανθρώπους και τις ελάχιστες απαιτήσεις για να το πετύχουμε αυτό» (σ. 152). Θα μπορούσαμε να πούμε, λοιπόν, ότι τα Α.Δ. εκφράζουν όλα αυτά που θα βελτιώσουν τη ζωή όλων των ανθρώπων και τους τρόπους με τους οποίους θα γίνουν μέρος της καθημερινότητάς τους.

1.2. *Τυπολογίες*

Τα δικαιώματα όπως τα γνωρίζουμε σήμερα περιγράφονται στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών, η οποία απαρτίζεται από 30 άρθρα. Έχει γίνει προσπάθεια κατηγοριοποίησης αυτών των 30 άρθρων και των δικαιωμάτων που αυτά εκφράζουν. Η κατηγοριοποίηση αυτή έχει γίνει, κατά βάση, με δύο τρόπους.

Ο πρώτος κατατάσσει τα Α.Δ. σε τρεις κατηγορίες: τα πολιτειακά, τα πολιτικά και τα κοινωνικά δικαιώματα (Marshall, 1992). Αντίστοιχα, τα πολιτειακά δικαιώματα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως ατομικά δικαιώματα, τα πολιτικά ως αστικά και πολιτικά δικαιώματα, ενώ τα κοινωνικά δικαιώματα ως οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008). Σύμφωνα με το Δέλλιο (2003), τα ατομικά δικαιώματα σχετίζονται με την προστασία του ατόμου «τόσο από την δημόσια όσο και από την ιδιωτική εξουσία» (σ. 359). Αυτό σημαίνει πως όταν σέβονται τα ατομικά δικαιώματα ενός ανθρώπου, δεν μπορούν, είτε στη δημόσια είτε την ιδιωτική σφαίρα, να ασκούν εξουσία πάνω του αλλά οφείλουν να σέβονται την αυτοδιάθεση του. Από την άλλη, σύμφωνα με τον οργανισμό Front Line Defenders, τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα «διασφαλίζουν την ικανότητα κάποιου να συμμετέχει στην αστική και πολιτική ζωή της κοινωνίας και του κράτους χωρίς

διακρίσεις ή καταστολή» (n.d.). Παράλληλα, τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα αφορούν «τον χώρο εργασίας, την κοινωνική ασφάλιση, την οικογενειακή ζωή, τη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή και την πρόσβαση σε στέγαση, τροφή, νερό, υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση» (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008: 1).

Μια δεύτερη κατηγοριοποίηση των Α.Δ. γίνεται μέσα από τις λεγόμενες «τρεις γενιές» δικαιωμάτων. Η πρώτη γενιά δικαιωμάτων αφορά τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα όπως αναπτύχθηκαν κατά τον 18^ο αιώνα (Ife, 2012), τα οποία προστατεύουν τα άτομα από την κακομεταχείριση από το κράτος (Wellman, 2000). Τα δικαιώματα πρώτης γενιάς έχουν χαρακτηριστεί και ως «αρνητικά» δικαιώματα, δηλαδή ως δικαιώματα που εκφράζουν την ελευθερία από παρεμβάσεις (Hirschl, 2000). Αυτό σημαίνει ότι, για να έχουν τα άτομα πρόσβαση στα δικαιώματά τους, χρειάζονται φορείς που δεν επεμβαίνουν ούτε ελέγχουν τους ανθρώπους, υπονομεύοντας έτσι την αυτοδιάθεση, την ελευθερία έκφρασης και τα υπόλοιπα δικαιώματα τα οποία η γενιά αυτή περιλαμβάνει (Ife, 2012). Στη συνέχεια, ακολούθησε η δεύτερη γενιά δικαιωμάτων κατά την οποία δόθηκε η δυνατότητα στα άτομα να απαιτήσουν από το κράτος τη δημιουργία και διατήρηση κυβερνητικών προγραμμάτων που τα ωφελούν (Wellman, 2000). Αυτά τα δικαιώματα αφορούν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα και την ανάπτυξή τους κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα (Ife, 2012). Εναλλακτικά, έχουν χαρακτηριστεί και «θετικά», γιατί χρειάζεται μια «θετική δράση», μια παροχή υπηρεσίας, για να πραγματοποιηθούν (Hirschl, 2000). Τέλος, κατά τον 20^ο αιώνα αναπτύχθηκαν δικαιώματα όπως αυτό στην ειρήνη και τα οποία ο Karel Vasak όρισε ως τρίτη γενιά δικαιωμάτων (Wellman, 2000). Διαφορετικά, έχουν οριστεί και ως συλλογικά δικαιώματα (Hirschl, 2000; Ife, 2012).

Βέβαια, οι παραπάνω τυπολογίες έχουν αποτελέσει πεδίο διαφωνιών μεταξύ θεωρητικών και έχουν κατά καιρούς αμφισβητηθεί. Το ζήτημα αυτό όμως αφορά μόνο έναν από τους προβληματισμούς που έχουν προκύψει στη συζήτηση περί Α.Δ., το οποίο θα συζητηθεί συνοπτικά στο επόμενο υποκεφάλαιο.

1.3. Προβληματισμοί και Προκλήσεις

Όπως συζητήθηκε παραπάνω, σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, τα Α.Δ. είναι αδιαίρετα (United Nations, 1993). Από την άλλη πλευρά, οι τυπολογίες που συζητήθηκαν πιο πάνω υποδηλώνουν το αντίθετο. Έτσι για παράδειγμα, σύμφωνα με το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2008) τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα και τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα δεν είναι θεμελιωδώς διαφορετικά. Αντιθέτως, έχουν πολλά κοινά και ένας τέτοιος διαχωρισμός δεν είναι απαραίτητος. Παρομοίως, οι θεωρητικές διαφοροποιήσεις των δικαιωμάτων σε θετικά και αρνητικά θέτεται υπό αμφισβήτηση, καθώς δικαιώματα που χαρακτηρίζονται ως αρνητικά, απαιτούν κάποιο είδος κρατικής παρέμβασης για να πραγματοποιηθούν (Hirschl, 2000). Τέλος, και η κατηγοριοποίηση των δικαιωμάτων μέσω των τριών γενεών θεωρείται ασαφής στη συζήτηση περί δικαιωμάτων σήμερα (Domaradzki, Khvostova, Purovac, 2019; Ife, 2012; Jensen, 2017).

Παράλληλα, υπάρχει ένας ακόμη προβληματισμός που αφορά τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα. Αν και, όπως ειπώθηκε παραπάνω, δεν είναι ουσιωδώς διαφορετικά από τα υπόλοιπα δικαιώματα, η δυνατότητά τους να διεκδικηθούν μέσω δικαστικής προσφυγής έχει ιστορικά αμφισβητηθεί (Koch, 2006; Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008). Όμως, σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, όχι μόνο τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα είναι αγώγιμα (μπορούν να διεκδικηθούν δικαστικά), αλλά η «δικαστική εφαρμογή» όλων των δικαιωμάτων είναι θεμελιώδους σημασίας (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008).

Από την άλλη, για πολύ καιρό τα Α.Δ. θεωρούνταν—και ίσως στη μορφή που τα γνωρίζουμε είναι—δημιουργήματα των χωρών της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής (Said, 1979; Kennedy, 2005). Αυτό όμως συμβαίνει γιατί οι κοινότητες αυτών των χωρών είχαν εξουσία και μια προνομιακή θέση κατά τη διαμόρφωση του διεθνούς δικαίου (Marks, 1980). Όμως, μια τέτοια προνομιακή θέση δημιουργεί τον κίνδυνο, όπως περιγράφηκε από την Lynn Hunt (2007), «η ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να γίνει η ιστορία του δυτικού πολιτισμού ή τώρα, μερικές φορές, ακόμη και η ιστορία ολόκληρου του κόσμου» (σ. 20). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η γλώσσα των Α.Δ., η οποία μπορεί να είναι «ξένη» σε χώρες με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο,

ακόμα και αν εκφράζει οικουμενικές αξίες (Ball & Gready, 2006). Όμως, τα Α.Δ. δεν αφορούν μόνο τον δυτικό κόσμο. Αν και η ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως εκφράστηκαν στην Οικουμενική Διακήρυξη είναι αρκετά πρόσφατη και αναπτύχθηκε στη μεταπολεμική Ευρώπη, ιδέες που συνάδουν με αυτές των δικαιωμάτων υπήρχαν για αιώνες σε πολλές κουλτούρες και θρησκείες (Aziz, 1999; Ball & Gready, 2006; Said, 1979; Kennedy, 2005; Marks, 1980).

Παράλληλα, ο Ife (2012) μας καλεί να αναγνωρίσουμε το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της παραβίασης δικαιωμάτων σε χώρες του νότου, επισημαίνοντας ότι «οι εντάσεις, οι συγκρούσεις, η διαφθορά και οι ασθενέστερες νομικές δομές είναι συνέπεια μιας αποικιοκρατικής ιστορίας κυριαρχίας και καταπίεσης, των εθνικών συνόρων που αντανakλούσαν τις ανάγκες των αποικιστών και τις ιδιοτροπίες των χαρτογράφων και όχι τις πολιτιστικές πιστώσεις, την οικονομική παγκοσμιοποίηση που επιδεινώνει τις παγκόσμιες ανισότητες και τις ρατσιστικές συμπεριφορές των αποικιοκρατών, που άφησαν τα προσφάτως ανεξάρτητα έθνη ανεπαρκώς εφοδιασμένα για να ενταχθούν σε μια «παγκόσμια κοινότητα» με όρους που καθορίζονται από τα έθνη του βορρά» (σ. 40).

Πράγματι, όλες οι κοινωνίες και οι κουλτούρες «με τον ένα ή τον άλλο τρόπο έχουν ορίσει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ανθρώπου στην κοινωνία με βάση ορισμένες στοιχειώδεις έννοιες της ισότητας, της δικαιοσύνης, της αξιοπρέπειας και της αξίας του ατόμου (ή της ομάδας)» (Marks, 1980:437). Όμως, οι κοινωνίες συνεχίζουν να είναι διαφορετικές, και τελικά, παρά την οικουμενικότητα του μηνύματός τους, τα Α.Δ. είναι σε κάποιο βαθμό προϊόν πολιτισμικής σχετικότητας. Αυτό σημαίνει πως κάθε κουλτούρα τοποθετεί τα Α.Δ. σε διαφορετικό εννοιολογικό πλαίσιο ή και εστιάζει σε διαφορετικά δικαιώματα ανάλογα με την πολιτισμική της παράδοση (Ball & Gready, 2006; Ife, 2012). Αυτό όμως δεν μειώνει την σημαντικότητα, όχι μόνο του μηνύματος των Α.Δ., αλλά και της ανάπτυξης αυτού σε όλα τα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια. Αρκεί να μην καταλήξει αυτή η οικουμενικότητα να είναι ένα ακόμα εργαλείο επιβολής μιας συγκεκριμένης κουλτούρας και των πεποιθήσεων που εκφράζει ως μια «οικουμενική» αλήθεια. Μάλιστα, δεν είναι λίγοι οι θεωρητικοί που έχουν υποστηρίξει πως τα δικαιώματα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν (και πιθανώς έχουν χρησιμοποιηθεί) ως τρόπος ελέγχου και επιβολής των επιθυμιών των ισχυρών δυτικών κρατών σε άλλες κοινότητες (Aziz, 1999; Esteva & Prakash, 1998; Kennedy, 2005; Makariev, 2006; Skegg, 2005; Τερζάκης, 2017).

Όμως, δεν θα έπρεπε να υπάρχει μια μόνο «γλώσσα» των Α.Δ.. Εξάλλου, τα δικαιώματα, όπως και οποιαδήποτε άλλη έννοια, είναι δυναμικά, επηρεάζονται και αλλάζουν μέσα στο χρόνο και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσονται (Skegg, 2005). Αυτό, σύμφωνα με τον Abdul Aziz Said (1979) σημαίνει ότι η «ατζέντα» των Α.Δ. «υπαγορεύεται από την ιστορική αναγκαιότητα της εποχής, την αλληλεπίδραση πολιτισμού και περιβάλλοντος και τη δημιουργική παρέμβαση του ανθρώπινου πνεύματος» (σ. 77). Παράλληλα, ο Stephen Marks (1980) υποστήριξε πως «η ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, αποκαλύπτει ξεκάθαρα ότι η διατύπωση και η ίδια η ύπαρξη των δικαιωμάτων ποικίλλουν με την πάροδο του χρόνου» (σ. 439). Ως παράδειγμα έφερε την δουλεία, η οποία ήταν, κατά τον δέκατο όγδοο αιώνα, «συμβατή» με τα Α.Δ., με την ιδιοκτησία να θεωρείται αναφαίρετο δικαίωμα.

Αυτό σημαίνει ότι κανένας ορισμός των Α.Δ., ούτε και αυτός της Οικουμενικής Διακήρυξης, δεν θα μπορούσε να είναι εξαντλητικός (Skegg, 2005) και η έμφαση θα έπρεπε να δίνεται στο διάλογο και τη διαπολιτισμική συνεργασία και συνδιαλλαγή (Cemlyn, 2008). Βέβαια, αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει νέους προβληματισμούς. Αν τα δικαιώματα αποτελούν δυναμική έννοια και ο ορισμός τους στην Οικουμενική Διακήρυξη δεν είναι εξαντλητικός, πόσο εύκολο είναι τελικά να τηρηθούν; Παράλληλα, μέσα σε αυτόν τον δυναμικό ορισμό των δικαιωμάτων, ποιοι είναι οι «άνθρωποι» τους οποίους τα δικαιώματα αφορούν;

Ο Κώστας Δουζίνας (2020) εξέτασε ιστορικά την έννοια του «ανθρώπου», δηλαδή του κάτοχου δικαιωμάτων. Η ανάλυση του υποδεικνύει πως, μπορεί να έχουμε δικαιώματα απλά γιατί είμαστε άνθρωποι, αλλά ο ορισμός του ανθρώπου είναι πολιτικός και ιδεολογικός και έχει χρησιμοποιηθεί «για να διαχωρίσει τους κυρίαρχους, τους υποτελείς και τους αποκλεισμένους» (Δουζίνας, 2020). Επομένως, παραμένουν ομάδες που αποκλείονται από την απόλαυση δικαιωμάτων ως «λιγότερο άνθρωποι», ενώ πάντα, «ο πραγματικός άνθρωπος που απολάμβανε τα δικαιώματα ήταν ο ευκατάστατος, λευκός, χριστιανός, αστός, ετεροφυλόφιλος άνδρας» (Δουζίνας, 2020). Το ίδιο υποστήριξε και ο Mulé (2018), εξετάζοντας τα Α.Δ. μέσα από μια queer οπτική. Συγκεκριμένα, θεωρεί πως «Η επίσημη νομοθεσία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που επιτυγχάνεται μέσω της συντηρητικοποιημένης διαδικασίας νομικής δικαιοσύνης, θέτει

μέτρα ισότητας με βάση το status quo, το οποίο αναπόφευκτα τείνει να είναι λευκό, μεσαίας τάξης, ετεροφυλόφιλο και cisgender» (σ. 142).

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί πως, σύμφωνα με τον Mulé (2018), αυτή η κατάσταση καθιστά τα Α.Δ. μη προσβάσιμα, λόγω οικονομικού και συναισθηματικού κόστους, αλλά και έλλειψης διαθεματικών προσεγγίσεων. Ποια άτομα, λοιπόν, έχουν τελικά πρόσβαση στα Α.Δ.; Πόσο εύκολο είναι να απολαύσουμε όλοι οι άνθρωποι τα δικαιώματά μας; Ίσως, τελικά, δεν είναι τόσο απλό. Μπορεί για αυτούς τους λόγους, σχεδόν παντού στο κόσμο, η αναγνώριση και προστασία κάποιων δικαιωμάτων να συνυπάρχει με την παραβίαση άλλων. Η κατάσταση των Α.Δ. στην Ελλάδα είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αντίφασης μεταξύ προστασίας και παραβίασης δικαιωμάτων, η οποία θα συζητηθεί στη συνέχεια.

1.4. Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Ελλάδα: Προστασία και Παραβίαση

Η Ελλάδα, όπως και πολλές άλλες χώρες, έχει ενσωματώσει τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εγχώρια νομοθεσία της. Από τη μία, δικαιώματα έχουν κατοχυρωθεί στη χώρα με τα άρθρα 4 με 25 του Συντάγματος (Πίνακας 1) και τα άρθρα 281 με 286 του Αστικού Κώδικα (Πίνακας 2). Παράλληλα, στη χώρα δραστηριοποιούνται διάφορες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που στοχεύουν στην προάσπιση των Α.Δ.. Ανάμεσα τους βρίσκεται η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη (ΕΕΔΑΠ), η παλαιότερη ΜΚΟ προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα (ΕΕΔΑΠ, χ.χ.), και η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) που αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας και προώθησης δικαιωμάτων (ΕΕΔΑ, χ.χ.).

Από την άλλη, η Ελλάδα έχει υπογράψει ή/και κυρώσει μια σειρά από Συνθήκες για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (κάποιες από τις οποίες είναι νομικά δεσμευτικές), μεταξύ των οποίων η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η Διεθνής Σύμβαση Περί Κατάργησης Πάσης Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, η Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και λοιπά (ΕΕΔΑ, 2021). Πριν συνεχίσουμε όμως, σημαντικό είναι να διευκρινιστούν οι έννοιες της «υπογραφής» και της «κύρωσης» μια διεθνούς συνθήκης.

Όταν ένα κράτος υπογράφει μια σύμβαση, εκφράζει τη συμφωνία του με το περιεχόμενό της. Όμως, σε αυτό το στάδιο, η σύμβαση δεν είναι νομικά δεσμευτική, αλλά η υπογραφή εκφράζει την επιθυμία του κράτους αυτό να συμβεί στο μέλλον. Επομένως, όταν μια συνθήκη έχει υπογραφεί δεν συνεπάγεται με νομικές συνέπειες σε μια χώρα αν την παραβιάσει. Αντίθετα, η εφαρμογή του περιεχομένου μιας σύμβασης—και ο έλεγχος από διεθνείς οργανισμούς για το κατά πόσο αυτό έχει συμβεί— γίνεται υποχρεωτική όταν το κράτος την επικυρώσει (United Nations, 2007).

Πίνακας 1: Άρθρα 4 με 25 του Ελληνικού Συντάγματος περί ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων

Άρθρο 4: Ισότητα των Ελλήνων

Άρθρο 5: Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία

Άρθρο 5Α: Δικαίωμα στη πληροφόρηση

Άρθρο 6: Προσωπική ασφάλεια, προφυλάκιση

Άρθρο 7: Καμιά ποινή χωρίς νόμο, απαγόρευση βασανιστηρίων

Άρθρο 8: Δικαίωμα νόμιμου δικαστή

Άρθρο 9: Άσυλο της κατοικίας

Άρθρο 9Α: Προστασία προσωπικών δεδομένων

Άρθρο 10: Δικαίωμα αναφοράς προς τις αρχές

Άρθρο 11: Δικαίωμα του συνέρχεσθαι

Άρθρο 12: Δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι

Άρθρο 13: Θρησκευτική Ελευθερία

Άρθρο 14: Ελευθερία του Τύπου

Άρθρο 15: Κινηματογράφος, φωνογραφία, ραδιοφωνία, τηλεόραση (αφορά τα μέσα για τα οποία δεν ισχύουν οι προστατευτικές διατάξεις του Άρθρου 14)

Άρθρο 16: Παιδεία, τέχνη, επιστήμη

Άρθρο 17: Προστασία της ιδιοκτησίας, απαλλοτρίωση (ειδικές περιπτώσεις που αφορούν την προστασία της ιδιοκτησίας αναφέρονται στο Άρθρο 18)

Άρθρο 19: Απόρρητο επιστολών, ανταπόκρισης & επικοινωνίας

Άρθρο 20: Έννομη προστασία, δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης

Άρθρο 21: Προστασία οικογένειας, γάμου, μητρότητας και παιδικής ηλικίας, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες

Άρθρο 22: Προστασία της εργασίας

Άρθρο 23: Συνδικαλιστική ελευθερία

Άρθρο 24: Προστασία του περιβάλλοντος

Άρθρο 25: Αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων

Πηγή: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>

Πίνακας 2: Άρθρα 281 με 286 του Αστικού Κώδικα που αφορούν την άσκηση δικαιωμάτων

Άρθρο 281 - Αστικός Κώδικας - Κατάχρηση δικαιώματος

Άρθρο 282 - Αστικός Κώδικας - Αυτοδικία

Άρθρο 283 - Αστικός Κώδικας

Άρθρο 284 - Αστικός Κώδικας - Άμυνα

Άρθρο 285 - Αστικός Κώδικας - Κατάσταση ανάγκης

Άρθρο 286 - Αστικός Κώδικας

Πηγή: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/astikos-kodikas>

Από τα παραπάνω μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι η Ελλάδα είναι μια από τις χώρες που έχει εντάξει τα Α.Δ. στο νομικό της σύστημα. Αυτό βέβαια, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι όλα τα δικαιώματα—ακόμα και αν έχουν αναγνωρισθεί από το κράτος—προστατεύονται επαρκώς από αυτό. Παρά την ανάδειξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω των διεκδικήσεων των κοινωνικών κινημάτων στην Ελλάδα, παραβιάσεις δικαιωμάτων συνεχίζουν να συμβαίνουν, όπως θα συζητηθεί στη συνέχεια.

Στην ετήσια έκθεση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για το 2022, η Ελλάδα ήταν η έκτη χώρα με τις περισσότερες εκκρεμείς υποθέσεις μετά τη Τουρκία, τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Ρουμανία και την Ιταλία (European Court of Human

Rights, 2023). Μέχρι το Μάρτιο του 2022 οι καταδίκες της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ανέρχονταν σε 948 (CNN Greece, 2022). Ο Ιούλιος του ίδιου έτους έφερε μια ακόμη καταδίκη της χώρας, αυτή τη φορά για το ναυάγιο στο Φαρμακονήσι τον Ιανουάριο του 2014, στο οποίο πέθαναν 11 άνθρωποι (European Court of Human Rights, 2022).

Επίσης, το 2023, η χώρα βρισκόταν στην 107^η θέση στο Παγκόσμιο Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου και στη τελευταία θέση ανάμεσα σε όλες τις χώρες της ΕΕ (Τριανταφύλλου, 2023). Παράλληλα, το 2019, η Ελλάδα είχε την 35^η θέση στον Δείκτη Κοινωνικής Δικαιοσύνης και την τελευταία σε ζητήματα πρόσβασης στην αγορά εργασίας και διαγενεακής δικαιοσύνης (Bertelsmann Stiftung, 2019), ενώ το 2022 βρισκόταν στην τελευταία θέση στην ΕΕ σε ζητήματα ισότητας φύλων (European Institute for Gender Equality –EIGE, 2022). Βέβαια, η ανισότητα επεκτείνεται και στο χώρο της οικονομίας. Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), το 2020, τα εισοδήματα του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού ήταν 5,8 φορές μεγαλύτερα από αυτά του φτωχότερου 20% του πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ, 2022), τη στιγμή που η Ελλάδα είναι η χώρα με τα δεύτερα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση μετά την Ισπανία κατά το 2023 (Eurostat, 2023).

Από την άλλη, το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2023α) κατέγραψε 74 περιστατικά ρατσιστικής βίας το 2022 και παρατήρησε τάσεις όπως «η ύπαρξη ρατσισμού στην καθημερινότητα, η εμφάνιση περιστατικών οργανωμένης ρατσιστικής βίας, αν και σε περιορισμένο βαθμό, καθώς και η στοχοποίηση υπερασπιστών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εντός της ελληνικής επικράτειας, ιδίως όσων δρουν στα σύνορα» (σ. 5-6). Το 2022 δημοσιεύτηκε επίσης η έκθεση του Gonwatch, η οποία κατέγραψε περιστατικά παραβίασης του Κράτους Δικαίου. Σε αυτή καταγράφηκαν 22 παραβιάσεις θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, 12 από τις οποίες αφορούσαν δικαιώματα μεταναστριών/στών, προσφυγισσών/φύγων και αιτουσών/αιτούντων άσυλο (Gonwatch, 2022). Αυτές οι παραβιάσεις αφορούν σε μεγάλο βαθμό περιστατικά επαναπροωθήσεων, μιας νέας μεθόδου «βίαιης και παράνομης» αποτροπής (Forensic Architecture, 2022) προσφυγισσών/φύγων και μεταναστριών/στών από τη χώρα. Ξεκίνησε πιο συστηματικά τον Μάρτιο του 2020, κατά τη διάρκεια του πρώτου λοκντάουν για την COVID-19, και πλέον, σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία (2021α), αποτελεί «de facto πολιτική διαχείρισης των συνόρων». Μια έρευνα της Forensic Architecture (2022)

κατέγραψε 1.018 επαναπροωθήσεις από τις 27 Φεβρουαρίου 2020 μέχρι τις 27 Φεβρουαρίου 2022, οι οποίες αφορούσαν 27.464 άτομα.

Αυτές οι τακτικές «αποτροπής» από τις ελληνικές αρχές πιθανολογείται ότι επηρέασαν τις μεταναστευτικές διαδρομές που τα άτομα ακολουθούν για να φτάσουν στην Ευρώπη. Από το 2020, οι μετακινήσεις ατόμων από τη Τουρκία στην Ελλάδα έχουν μειωθεί σημαντικά, ενώ όλο και περισσότερα άτομα ακολουθούν πολύ πιο επικίνδυνες διαδρομές προς την Ευρώπη (Lindsay, 2022), όπως το να φτάσουν απευθείας στην Ιταλία από τη Τουρκία (European Council on Refugees and Exiles, 2022). Παράλληλα, την ίδια χρονική περίοδο παρατηρήθηκε αύξηση στους θανάτους ατόμων στην προσπάθειά τους να φτάσουν στην Ευρώπη, χωρίς όμως να μπορεί να αποδειχτεί ότι για αυτό ευθύνονται οι νέες—πιο επικίνδυνες—διαδρομές. Σίγουρα όμως, μια τέτοια αύξηση σημαίνει ότι η μετακίνηση των ανθρώπων γίνεται όλο και πιο επικίνδυνη και οι ζωές προσφυγισσών/φύγων, μεταναστριών/στών και αιτουσών/αιτούντων άσυλο βρίσκονται σε διαρκώς μεγαλύτερο κίνδυνο.

Ενώ ο αριθμός προσφυγισσών/φύγων και μεταναστριών/στών που διασχίζουν τη Μεσόγειο για να φτάσουν στην Ευρώπη είναι μικρότερος σε σχέση με το 2015, το ταξίδι αυτό έχει γίνει πιο θανατηφόρο (United Nations Office of the High Commissioner for Refugees, 2022). Ήδη το πρώτο μισό του 2021 οι θάνατοι ανθρώπων στη θάλασσα κατά τη προσπάθειά τους στην Ευρώπη αυξήθηκε αρκετά σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, με τους θανάτους στη Μεσόγειο να έχουν αυξηθεί κατά 103 τοις εκατό σε σχέση με την ίδια περίοδο το 2020 (International Organization for Migration- IOM, 2021). Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Μετανάστευσης, μέχρι και τον Αύγουστο του 2023, οι θάνατοι και οι εξαφανίσεις ανθρώπων στην Ευρώπη ανέρχονται στους 2.656, ενώ το 2022 ήταν 2.970 και το 2021 3.118 (IOM, n.d.). Επίσης, κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας, συντελέστηκε ένα από τα μεγαλύτερα ναυάγια στη Μεσόγειο τα τελευταία χρόνια, ένα γεγονός που αξίζει να αναφερθεί. Τον Ιούνιο του 2023, βυθίστηκε σκάφος στα ανοιχτά της Πύλου με σχεδόν 750 επιβαίνουσες/οντες μετανάστριες/στες και προσφύγισσες/φυγες (Syed, 2023). Από αυτούς, 104 κατάφεραν να διασωθούν (Syed, 2023), 82 βρέθηκαν νεκροί (Τάνκα, 2023) και εκατοντάδες αγνοούνται. Μάλιστα, δεδομένου του μεγάλου αριθμού νεκρών και αγνοουμένων, εγείρονται ερωτήματα σχετικά με τους χειρισμούς των ελληνικών και ευρωπαϊκών

αρχών, ενώ υπάρχουν και αναφορές διασωθέντων που αναφέρονται σε άμεση εμπλοκή των ελληνικών αρχών στη βύθιση του σκάφους (Πολίτη, 2023).

Οι πρακτικές αποτροπής στα σύνορα της χώρας αλλά και η έλλειψη νόμιμων και ασφαλών διαδρομών για ανθρώπους που μετακινούνται φαίνεται να ευθύνεται, σύμφωνα με την Adriana Tidona, ερευνήτρια μετανάστευσης της Διεθνούς Αμνηστίας, και για το θάνατο δεκάδων ανθρώπων στη πυρκαγιά στο δάσος της Δαδιάς τον Αύγουστο του 2023 (Διεθνής Αμνηστία, 2023). Συγκεκριμένα, βρέθηκαν 26 νεκροί στη περιοχή του Έβρου (Λαμπρίδη, 2023), οι οποίοι πιθανολογείται ότι είναι προσφύγισσες/φυγες και μετανάστριες/στες που πέρασαν πρόσφατα τα ελληνικά σύνορα (Διεθνής Αμνηστία, 2023). Παράλληλα, όπως παρατήρησε το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2023β), με αφορμή τις πυρκαγιές στον Έβρο, κλιμακώθηκε η ρητορική στοχοποίησης προσφυγισσών/φύγων και μεταναστριών/στων που έχει και στο παρελθόν καταγραφεί στην ευρύτερη περιοχή του Έβρου. Σύμφωνα με έρευνα του The Press Project, πογκρόμ κατά προσφυγισσών/φύγων και μεταναστριών/στων οργανώνονταν μέσω ομαδικών συνομιλιών ενώ έχουν γίνει τρεις συλλήψεις για διάπραξη εγκλημάτων με ρατσιστικά κίνητρα (Κριεμπάρδη & Ψαράκη, 2023).

Την ίδια στιγμή, έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη (2022) κατέγραψε «στοχοποίηση νεαρών ή/και ανήλικων πολιτών καθώς και άλλων ευάλωτων ομάδων, λόγω εθνικής, εθνοτικής, ή φυλετικής καταγωγής» από τα σώματα ασφαλείας. Αν και η αστυνομική βία στην Ελλάδα είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο, η πανδημία ενίσχυσε την ήδη υπάρχουσα κατάσταση, με την Διεθνή Αμνηστία (2021β) να μιλά για απειλή του δικαιώματος στη συνάθροιση. Αυτό αποτυπώνεται και στα στοιχεία της προαναφερθείσας έκθεσης του Συνηγόρου του Πολίτη (2022) στην οποία παρατηρήθηκε αύξηση των καταγγελιών κατά 17% το 2021. Επίσης, εκείνη την περίοδο, υπήρχαν θάνατοι δύο Ρομά νέων από πυρά αστυνομικών, του 18χρονου Νίκου Σαμπάνη στο Πέραμα το 2021 και του 16χρονου Κώστα Φραγκούλη στα Διαβατά Θεσσαλονίκης ένα χρόνο αργότερα (Κουκουμάκας, 2022).

Τέλος, τη περίοδο που το κεφάλαιο αυτό συντασσόταν αποκαλύφθηκαν και περιστατικά παρακολούθησεων πολιτών, δημοσιογράφων αλλά και πολιτικών προσώπων. Σε έρευνα του δημοσιογράφου Δημήτρη Τερζάκη το Νοέμβριο του 2021 αποκαλύφθηκε ότι η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΕΥΠ) «εργαλειοποιείται από την κυβέρνηση για να συγκεντρώσει πληροφορίες και να παρακολουθήσει τη δραστηριότητα

αντιεμβολιαστών, αλλά και πολιτών που εμπλέκονται στο μεταναστευτικό». Τον Μάρτιο του 2022, ο δημοσιογράφος Θανάσης Κουκάκης ενημερώθηκε ότι παρακολουθείται μετά από μόλυνση του κινητού του με το λογισμικό Predator (Τέλλογλου & Τριανταφύλλου, 2022). Λίγους μήνες αργότερα, τον Αύγουστο του 2022, αποκαλύφθηκε ότι ο Νίκος Ανδρουλάκης, Ευρωβουλευτής και Πρόεδρος κόμματος της ελληνικής Βουλής, είχε παρακολουθηθεί από την ΕΥΠ, ενώ έγινε απόπειρα παρακολούθησής του και μέσω του Predator (Χονδρόγιαννος, 2022α). Σύμφωνα με την έρευνα της εφημερίδας Documento, δεκάδες πρόσωπα του πολιτικού, δημοσιογραφικού και επιχειρηματικού χώρου παρακολουθούνταν από ΕΥΠ και Predator (Βαξεβάνης, 2022; Χονδρόγιαννος, 2022β).

Η Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μετά από έρευνα της για το ζήτημα των παρακολουθήσεων στην Ελλάδα, κατέληξε ότι «έχουν σημειωθεί παραβάσεις και κακοδιοίκηση κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στην Ελλάδα» και παρέθεσε μια σειρά από μέτρα (Committee of Inquiry to investigate the use of Pegasus and equivalent surveillance spyware, 2023:10-11). Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια της εισηγήτριας της επιτροπής Σόφι Ιντ Φελτ κατά την επίσκεψη της επιτροπής στην Ελλάδα:

«Αν και η Ελλάδα διαθέτει ένα σταθερό θεσμικό και νομικό πλαίσιο, μια δυναμική κοινωνία των πολιτών και ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης, η αντιπροσωπεία επισημαίνει την ύπαρξη πολύ σοβαρών απειλών προς το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα. Οι πολιτειακές ασφαλιστικές δικλείδες, που είναι απαραίτητες για μια ισχυρή δημοκρατία, βρίσκονται υπό έντονη πίεση. Ο δημοκρατικός έλεγχος από εξειδικευμένους φορείς και ελεύθερα ΜΜΕ έχει καταστεί κενό γράμμα, ενώ και η δικαιοσύνη είναι εξαιρετικά αργή και αναποτελεσματική, δημιουργώντας κλίμα ατιμωρησίας. Η διαφθορά διαβρώνει τις δημόσιες υπηρεσίες και τα κοινά αγαθά. Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών βρίσκονται υπό τεράστια πίεση» (Καράγιωργας, 2023).

Η κατάσταση των Α.Δ. στην Ελλάδα αποδεικνύει ότι, ακόμα και με ένα θεσμοθετημένο σύστημα Α.Δ. και ένα «σταθερό νομικό πλαίσιο», τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα σεβαστά ούτε έχουν πρόσβαση σε αυτά όλοι οι άνθρωποι. Αν και τα Α.Δ. έχουν γίνει μέρος νομικών και πολιτικών συστημάτων, οι παραβιάσεις τους συνεχίζουν

να συμβαίνουν. Επομένως, οι παραβιάσεις δικαιωμάτων είναι και αυτές κάτι που πρέπει να ληφθεί υπόψη όταν μιλάμε για Α.Δ. και θα συζητηθούν παρακάτω.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Παραβίαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Στο προηγούμενο κεφάλαιο εξετάστηκαν τα Α.Δ., οι ορισμοί, οι τυπολογίες και οι προκλήσεις τους. Εξετάζοντας τα Α.Δ. στο ελληνικό πλαίσιο, παρατηρήθηκε πως τα δικαιώματα, αν και προστατεύονται από ένα κράτος, συνεχίζουν να παραβιάζονται. Διεθνείς οργανώσεις όπως η Διεθνής Αμνηστία και το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καταγράφουν παραβιάσεις δικαιωμάτων που συμβαίνουν σήμερα σε όλο τον κόσμο (ενδεικτικά, Amnesty International, 2023; Human Rights Watch, 2023). Επομένως, οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων δεν θα έπρεπε να λείπουν από τη συζήτηση.

Βέβαια, όταν εξετάζουμε τις παραβιάσεις δικαιωμάτων, σημαντικό είναι να λαμβάνουμε υπόψη τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχουμε μέσα από τις σχέσεις μας. Για τον Jim Ife (2016), αυτό σημαίνει πως οι σχέσεις ορίζουν την πραγματικότητα, επομένως, και τα Α.Δ. δεν μπορούν να θεωρηθούν κάτι που αφορά αυτόνομα άτομα αλλά «άτομα σε σχέση» (Ife, 2016). Συνεπώς, τα δικαιώματα, και η παραβίαση αυτών, είναι μέρος κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων και είναι χρήσιμο να εξετάζονται μέσα σε αυτό το πλαίσιο.

Παράλληλα, αν θέλουμε να κάνουμε τα δικαιώματα κεντρικά στη ζωή και την επαγγελματική μας πρακτική χρειάζεται να κατανοήσουμε τις παραβιάσεις τους. Οι Weissbrodt και Finnegan (2019) υποστηρίζουν ότι ίσως είναι αδύνατο να κατανοήσουμε την αιτία κάθε παραβίασης δικαιωμάτων. Παρόλα αυτά, θεωρούν την έρευνα για την αναγνώριση των συνθηκών που παράγουν παραβιάσεις δικαιωμάτων ως ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο, καθώς «μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των στρατηγικών υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να στοχεύσουν και να επηρεάσουν αυτές τις συνθήκες» (σ. 1).

Επομένως, το παρόν κεφάλαιο θα αφορά τις παραβιάσεις δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, θα αναλυθούν τα αίτια των παραβιάσεων δικαιωμάτων, με ιδιαίτερη αναφορά στα Α.Δ. σε ένα νεοφιλελεύθερο σύστημα οργάνωσης, και θα εξεταστούν παραβιάσεις δικαιωμάτων σε δύο τομείς: την αστυνομική βία και την αστυνομοκρατία και την πρόνοια.

2.1. Αιτίες Παραβιάσεων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμβαίνει σε πολλά μέρη του κόσμου και υπάρχουν ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν σε τέτοιες παραβιάσεις. Στην έκθεση “Attacking the Root Causes of Torture: Poverty, Inequality and Violence” (2006), ο Παγκόσμιος Οργανισμός Κατά των Βασανιστηρίων (World Organisation Against Torture [OMCT]) υπέδειξε «τη φτώχεια, τις διακρίσεις, την ανισότητα, την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό ως δομικές αιτίες των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (σ. 244). Παράλληλα, σύμφωνα με την έκθεση «Inequality Kills», η ανισότητα συμβάλει στο θάνατο τουλάχιστον ενός ανθρώπου κάθε τέσσερα δευτερόλεπτα (Oxfam, 2022), ενώ, αν και η ισότητα βρίσκεται «στη καρδιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», η Michelle Bachelet, Υπάτη Αρμοστής του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, δήλωσε σε μήνυμα της για την Παγκόσμια Μέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 2021 πως οι ανισότητες «έχουν διευρυνθεί τόσο εντός όσο και μεταξύ των χωρών» (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, 2021α).

Οι Dill και Zambrana (2017) ορίζουν την ανισότητα ως «θεσμοθετημένα πρότυπα άνισου ελέγχου και κατανομής των πολύτιμων αγαθών και πόρων μιας κοινωνίας, όπως η γη, η ιδιοκτησία, το χρήμα, η απασχόληση, η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη και η στέγαση». Η ανισότητα, επομένως, αποτελεί ένα σύστημα και τρόπο οργάνωσης που παρέχει περισσότερες ευκαιρίες και πόρους σε κάποια άτομα έναντι άλλων. Για αυτό και ο οργανισμός Oxfam υποστηρίζει πως η ανισότητα επιδεινώνει τη φτώχεια και δεν επιτρέπει σε εκατομμύρια ανθρώπους να ασκήσουν τα δικαιώματά τους για ένα βασικό επίπεδο ζωής, υγείας και αξιοπρέπειας (n.d.).

Αυτό σημαίνει πως η ανισότητα δημιουργείται μέσα από τον τρόπο που οργανώνεται η κοινωνική και οικονομική ζωή. Καθίσταται δηλαδή ένα δομικό χαρακτηριστικό μιας κοινωνίας, με τους ανθρώπους που κατέχουν την εξουσία να οργανώνουν την οικονομική και κοινωνική ζωή προς όφελός τους (Robbins, 2017). Παρομοίως, οι διακρίσεις είναι και αυτές δομικό μέρος ενός πλαισίου και συνυπάρχουν με την ανισότητα σε έναν «φαύλο κύκλο αποκλεισμού, στέρησης και φτώχειας» (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, 2014).

Σύμφωνα με τον ορισμό της Διεθνούς Αμνηστίας (n.d.a), οι διακρίσεις είναι μια κατάσταση που υφίσταται «όταν ένα άτομο δεν μπορεί να απολαύσει τα ανθρώπινα ή άλλα νόμιμα δικαιώματά του σε ίση βάση με άλλα άτομα λόγω αδικαιολόγητης διάκρισης που γίνεται στην πολιτική, το νόμο ή τη μεταχείριση». Τα άτομα μπορεί να βιώσουν καταπιεστικές συνθήκες (όπως είναι οι διακρίσεις) γιατί είναι μέρος μιας ομάδας που έχει κάποια κοινά χαρακτηριστικά (Hinson & Bradley, 2006). Στην ελληνική νομοθεσία, αν και περιορίζονται στις διακρίσεις στο χώρο της εργασίας και της απασχόλησης, αυτά τα χαρακτηριστικά ορίζονται από το Άρθρο 2 του Νόμου 4443/2016, σύμφωνα με το οποίο ένα άτομο μπορεί υφίσταται διάκριση «για λόγους φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου».

Παράλληλα, οι Heitmeyer και Salentin (2023) χαρακτηρίζουν αυτή τη διακριτική συμπεριφορά «επιδιωκόμενη ή πραγματοποιούμενη». Αυτό σημαίνει ότι οι διακρίσεις μπορεί να είναι στοχευμένες και να επιλέξουμε να τις αναπαράγουμε ή και όχι. Μπορεί να συμβαίνουν χωρίς απαραίτητα να τις επιδιώξουμε γιατί έχουν γίνει μέρος της κοινωνικοπολιτικής μας οργάνωσης. Το ίδιο έχει υποστηριχθεί και για την καταπίεση, με τις Sandra Hinson και Alexa Bradley (2006:1) να δηλώνουν ότι είναι μέρος όλων των κοινωνιών και όχι μόνο σκληρών και βίαιων απολυταρχικών καθεστώτων, «όχι απαραίτητα ως μέρος των προβλεπόμενων πολιτικών ή πρακτικών, αλλά ως κάτι που έχει υφανθεί στον ιστό των σημαντικών οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών θεσμών μας». Αυτό δεν αποδεικνύει μόνο τη σημασία του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου στην ύπαρξη και διαίωνη ανισοτήτων, διακρίσεων, φτώχειας, εκμετάλλευσης και καταπίεσης, αλλά γεννά και ερωτήματα για την προθυμία των ανθρώπων (και ειδικότερα αυτών σε θέσεις εξουσίας) να αλλάξουν αυτό το πλαίσιο, από τη στιγμή που οι διακρίσεις και η καταπίεση δεν αναπαράγονται πάντα συνειδητά.

Τέλος, η έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Κατά των Βασανιστηρίων έκανε αναφορά και στην φτώχεια. Αν και αποτελεί μια συνθήκη που δεν συζητιέται πάντα ως αίτιο παραβιάσεων Α.Δ. αλλά ως πεδίο παραβίασής τους, η φτώχεια μειώνει την ικανότητα των ανθρώπων να ασκήσουν τα δικαιώματά τους, σύμφωνα με την Human Rights Watch (2020). Στη συνέχεια του άρθρου του οργανισμού βέβαια, η φτώχεια δεν παρουσιάζεται ως αίτιο αλλά ως ένα είδος παραβίασης δικαιωμάτων. Πώς λοιπόν,

μπορούμε να κατανοήσουμε ποια συνθήκη προϋπήρχε και, τελικά, προκάλεσε την άλλη; Μάλλον δεν μπορούμε να ξέρουμε. Είτε είναι αίτια είτε είδη παραβιάσεων, η ανισότητα, οι διακρίσεις και η φτώχεια συνυπάρχουν και, μαζί με την καταπίεση, την εκμετάλλευση και τις παραβιάσεις δικαιωμάτων, είναι μέρος ενός ευρύτερου συστημικού πλαισίου. Έχουν γίνει μέρος της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης μιας κοινωνίας.

Ίσως για αυτό η Susan Marks (2011) δεν μίλησε για αίτια παραβιάσεων δικαιωμάτων αλλά για «σχεδιασμένη μιζέρια». Επειδή οι παραβιάσεις δικαιωμάτων δεν είναι αναπόφευκτες, αλλά υπάρχουν κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που τις επιτρέπουν και οι οποίες, αν δεν επιδιώκονται ρητά, τουλάχιστον συνεχίζουν να υπάρχουν χωρίς να αμφισβητούνται. Ίσως τελικά, ακόμα και ως «μη επιδιωκόμενες» πρακτικές, παραμένουν συνειδητές και δεν γίνεται προσπάθεια αλλαγής τους γιατί η ύπαρξη τους εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ανθρώπων στην εξουσία. Βέβαια, ένα μέρος της «σχεδιασμένης μιζέριας» θα μπορούσε να αφορά και τις οικονομικές συνθήκες που πιθανώς συνδιαμορφώνουν το υπάρχον πλαίσιο ανισότητας και διακρίσεων. Με τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό σε δεσπόζουσα θέση, χρειάζεται να αναρωτηθούμε την επιρροή που ασκεί στα Α.Δ. και την παραβίασή τους.

2.2. *Νεοφιλελευθερισμός και Δικαιώματα*

Ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί πλέον τη κυρίαρχη αφήγηση (Chomsky, 1998; Monbiot, 2016β). Έγινε πράξη με τις κυβερνήσεις των Θάτσερ και Ρέιγκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ αντίστοιχα και είναι πλέον μέρος της οργάνωσης των δύο χωρών. Όμως, αυτή η ιδέα δεν παρέμεινε στο εσωτερικό αυτών των χωρών αλλά «αποικίζει» τον υπόλοιπο κόσμο με ταχείς ρυθμούς (Monbiot, 2016β). Χαρακτηριστική είναι η χρήση της λέξης «αποικίζει» (“colonise”) από τον συγγραφέα, παραπέμποντας στην ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, με την οποία εξαπλώθηκαν βίαια οι ιδέες και τα συμφέροντα των χωρών της Ευρώπης. Μπορεί, λοιπόν, και ο νεοφιλελευθερισμός να ακολούθησε παρόμοιο δρόμο, με διεθνείς οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τη Παγκόσμια Τράπεζα και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου να υιοθετούν νεοφιλελεύθερες πολιτικές και να τις επιβάλλουν σε μεγάλο μέρος του κόσμου—πολλές φορές χωρίς δημοκρατική συναίνεση (Monbiot, 2016α).

Όμως, ο νεοφιλελευθερισμός δεν είναι απλώς ο κυρίαρχος τρόπος οργάνωσης της (παγκόσμιας) οικονομίας σήμερα. Έχει επίσης δημιουργήσει αυξημένα επίπεδα φτώχειας, ανισότητας και αποξένωσης (Lavalette, 2012). Μάλιστα, η ανισότητα μέσα σε ένα νεοφιλελεύθερο σύστημα γίνεται αντιληπτή ως «μια ανταμοιβή για τη χρησιμότητα και μια γεννήτρια πλούτου, που διαχέεται προς τα κάτω για πλουτίσει τους πάντες» (Monbiot, 2016α).

Τι είναι όμως ο νεοφιλελευθερισμός; Αν και αποτελεί μια έννοια χωρίς ενιαίο ορισμό, αυτός θα μπορούσε να συνοψιστεί στη παρακάτω φράση: «μια πολιτική φιλοσοφία και ένα σύνολο πρακτικών του ύστερου καπιταλισμού που επικεντρώνεται στη λογική της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς» (Brown, 2021). Σημαντικό χαρακτηριστικό του νεοφιλελευθερισμού, λοιπόν, αποτελεί η έννοια της ελεύθερης αγοράς. Σύμφωνα με τον Bruce Alexander (2008), μια κοινωνία ελεύθερης αγοράς «είναι ένα κοινωνικό σύστημα στο οποίο ουσιαστικά κάθε πτυχή της ανθρώπινης ύπαρξης είναι ενσωματωμένη και διαμορφώνεται από ελάχιστα ρυθμιζόμενες ανταγωνιστικές αγορές». Η ιδέα της ελεύθερης αγοράς, που έχει συνδεθεί άρρηκτα με τον καπιταλισμό και τον (νεο)φιλελευθερισμό, έχει εξαπλωθεί σε όλο τον κόσμο (Alexander, 2008) και τελικά, ο νεοφιλελευθερισμός και η ελεύθερη αγορά σταμάτησαν να είναι απλώς ένας τρόπος οικονομικής οργάνωσης αλλά επηρεάζουν όλες τις πτυχές της ζωής μας (Alexander, 2008; Metcalf, 2017).

Αυτό σημαίνει πως οι ιδέες του νεοφιλελευθερισμού και της ελεύθερης αγοράς έχουν διεισδύσει στις καθημερινές σχέσεις και σκέψεις και, πολλές φορές, ορίζουν και τις ανθρώπινες πράξεις. Συγκεκριμένα, στα νεοφιλελεύθερα συστήματα έμφαση δίνεται στον ατομικισμό και την ανεξαρτησία (Brady, Schoeneman, Sawyer, 2014; Bumiller, 2008; Hasenfeld & Garrow, 2012; Nipperess, 2016). Παράλληλα, η Brown (2021) μίλησε και για την ύπαρξη πειθαρχικών πρακτικών που βασίζονται στην αυτοφροντίδα, την αυτοβελτίωση, καθώς και στις—πολλές φορές παραπλανητικές—έννοιες της επιλογής και της ανθεκτικότητας. Τα παραπάνω ενισχύουν την ιδέα περί «ατομικής ευθύνης» (Bumiller, 2008), καθώς κάθε πρόβλημα θεωρείται ατομική μειονεξία και αντιμετωπίζεται με ατομικές λύσεις που δεν αμφισβητούν το status quo (Kim, 2013). Αυτό σημαίνει πως δεν ενδυναμώνεται η έννοια της κοινότητας αλλά οι άνθρωποι καλούνται να επιβιώσουν μόνοι χωρίς φροντίδα και στήριξη. Και αν δεν καταφέρουν να το κάνουν, αυτό υποδεικνύει προσωπική αδυναμία που θα «λυθεί» με ατομικευμένες

παρεμβάσεις που δεν εξετάζουν το πλαίσιο και πώς αυτό επηρεάζει τις συνθήκες που επικρατούν στις ζωές τους.

Τα χαρακτηριστικά ενός νεοφιλελεύθερου συστήματος (όπως ο ατομικισμός, ο ανταγωνισμός και η ανεξαρτησία) επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται η ζωή μέσα σε αυτό. Με τον ατομικισμό και τον ανταγωνισμό σε κυρίαρχη θέση, τα νεοφιλελεύθερα συστήματα δεν αναπτύσσουν τη συνεργασία, την αλληλεγγύη και την αλληλεξάρτηση—παρόλο που η ατομική επιβίωση και ευημερία επιτυγχάνεται με τη συλλογική και μέσα από τη συνύπαρξη και συνεργασία όλων μας (Ife, 2012). Παράλληλα, μια διαφορά ή ένα «πρόβλημα» θεωρείται ατομική μειονεξία ή λόγος απόρριψης. Αυτά τα χαρακτηριστικά αντανakλώνται στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική οργάνωση και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών μιας κοινωνίας. Μπορεί, όμως, να επηρέασαν και τον τρόπο που κατανοούνται και εκφράζονται τα Α.Δ..

Συνεπώς, τα δικαιώματα επηρεάστηκαν από τέτοιες ιδεολογίες περί ατομικισμού και ανεξαρτησίας. Αυτό συμβαίνει με την ιδιαίτερη σημασία που έχουν τα «ατομικά» δικαιώματα αλλά και ο «κάτοχος» δικαιωμάτων στη θεωρία και νομοθεσία σχετική με τα Α.Δ. (Kennedy, 2005). Μια τέτοια κατανόηση των δικαιωμάτων τα θέτει στη σφαίρα της ατομικότητας και μακριά από την κοινότητα, τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες αλλά και τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο εκάστοτε πλαίσιο και επηρεάζουν τα δικαιώματα και τους «κατόχους» τους (Ife, 2016; Kennedy, 2005).

Παράλληλα, ο νεοφιλελευθερισμός στηρίζεται στον ανταγωνισμό, την ιδιωτικοποίηση, το μανάτζμεντ και την οικονομική πολιτική έναντι της κοινωνικής πολιτικής (Brady et al., 2014; Hasenfeld & Garrow, 2012; Nipperess, 2016). Για τον νεοφιλελευθερισμό και την ελεύθερη αγορά ο «αδιάκοπος ατομικός ανταγωνισμός» αποτελεί «το μονοπάτι προς τον παγκόσμιο πλούτο, την πρόοδο και την ευτυχία» (Alexander, 2008). Αυτό σαφώς επηρεάζει τα συστήματα πρόνοιας στα οποία οι κοινωνικές/οί λειτουργοί καλούμαστε να δουλέψουμε και τα οποία δεν ενισχύονται για να στηρίξουν όσα άτομα τα χρειάζονται. Αντίθετα, ενισχύεται η ιδέα ότι πρέπει αυτά τα άτομα να τα καταφέρουν μόνα τους και ότι η αναζήτηση βοήθειας σημαίνει αδυναμία και αποτυχία. Μια τέτοια στάση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως «έλλειψη φροντίδας». Μιας φροντίδας που όλα τα άτομα χρειαζόμαστε και δεν είναι κακό να τη ζητάμε και να τη προσφέρουμε. Ίσως για αυτό, για την Care Collective (2020), ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί ένα σύστημα «εκ φύσεως άστοργο».

2.3. Τομείς Παραβίασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Οι συνθήκες που συζητήθηκαν παραπάνω αναπόφευκτα επηρεάζουν τα Α.Δ. και τους ανθρώπους που τα διεκδικούν. Αφού έγινε αναφορά στο πλαίσιο, τις κοινωνικές, πολιτικές και θεσμικές συνθήκες, ήρθε η ώρα να συζητηθούν και οι τρόποι που τα δικαιώματα παραβιάζονται στην πράξη. Αυτό θα εξετασθεί σε δύο τομείς: την αστυνομική βία και αστυνομοκρατία και τα συστήματα πρόνοιας.

Οι δύο αυτοί τομείς επιλέχθηκαν για διάφορους λόγους. Από τη μια, η αστυνομική βία είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε μεγάλο μέρος του κόσμου (Amnesty International, 2007), επηρεάζει δυσανάλογα περιθωριοποιημένες κοινότητες (ενδεικτικά, Brar, 2022; Daum, 2019; Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, 2023α; Kramer & Remster, 2018) και έχει οξυνθεί τα τελευταία χρόνια (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, 2021β). Επίσης, το ζήτημα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνική εργασία, λαμβάνοντας υπόψη τη συνεργασία των κοινωνικών λειτουργών με την αστυνομία και τις αντιρρήσεις που εκφράστηκαν από μερίδα επαγγελματιών για αυτή τη συνεργασία κατά τη διάρκεια του κινήματος Black Lives Matter στις ΗΠΑ το 2020 (Jacobs et al., 2021; Sato, 2020). Από την άλλη, ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνική εργασία έχουν και τα συστήματα πρόνοιας, στα οποία οι επαγγελματίες πολλές φορές καλούνται να παρέχουν υπηρεσίες. Επομένως, είναι σημαντικό για τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς να γνωρίζουν πώς το πλαίσιο εργασίας του—αλλά και οι ίδιες/οι—αποτελούν πεδίο παραβίασης των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων τους.

2.3.1. Αστυνομοκρατία και Αστυνομική Βία

Η αστυνομοκρατία¹ αποτελεί μια κατάσταση που συχνά συνδέεται με τον νεοφιλελεύθερο τρόπο οργάνωσης (Copeland, 2022; Lacey, 2013), καθώς αυτός ευνόησε την ανάπτυξη ενός «ποινικού κράτους» και μοτίβων αποκλεισμού και πειθαρχίας των «φτωχών και κατά τα άλλα επικίνδυνων ή στερημένων» (Lacey, 2013). Συγκεκριμένα, η

¹ Ο όρος «αστυνομοκρατία» αποτελεί απόδοση του αγγλικού όρου «carceral/carceral state».

αστυνομοκρατία θα μπορούσε να οριστεί «μια νοοτροπία τιμωρίας» (Sun kara, 2014:36) που αφορά «τα επίσημα και ανεπίσημα μέσα, τα εργαλεία, τις αντιλήψεις και τις αλληλένδετες δομές που συνεργάζονται για να διατηρήσουν και να αναπτύξουν μια τιμωρητική βιομηχανία ελέγχου του εγκλήματος» (Rine, 2021:86). Βασίζεται σε μια λογική «που πλασιώνει τις περιθωριοποιημένες κοινότητες ως απειλές για την κοινωνική τάξη, αντί να υιοθετεί μια συστημική ανάλυση των δομικών εμποδίων που βιώνουν οι κοινότητες αυτές» (Bergen & Abji, 2020:35). Το αποτέλεσμα είναι να παρουσιάζονται οι περιθωριοποιημένες ομάδες «ως αιτία κοινωνικών προβλημάτων με τρόπους που ενισχύουν τις συνεχιζόμενες ιστορίες καταπίεσεων της εποικιστικής αποικιοκρατίας, της λευκής υπεροχής και της ετεροκανονικής πατριαρχίας» (Bergen & Abji, 2020:35).

Όμως, η αστυνομοκρατία δεν αφορά μόνο το έγκλημα ούτε περιορίζεται στις φυλακές. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως «οικοσύστημα», ένα περίπλοκο δίκτυο συστημάτων, οργανισμών, τεχνολογιών, ιδεολογιών και διαλόγων (Copeland, 2022), που επεκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα χώρων και μπορεί να περιλαμβάνει σχολεία, χώρους εργασίας ή και ολόκληρες γειτονιές (Hamlin & Speer, 2018).

Παράλληλα, η αστυνομία, το κύριο όργανο ενός πλαισίου αστυνομοκρατίας, έχει συνδεθεί και με τη χρήση βίας σε όλο τον κόσμο. Σε έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας το 2007 καταγράφηκαν περιστατικά βίας και κακομεταχείρισης από την αστυνομία σε πάνω από εκατό χώρες, ενώ σε μια άλλη, καταγράφηκαν 188 περιστατικά αστυνομικής βίας με τη χρήση κλομπ και άλλων κρουστικών όπλων κατά ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων ειρηνικών διαδηλωτών, σε 35 χώρες σε όλο τον κόσμο (Amnesty International, 2021). Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα με τον ξυλοδαρμό πολίτη με κλομπ στην πλατεία της Νέας Σμύρνης το 2021 (Φραγκιουδάκης, 2021). Επίσης, το 2021, ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες των Ηνωμένων Εθνών για τα ανθρώπινα δικαιώματα εξέφρασαν την ανησυχία τους για την αύξηση στη «χρήση υπερβολικής βίας, στην αστυνομική βία και σε άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης, καθώς και στην αυθαίρετη κράτηση» (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, 2021β).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η αστυνομοκρατία αντιλαμβάνεται τις περιθωριοποιημένες κοινότητες ως απειλές για την κοινωνική τάξη και αιτία κοινωνικών προβλημάτων (Bergen & Abji, 2020). Αυτό αναπόφευκτα επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο η αστυνομία αντιμετωπίζει ανθρώπους από αυτές τις περιθωριοποιημένες

κοινοτήτες. Η υπερβολική—και μερικές φορές θανάσιμη—χρήση βίας από την αστυνομία έχει συνδεθεί με την ύπαρξη διακρίσεων και κυρίως τον ρατσισμό (Amnesty International, n.d.y; Brar, 2022; Kramer & Remster, 2018; National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2018; Nix, Campbell, Byers, Alpert, 2017; Ontario Human Rights Commission, 2020; Peeples, 2020). Σύμφωνα με το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2023α), στην Ελλάδα, η αστυνομία έχει εμπλακεί στο 20,2% των καταγεγραμμένων ρατσιστικών περιστατικών του 2022, τα οποία αφορούσαν κυρίως μετανάστριες/στες και προσφύγισσες/γες και Έλληνες Ρομά πολίτες. Μάλιστα, το 2021 και το 2022 η βία της αστυνομίας κατά Ρομά πολιτών οδήγησε στο θάνατο δύο εξ αυτών, του Νίκου Σαμπάνη και του Κώστα Φραγκούλη κατά τη διάρκεια αστυνομικής καταδίωξης (Κουκουμάκας, 2022). Παρόμοιο περιστατικό συνέβη και σε προάστιο του Παρισιού τον Ιούνιο του 2023, με τον 17χρονο Γαλλο-Αλγερινό Ναέλ Μ. να πυροβολείται από αστυνομικό μέσα στο αυτοκίνητο που οδηγούσε κατά τη διάρκεια αστυνομικού ελέγχου (Chrisafis, 2023).

Επίσης, έχει ερευνηθεί η χρήση βίας από την αστυνομία κατά άλλων περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως άτομα της ΛΟΑΤΚΙΑ+ κοινότητας (Banerjea, 2014; Daum, 2019; Gaynor & Blessett, 2022; Girardi, 2022; Giwa, Logie, Karki, Makaanjuola, Obiagwu, 2020), προσφύγισσες/γες, μετανάστριες/στες και αιτούσες/αιτούντες άσυλο (Bruey, 2022; Διεθνής Αμνηστία, 2021α; Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, 2023α; Human Rights Watch, 2015; Oxfam, 2017; Rankin, 2022) αλλά και κατά ειρηνικών διαδηλωτριών/ών και υπερασπιστριών/στών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Avocats Sans Frontières, 2021; Berman & Wax-Thibodeaux, 2020; Beswick, 2020; UN News, 2022; UN Special Rapporteur on Human Rights Defenders, 2023). Χρήσιμη είναι επίσης η αναφορά στους ανθρώπους που ανήκουν σε πάνω από μια περιθωριοποιημένη κοινότητα και αντιμετωπίζουν μοναδικές εμπειρίες διακρίσεων και, τελικά, αστυνομικής βίας που δεν αποτυπώνεται πάντα στις έρευνες (Daum, 2019; Gaynor & Blessett, 2022; Ritchie, 2016; Ritchie, 2017).

2.3.2. Πρόνοια

Τα συστήματα πρόνοιας αναπόφευκτα επηρεάζονται από τις συνθήκες που συζητήθηκαν παραπάνω. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στο νεοφιλελεύθερο τρόπο που

οργανώνεται η κοινωνική και οικονομική ζωή, με τη συλλογικότητα που έγραψε το Μανιφέστο της Φροντίδας (The Care Manifesto) να υποστηρίζει πως:

«Ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός είναι, λοιπόν, μια οικονομική τάξη που ενδιαφέρεται μόνο για τα κέρδη, την ανάπτυξη και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα. Κανονικοποιεί τα ενδημικά ελλείμματα περίθαλψης και τις παταγώδεις αποτυχίες περίθαλψης σε κάθε επίπεδο, θεωρώντας τα ως αναγκαίες παράπλευρες απώλειες στο δρόμο για μεταρρυθμίσεις και πολιτικές προσανατολισμένες στην αγορά» (The Care Collective, 2020).

Επομένως, ο στόχος για αυξημένα κέρδη καταλήγει να επηρεάζει τον τρόπο που λειτουργούν τα συστήματα πρόνοιας. Μάλιστα, η πρόνοια γίνεται και αυτή μια από τις πολλές δραστηριότητες και υπηρεσίες που, αν και παλαιότερα δεν ανήκαν στον χώρο της αγοράς, έχουν πλέον εμπορευματοποιηθεί (Alexander, 2008). Αυτή η κατεύθυνση συνεπάγεται την ύπαρξη προνοιακών συστημάτων βασισμένων στο κέρδος, στα οποία υπάρχει εντονότερη πίεση για μειωμένα κόστη. Κάτι τέτοιο έχει προφανείς επιπτώσεις στους μισθούς, τον φόρτο εργασίας και την εκπαίδευση των εργαζομένων και τελικά την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών (UNISON, 2006 ο.α. Ferguson, 2007:58; Lavallette, 2012). Αυτή η κατεύθυνση των συστημάτων πρόνοιας, αν και υπόσχεται ανεξαρτησία (και άρα ενδυνάμωση), καταλήγει να αποδυναμώνει τους ανθρώπους. Σύμφωνα με τους Hasenfeld και Garrow (2012), η εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση της φροντίδας αποδυναμώνει τους ανθρώπους γιατί τους μετατρέπει από πολίτες σε «πελάτες».

Παράλληλα, η ανεξαρτησία και η προσωπική ευθύνη—δύο κεντρικές έννοιες του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού—επηρεάζουν την δράση των κοινωνικών λειτουργών και τη σχέση τους με τις λήπτριες/πτες υπηρεσιών (Ferguson, 2007). Αυτό μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Από τη μια, τα «προβλήματα» των ατόμων θεωρούνται ατομικά και τα ίδια τα άτομα έχουν την ευθύνη να τα αντιμετωπίσουν μόνα, να είναι αυτάρκη και ανεξάρτητα. Μια τέτοια άποψη έχει πολλάκις εκφραστεί στη κοινωνική εργασία, με την Καλλινικάκη (2011) να ορίζει το επάγγελμα ως ένα πέρασμα από μια «σχέση υποταγής» σε ένα άλλο στάδιο, «στην αυτοτέλεια, την αυτοπραγμάτωση και την αυτάρκεια» (σ. 22-23). Μια τέτοια άποψη βέβαια, δεν ενισχύει τους δεσμούς των ατόμων με τις κοινότητες στις οποίες θα μπορούσαν να βρουν υποστήριξη. Από την άλλη, αυτά τα «προβλήματα» είναι αποτέλεσμα δική τους αδυναμίας και μειονεξίας, αλλά και προσωπικής αποτυχίας,

αφού δεν κατάφεραν να τα αντιμετωπίσουν χωρίς να απευθυνθούν σε κάποια υπηρεσία (κάτι που δεν θεωρείται επιθυμητό σε μια κοινωνία που θέλει το άτομο ανεξάρτητο και αυτόνομο). Μια τέτοια άποψη είναι πιθανώς στιγματιστική για τα άτομα που μπορεί να θεωρούν προσωπική αποτυχία το να ζητήσουν βοήθεια. Βέβαια, η κατεύθυνση προς τον ατομικισμό μπορεί να έχει και μια τρίτη επίπτωση. Σύμφωνα με τον Ferguson (2007), μια τέτοια κατεύθυνση δεν λαμβάνει υπόψη την αλληλεξάρτησή μας και μπορεί να οδηγήσει σε τιμωρητικές πρακτικές αν η ανεξαρτησία (που συχνά αποτελεί το ζητούμενο στη παροχή υπηρεσιών) τελικά δεν επιτευχθεί.

Παράλληλα, εκτός από την ιδιωτικοποίηση της φροντίδας, ο νεοφιλελευθερισμός ενισχύει την ανισότητα (Lavalette, 2012; Monbiot, 2016α), που σημαίνει ότι υπάρχει ανάγκη ελέγχου των περιθωριοποιημένων πληθυσμών. Έτσι, η αστυνομοκρατία και η έμφαση στην τιμωρία τελικά επεκτείνεται και στον χώρο της πρόνοιας και τη λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών. Από τη μία, αυτό συμβαίνει και για πρακτικούς λόγους: «Όταν το οικονομικό και ιδεολογικό κεφάλαιο κατευθύνεται προς την τιμωρία, την επιτήρηση και τον έλεγχο, τότε η χρηματοδότηση για υπηρεσίες υγείας και ψυχικής υγείας, σχολεία και άλλα προγράμματα προσανατολισμένα στη νεολαία, υποδομές μεταφορών, κοινοτικές οργανώσεις παροχής υπηρεσιών, πάρκα και άλλες δημόσιες υπηρεσίες μειώνονται στις κοινότητες που τις χρειάζονται περισσότερο» (Richie & Martensen, 2020). Όμως, το έλλειμα τέτοιων υποδομών έρχεται τελικά σε αντίθεση με τα δικαιώματα των ανθρώπων σε υγεία, εκπαίδευση, ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης και λοιπά. Και, τελικά, αυτή η υποχρηματοδότηση των ψυχοκοινωνικών υπηρεσιών, η οποία γίνεται γιατί, όπως ειπώθηκε παραπάνω, οι πόροι κατευθύνονται σε άλλες υπηρεσίες, δυσκολεύει την κάλυψη αναγκών των εξυπηρετούμενων, οδηγώντας μια πλήρως χρηματοδοτούμενη υπηρεσία—την αστυνομία—να καλύψει αυτά τα κενά. Εξάλλου, οι αστυνομικοί συχνά καλούνται να απαντήσουν σε κλήσεις για ζητήματα σωματικής και ψυχικής υγείας (Baines, 2022).

Το ίδιο ζήτημα υπάρχει και στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, ανησυχίες υπάρχουν για την εμπλοκή της αστυνομίας στη μεταφορά ασθενών για ακούσια νοσηλεία σε Μονάδες Ψυχικής Υγείας (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment-CPT, 2019). Σε άρθρο της, η Πρωτοβουλία για ένα πολύμορφο κίνημα στην Ψυχική Υγεία (2022) παραθέτει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή

τιμωρίας (CPT), σύμφωνα με την οποία η μεταφορά ασθενών με τη χρήση χειροπέδων, περιπολικού και αστυνομίας «είναι απάνθρωπη και θέτει υπό αμφισβήτηση την ασφάλεια και διασφάλιση της αξιοπρέπειας των ληπτών και ληπτριών». Ως αντίδραση σε αυτή τη κατάσταση ήρθε η ψήφιση ενός νομοσχεδίου το 2022 το οποίο περιλάμβανε διάταξη σύμφωνα με την οποία η αστυνομία θα συμμετέχει στη διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας «κατ' εξαίρεση και μόνο όταν η παρουσία της είναι απολύτως αναγκαία» (Υπουργείο Υγείας, 2022). Όμως, μερίδα της κοινωνίας των πολιτών έχει εκφράσει αμφιβολίες για το αν το νέο αυτό νομοσχέδιο θα βελτιώσει ουσιαστικά τη μεταχείριση των ατόμων κατά τη διάρκεια ακούσιας νοσηλείας (Πρωτοβουλία για ένα πολύμορφο κίνημα στην Ψυχική Υγεία, 2022).

Επομένως, γίνεται φανερό ότι «φροντίδα και τιμωρητικές πολιτικές διασταυρώνονται» (Valenzuela-Vela & Alcázar-Campos, 2020). Και, τελικά, εκτός από την έλλειψη χρηματοδότησης, η προαναφερθείσα αστυνομοκρατία επηρεάζει τα προνοιακά συστήματα και σε ένα πιο ουσιαστικό επίπεδο που αφορά την πρακτική των επαγγελματιών του. Πράγματι, έχει υποστηριχθεί από μελετητές πως η κοινωνική εργασία είναι φορέας κοινωνικής φροντίδας αλλά και κοινωνικού ελέγχου (Baines, 2022; Copeland, 2022; Jacobs et al., 2021; Ioakimidis & Trimikliniotis, 2020; Lavalette, 2012; Leotti, 2020). Μάλιστα, η ύπαρξη πολιτικών που ενισχύουν τον έλεγχο και παρουσιάζουν τα κοινωνικά προβλήματα ως εγκλήματα, σημαίνει ότι η κοινωνική πολιτική—και κατ' επέκταση οι κοινωνικές υπηρεσίες—μπορεί να συμβάλλουν και να συμμετέχουν ακούσια σε πολιτικές μαζικών φυλακίσεων (Richie & Martensen, 2020; Kim, 2013).

Η συνύπαρξη φροντίδας και κοινωνικού ελέγχου στις κοινωνικές υπηρεσίες μπορεί να συμβεί με δύο τρόπους. Από τη μία, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μπορεί να συνεργάζονται άμεσα με την αστυνομία και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (Anasti, 2020; Baines, 2022) ακόμα και αν αυτό δρα με τρόπους ασύμφωνους με την πρακτική και τις αρχές της κοινωνικής εργασίας. Μια τέτοια συνύπαρξη, βέβαια, θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στα άτομα που εξυπηρετούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τα οποία συνήθως αντιμετωπίζουν διακρίσεις, καταπίεση και περιθωριοποίηση. Από την άλλη, ακόμα και αν δεν υπάρχει άμεση και ευθεία συνεργασία με την αστυνομία, παραμένουν οι πρακτικές που βασίζονται στην ανισότητα και τον κοινωνικό έλεγχο. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε «δύο αλληλένδετες συνιστώσες – την ανάπτυξη τακτικών, στο πλαίσιο της κοινωνικής εργασίας, που εξαρτώνται από τις ίδιες βάσεις της Λευκής υπεροχής και του

καταναγκασμού όπως η αστυνόμευση, καθώς και η άμεση συνεργασία με την ίδια την αστυνομία» (Jacobs et al., 2021:39). Μάλιστα, αυτή η κοινωνική εργασία ορίστηκε από τους συγγραφείς ως «carceral social work», δηλαδή «μια μορφή κοινωνικής εργασίας που βασίζεται στις λογικές του κοινωνικού ελέγχου και της Λευκής υπεροχής και που χρησιμοποιεί καταναγκαστικές και τιμωρητικές πρακτικές για τη διαχείριση των ΒΙΡΟC² και των φτωχών κοινοτήτων» (Jacobs et al., 2021:39).

Όλα αυτά, φυσικά, είναι απόρροια του πλαισίου το οποίο ενισχύει την ανισότητα και τις διακρίσεις και «εκπαιδεύει» τους ανθρώπους—και τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς—να κάνουν το ίδιο. Επομένως, πέρα από τον νεοφιλελευθερισμό, οι ανισότητες, οι διακρίσεις και η σχέση που αυτά έχουν με την άσκηση κοινωνικού ελέγχου θα επηρεάσουν την λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι το ποια άτομα είναι πιθανότερο να βιώσουν έντονο κοινωνικό έλεγχο από τις κοινωνικές υπηρεσίες συνδέεται με υπάρχουσες συνθήκες ανισότητας και διακρίσεων. Για παράδειγμα, μια έρευνα που μελέτησε τη ζωή δύο νέων χρηστών παράνομων ουσιών στο Βανκούβερ του Καναδά ανέδειξε την ύπαρξη «μονοπατιών από την κρατική μέριμνα στην ποινικοποίηση ορισμένων ευάλωτων νέων» (Boyd, Fast, Small, 2016:6). Σύμφωνα με τους ερευνητές, κρατικές παρεμβάσεις όπως η σύλληψη παιδιών, η ανάδοχη φροντίδα, οι σκληροί νόμοι κατά των ναρκωτικών και της αστεγίας ενισχύουν και αναπαράγουν τη δομική βία που κάποια άτομα ήδη αντιμετωπίζουν λόγω φυλετικών και κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα αφορά τον χώρο της παιδικής προστασίας. Στις ΗΠΑ, η πιθανότητα αλληλεπίδρασης με τις υπηρεσίες παιδικής προστασίας αυξάνεται δραματικά όταν το παιδί δεν είναι λευκό (Edwards, 2019), με τις οικογένειες Μαύρων και Ιθαγενών να επηρεάζονται δυσανάλογα—οι συγγραφείς μάλιστα δηλώνουν ότι αυτές οι οικογένειες «καταπιέζονται» από τις υπηρεσίες παιδικής προστασίας (Phillips, & Ron, 2018). Είναι ενδιαφέρον επίσης ότι, σύμφωνα με υπολογισμούς, οι αναφορές για παιδική κακοποίηση ή παραμέληση έχουν παρόμοια ποσοστά με αυτά των συλλήψεων σε εθνικό επίπεδο (Edwards, 2019). Αυτή η σύνδεση μεταξύ παιδικής προστασίας και ποινικού συστήματος είχε γίνει και από τη Dorothy Roberts (2014), η οποία υποστήριξε πως στις ΗΠΑ, «Τόσο οι φυλακές όσο και τα

² Ο όρος ΒΙΡΟC (Black Indigenous People of Color) περιγράφει ανθρώπους που είναι Μαύροι (Black), Ιθαγενείς (Indigenous) ή ανήκουν σε άλλες φυλετικές ομάδες.

συστήματα αναδοχής χαρακτηρίζονται από κραυγαλέες φυλετικές, έμφυλες και ταξικές ανισότητες: οι πληθυσμοί και των δύο είναι δυσανάλογα φτωχοί και Αφροαμερικανοί, και τα δύο συστήματα είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικά για τις φτωχές μαύρες μητέρες».

Άρα, οι τακτικές που χρησιμοποιούνται από τις υπηρεσίες παιδικής προστασίας μπορεί να είναι ένας άλλος τρόπος άσκησης κοινωνικού ελέγχου, που χρησιμοποιείται στους ίδιους ρυθμούς με πιο «τυπικές» μορφές ελέγχου (όπως είναι οι συλλήψεις). Αυτό μπορεί να συμβαίνει γιατί η διατήρηση της «ιδανικής», παραδοσιακής οικογένειας ως «μια πειθαρχημένη μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης» ήταν ιστορικά στόχος πολλών κρατών και τα συστήματα πρόνοιας αποτέλεσαν μέσα διαιώνισης του (Ioakimidis & Trimikliniotis, 2020). Το παραπάνω, σε συνδυασμό με το σκληρό κοινωνικό έλεγχο του φτωχότερου μέρους του πληθυσμού που ήταν πάντα παρών στη λειτουργία των προνοιακών συστημάτων, μπορεί να οδηγήσει σε αυτό που οι Ioakimidis και Trimikliniotis (2020) ονόμασαν «'προβληματικές ιστορίες' συνενοχής και καταπίεσης» της κοινωνικής εργασίας.

Την ίδια στιγμή όμως, υπάρχει και η επιθυμία του επαγγέλματος να απομακρυνθεί από πρακτικές που—αν και διατηρούν την κοινωνική σταθερότητα—είναι βλαπτικές για τις/τους εξυπηρετούμενες/ους του. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Καναδά, μιας χώρας στην οποία η αποικιοκρατία επηρεάζει ακόμη την πρακτική των κοινωνικών λειτουργών (Fortier & Hon-Sing Wong, 2019). Παρόλα αυτά, το 2019, η Καναδική Ένωση Κοινωνικών Λειτουργών ζήτησε συγνώμη από τις κοινότητες Ιθαγενών και δήλωσε «αφοσιωμένη» στην συζήτηση μαζί τους με σκοπό τη συμφιλίωση (Canadian Association of Social Workers (CASW), 2019). Παρομοίως, μετά τη δολοφονία του George Floyd αλλά και άλλων Μαύρων Αμερικανών από την αστυνομία το 2020, πολλές/οί κοινωνικές/οί λειτουργοί στις ΗΠΑ άσκησαν κριτική στη σχέση του επαγγέλματος με την αστυνομία. Αναγνωρίζοντας ότι η κοινωνική εργασία μπορεί ήδη να περιλαμβάνει τιμωρητικές πρακτικές, δημιουργήθηκε μια έκκληση και μια ανοιχτή επιστολή προς την Εθνική Ένωση Κοινωνικών Λειτουργών (National Association of Social Workers-NASW) των ΗΠΑ, μέσα από τα οποία επαγγελματίες εξέφρασαν τη διαφωνία τους με την συνεργασία των κοινωνικών λειτουργών με την αστυνομία (Sato, 2020).

Μπορεί το σύστημα και οι κοινωνικές του υπηρεσίες να λειτουργούν με τρόπο που παραβιάζει τα δικαιώματά μας και δεν μας «φροντίζει». Όμως, η θέση που θα πάρουν οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μέσα σε αυτά τα συστήματα είναι πολύ σημαντική. Γιατί,

μπορεί να επιλέξουν να συμμετέχουν στην παραβίαση των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων τους ή να αναζητήσουν μια διαφορετική κοινωνία και μια διαφορετική κοινωνική εργασία. Για αυτό οι κοινωνικές/οί λειτουργοί χρειάζεται, όπως είπε η Mimi Abramowitz (1998:525), να «αποφασίζουν σε ποια πλευρά θα σταθούν».

Κεφάλαιο Τρίτο: Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Human Rights-Based Approaches- HRBAs)

Στα προηγούμενα κεφάλαια εξετάστηκαν τα Α.Δ. και οι παραβιάσεις αυτών. Αναφορά έγινε και στο προνοιακό σύστημα, φανερώνοντας τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές/οί λειτουργοί στην καθημερινή τους πρακτική. Παρά τις προκλήσεις όμως, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μπορούν και δρουν υπέρ των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων τους (Marr et al., 2019). Μάλιστα, η χρήση των Α.Δ. στην κοινωνική εργασία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως απάντηση στις προκλήσεις που δημιουργούνται σε ένα σύστημα με έντονες κοινωνικές ανισότητες και υποχρηματοδοτούμενες, γραφειοκρατικές υπηρεσίες πρόνοιας (McPherson & Abell, 2020; Reynaert et al., 2019). Επομένως, πολύ σημαντική είναι η ανάπτυξη μιας πρακτικής που έχει τα Α.Δ. στον πυρήνα της και μπορεί να ενσωματωθεί στην καθημερινή εργασία στο πεδίο. Αυτό το πλαίσιο εργασίας μπορούν να προσφέρουν οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Human Rights-Based Approaches- HRBAs), μέσα από τις οποίες δίνεται η δυνατότητα στις/στους επαγγελματίες να μετατραπούν από «φορείς του κράτους» σε «φορείς αλλαγής» (Gatenio Gabel, 2015:xiii).

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει απόπειρα ορισμού των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα και θα αναλυθεί η σχέση μεταξύ της κοινωνικής εργασίας και των Α.Δ.. Στη συνέχεια, θα εξεταστούν αυτές οι Προσεγγίσεις στο πλαίσιο της κοινωνικής εργασίας. Συγκεκριμένα, προτού παρουσιαστούν συνοπτικά οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Α.Δ. που έχουν αναπτυχθεί στο πεδίο της κοινωνικής εργασίας, θα παρουσιαστούν συνοπτικά κάποια βασικά χαρακτηριστικά τους.

3.1. Ορισμός

Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα μπορούν να αναπτυχθούν σε διάφορα πεδία και με διάφορους τρόπους, χωρίς όμως να έχουν έναν ενιαίο ορισμό (Zanatta & da Luz Scherf, 2019), ενώ μπορεί να επηρεάζονται από ήδη υπάρχουσες θεωρίες και πρακτικές της κοινωνικής εργασίας (Androff, 2016). Βέβαια, όπως φανερώνει

και το όνομα, τα Α.Δ. κατέχουν κεντρική θέση σε μια τέτοια Προσέγγιση. Κάποια άλλα χαρακτηριστικά που θα συμβάλλουν στην κατανόηση αυτών των Προσεγγίσεων θα συζητηθούν παρακάτω.

Αρχικά, μια τέτοια πρακτική είναι πολιτική και απαιτεί συνηγορία και ακτιβισμό (McPherson, 2020). Αυτό συμβαίνει γιατί οι συνθήκες μέσα στις οποίες οι άνθρωποι ζουν επηρεάζουν τις συμπεριφορές και τις πράξεις τους. Τα προβλήματα των ληπτριών/πτών κοινωνικών υπηρεσιών δεν είναι μόνο ατομικά, αλλά είναι απόρροια των κοινωνικών, θεσμικών και πολιτισμικών συνθηκών (Cox & Pardasani, 2017; Libal & Harding, 2015) που πολλές φορές περιλαμβάνουν ανισότητα και παραβιάσεις κάποιων δικαιωμάτων τους. Για τους Mapp et al. (2019:264) αυτό «απαιτεί από τους κοινωνικούς λειτουργούς να κάνουν πολιτικές και κοινωνικές διαγνώσεις αντί για (ή πιθανώς μαζί με) ιατρικές ή ψυχιατρικές». Επομένως, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε το κοινωνικό πλαίσιο για να κατανοήσουμε πληρέστερα τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι. Για τη Nirperess (2016) μάλιστα, μια πρακτική βασισμένη στα Α.Δ. επηρεάζεται από τα ηθικά, νομικά, ιστορικά, πολιτικά, οργανωσιακά, θεωρητικά και πρακτικά πλαίσια. Παράλληλα, κεντρικό σημείο της προσέγγισής της αποτελεί η βιωμένη εμπειρία των εξυπηρετούμενων, με βάση την οποία θα πρέπει να στηρίζουμε κάθε παρέμβασή μας.

Παράλληλα, σε μια Προσέγγιση Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η κοινωνική εργασία αποτελεί μόνο μια διάσταση μιας πολυεπίπεδης δουλειάς που αφορά διαφορετικούς φορείς (Zanatta & da Luz Scherf, 2019). Μάλιστα, η Jane McPherson (2020) πιστεύει πως μια αλλαγή προσανατολισμένη στη δικαιοσύνη χρειάζεται εμπλοκή, όχι μόνο των εξυπηρετούμενων αλλά και κοινοτήτων, πολιτικών ηγετών και άλλων επαγγελματιών, όπως δικηγόρων, γιατρών, δασκάλων και ερευνητών. Βέβαια, η κοινωνική εργασία θεωρείται ένα πολύ σημαντικό κομμάτι μιας Προσέγγισης Βασισμένης στα Δικαιώματα. Για τους Zanatta και da Luz Scherf (2019), η κοινωνική εργασία παρεμβαίνει άμεσα στην κοινωνική πραγματικότητα και επομένως, όχι μόνο βλέπει αλλά είναι και σε θέση να ενσωματώσει τα δικαιώματα στην πρακτική της. Αυτό καθιστά αναγκαία την αναγνώριση της θέσης των Α.Δ. στην κοινωνική εργασία και πώς αυτά μπορούν να μετουσιωθούν στην καθημερινή πρακτική της.

3.2. Η Σχέση της Κοινωνικής Εργασίας με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Τα Α.Δ. μπορούν να γίνουν ένα σημαντικό εργαλείο που χρησιμοποιούν οι κοινωνικοί/ές λειτουργοί στην άσκηση του επαγγέλματός τους. Παράλληλα, τα Α.Δ. θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής εργασίας. Το 2001, τα ανθρώπινα δικαιώματα χαρακτηρίστηκαν «θεμελιώδη» από τη Διεθνή Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών και τη Διεθνή Ένωση Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (McPherson, 2015; Sewraul & Jones, 2004) και από τότε, αποτελούν μέρος του ορισμού της κοινωνικής εργασίας (IFSW, 2014; Καλλινικάκη, 2011).

Παράλληλα, αν και η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δεν αναφέρεται ρητά στην κοινωνική εργασία, συνεχίζει να έχει σχέση με αυτή. Συγκεκριμένα, οι Mapp et al. (2019) παρατηρούν ότι το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης έχει ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνική εργασία. Αυτό συμβαίνει γιατί πολλές από τις υπηρεσίες που παρέχουν οι κοινωνικές/οί λειτουργοί, σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο, θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν ως δικαιώματα που τα εξυπηρετούμενα άτομα δικαιούνται να έχουν. Το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης λέει τα εξής: «Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένειά του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του» (Ηνωμένα Έθνη, 1948). Με τον ίδιο τρόπο, η Healy (2008) θεωρεί ότι σημασία για το επάγγελμα έχει και το άρθρο 22, σύμφωνα με το οποίο «Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του» (Ηνωμένα Έθνη, 1948).

Η ανάγκη ενσωμάτωσης των Α.Δ. στη θεωρία και πρακτική της κοινωνικής εργασίας, όπως εκφράζεται και από τον παγκόσμιο ορισμό της, έχει αρχίσει από καιρό να αναγνωρίζεται από τις/τους επαγγελματίες. Πολλές/οί θεωρητικοί αναγνωρίζουν

πλέον τη σημαντική θέση που κατέχουν τα Α.Δ. στην κοινωνική εργασία (Abramovitz, 1998; Albrithen & Androff, 2014; Androff, 2016; Androff, 2018; Healy, 2008; Mapp et al., 2019; Mulé, 2018). Ήδη από το 1988, η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργιών υποστήριξε ότι «η κοινωνική εργασία ήταν, από τη σύλληψή της, ένα επάγγελμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχοντας ως βασική αρχή την εγγενή αξία κάθε ανθρώπου και ως έναν από τους κύριους στόχους της την προώθηση δίκαιων κοινωνικών δομών, οι οποίες μπορούν να προσφέρουν στους ανθρώπους ασφάλεια και ανάπτυξη, διατηρώντας παράλληλα την αξιοπρέπεια τους» (ο.α. στο Healy, 2008:735-736; United Nations, 1994:3).

Η Lynne Healy (2008) περιέγραψε τη σχέση της κοινωνικής εργασίας με τα Α.Δ., υποστηρίζοντας ότι το επάγγελμα δραστηριοποιείται στο χώρο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα πρώτα κιόλας χρόνια της δημιουργίας του. Αυτό γίνεται ξεκάθαρο μέσα από τέσσερις τομείς:

- «τη συμβατότητα της αποστολής και των αξιών του επαγγέλματος με τα ανθρώπινα δικαιώματα»,
- «τη συμβολή των ηγετών της κοινωνικής εργασίας στους σκοπούς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»,
- «την επίσημη επαγγελματική εκπροσώπηση και δράση για τα ανθρώπινα δικαιώματα», και
- «τη συμμετοχή της κοινωνικής εργασίας σε κρίσιμα περιστατικά ή μεγάλα κινήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (σ. 737).

Κάτι παρόμοιο υποστήριξαν και οι Albrithen και Androff (2014), αυτή τη φορά συγκρίνοντας τις αρχές της κοινωνικής εργασίας όπως παρουσιάζονται στον Κώδικα Δεοντολογίας της Εθνικής Ένωσης Κοινωνικών Λειτουργιών των ΗΠΑ με τα 30 άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η ανάλυσή τους βρήκε ότι όλα τα άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης βρίσκονται σε συμφωνία με τις βασικές αξίες και αρχές της κοινωνικής εργασίας. Πολύ σημαντικό είναι επίσης ότι τα Α.Δ. σε όλα τα επίπεδα και τις διακηρύξεις «δεν έρχονται σε αντίθεση με την ηθική της κοινωνικής εργασίας» (Albrithen & Androff, 2014:545).

Αφού, λοιπόν, υπάρχει αυτή η σχέση, σημαντικό είναι να συνδεθούν τα Α.Δ. και η κοινωνική εργασία και στην πράξη. Αυτό, σύμφωνα με τους συγγραφείς, θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα ευεργετικό για το επάγγελμα—και κυρίως τα εξυπηρετούμενα άτομα.

Συγκεκριμένα, μια τέτοια σύνδεση θα βοηθήσει στη «σταθερότητα και την ευημερία των ατόμων, των οικογενειών και των κοινοτήτων, την ενίσχυση των συναφών θεωρητικών και πρακτικών εφαρμογών, την αυξημένη νομιμότητα μέσω της υιοθέτησης κοινών αξιών και γλώσσας, την αυξημένη συνηγορία για κοινωνική δικαιοσύνη και συμπληρωματικούς θεσμούς και κοινότητες ακαδημαϊκών, συνηγόρων και υπερασπιστών» (Albrithen & Androff, 2014:547).

3.3. Βασικά Χαρακτηριστικά Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Κοινωνική Εργασία

Στόχος της κοινωνικής εργασίας είναι η κοινωνική αλλαγή, η κοινωνική δικαιοσύνη και η απελευθέρωση των ανθρώπων, αλλά και η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (IFSW, 2014) που, αν ενσωματωθεί στη πρακτική της κοινωνικής εργασίας, θα συμβάλλει στην πραγματοποίηση αυτών των στόχων. Βέβαια, η χρήση των Α.Δ. στην κοινωνική εργασία δεν γίνεται με ένα μόνο τρόπο. Οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα μπορούν να αναπτυχθούν με διαφορετικό τρόπο από κάθε επαγγελματία. Αυτό έχει αποτυπωθεί με παρόμοιο τρόπο και στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, όπου η/ο κάθε θεωρητικός αναπτύσσει μια Προσέγγιση σε διαφορετικά πεδία και με διαφορετικά εργαλεία. Αυτό μάλλον είναι αναπόφευκτο καθώς οι Androff και Mathis (2022:184) υποστηρίζουν ότι τέτοιες προσεγγίσεις χρειάζονται ευελιξία γιατί απαιτούν «την αλληλεπίδραση με πολύπλοκα άτομα σε πολλαπλά διατομεακά συστήματα». Παρόλα αυτά, οι βάσεις αυτών των Προσεγγίσεων παραμένουν κοινές και θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά τους που διαρκώς επανέρχονται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Αρχικά, έχοντας ως στόχο την κοινωνική αλλαγή που θα φέρει ισοτιμία και χειραφέτηση, οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και θεσμικό πλαίσιο και την επιρροή που αυτό ασκεί σε όλα τα άτομα, συμπεριλαμβανομένων και των κοινωνικών λειτουργιών (Cox & Pardasani, 2017; Libal & Harding, 2015; Mapp et al., 2019). Εξετάζοντας ένα τέτοιο πλαίσιο, φανερό γίνεται η ύπαρξη καταπίεσης, ανισοτήτων, διακρίσεων και περιθωριοποίησης (Hinson & Bradley, 2006; Ife, 2012; Marks, 2011; Nirperess, 2016). Για αυτό το λόγο δημιουργήθηκαν πρακτικές όπως οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα

Ανθρώπινα Δικαιώματα, ως απάντηση στο υπάρχον σύστημα. Επομένως, στη βάση αυτών των Προσεγγίσεων βρίσκεται η απελευθέρωση των ατόμων που ξεκινά από τις ίδιες τις κοινωνικές υπηρεσίες, μέσω πρακτικών όπως η μη διάκριση και η ισοτιμία και μη ιεραρχία στις σχέσεις κοινωνικών λειτουργών και εξυπηρετούμενων (Androff, 2016; Androff, 2018; Mapp et al., 2019; McPherson & Abell, 2020). Επίσης, οι εν λόγω Προσεγγίσεις αφορούν τη διεκδίκηση και ενεργό συμμετοχή των ατόμων, όχι ατομικά αλλά μαζί με τις κοινότητές τους, σε αποφάσεις που αφορούν τη ζωή τους (Androff, 2016; Androff, 2018; Libal & Harding, 2015; Mapp et al., 2019; McPherson, 2015; Nipperess, 2016). Κάτι τέτοιο μπορεί να ξεκινήσει με την ενεργό συμμετοχή τους στο πλαίσιο των κοινωνικών υπηρεσιών από τις οποίες λαμβάνουν υπηρεσίες και να εξελιχθεί στη διεκδίκηση δικαιωμάτων σε επίπεδο ευρύτερης πολιτικής. Βέβαια, για να αποκτήσουν τα εξυπηρετούμενα άτομα τα μέσα και τα εργαλεία για να επιτύχουν τα παραπάνω, χρειάζεται η χρήση τεχνικών από τη μεριά των κοινωνικών λειτουργών, όπως αυτή της ενδυνάμωσης, η οποία γίνεται κατανοητή όχι ως ένα στατικό φαινόμενο αλλά μια δυναμική διαδικασία που αναγνωρίζει τα άτομα ως κύριους παράγοντες αλλαγής (Civera, Muñoz, Díez, 2018). Επίσης, σημαντική, αν και χωρίς ιδιαίτερες αναφορές, είναι η προστασία των ατόμων από τη βία, καθώς το αίσθημα ασφάλειας θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της εργασίας βασισμένης στα δικαιώματα (Androff & Mathis, 2022).

Παράλληλα με τις πρακτικές σε επίπεδο ατόμου/ομάδας, η κοινωνική αλλαγή χρειάζεται και πιο μακροπρόθεσμες παρεμβάσεις σε θεσμικό επίπεδο. Αυτές περιλαμβάνουν παρεμβάσεις που έχουν περιγραφεί ως σημαντικό μέρος των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, όπως η πολιτική δράση και ο ακτιβισμός (Ife, 2012; Mapp et al., 2019; McPherson, 2020; McPherson & Abell, 2020), πράξεις που απαιτούν τη συνεργασία μεταξύ πολλών φορέων και κοινοτήτων (McPherson, 2020; Zanatta & da Luz Scherf, 2019). Παράλληλα, μια τέτοια αλλαγή μπορεί να προκληθεί και μέσω της ευαισθητοποίησης του κοινού γύρω από τα Α.Δ.. Οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μπορούν να συμμετέχουν σε αυτά τα κινήματα ευαισθητοποίησης και, χρησιμοποιώντας τις γνώσεις τους, να συμμετέχουν σε δράσεις όπως: την εμπλοκή πολλών ενδιαφερόμενων μερών, οργανισμών και μέσων ενημέρωσης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο για να εργαστούν συλλογικά και να ευαισθητοποιήσουν το κοινό, την εκπαίδευση των εξυπηρετούμενων στην συμμετοχή

στη πολιτική δράση, την απόκτηση γνώσεων μέσα από άλλα κινήματα σε άλλες χώρες, τη συνηγορία για τα δικαιώματα των εξυπηρετούμενων και τη συλλογή και διάδοση στοιχείων για τον αντίκτυπο των κοινωνικών πολιτικών στις ζωές των ατόμων (Cox & Pardasani, 2017).

Επομένως, οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα έχουν στο επίκεντρό τους τα περιθωριοποιημένα και καταπιεσμένα άτομα και, μέσω της χρήσης των Α.Δ. στην πρακτική τους, στοχεύουν να αλλάξουν αυτές τις συνθήκες μαζί με τα ίδια τα άτομα και τις κοινότητες που επηρεάζονται από αυτές. Γιατί οι κοινωνικές/οί λειτουργοί δεν χρειάζεται να αρκεστούν σε διεκπεραιωτικές και γραφειοκρατικές διαδικασίες και μπορούν να συμμετέχουν στη διαδικασία αλλαγής και στο επίπεδο της υπηρεσίας στην οποία εργάζονται αλλά και στο επίπεδο της ευρύτερης κοινωνίας. Μάλιστα, κάτι τέτοιο είναι σύμφωνο με την ουσία του επαγγέλματος (Abramovitz, 1998; Androff, 2018; Mapp et al., 2019). Επομένως, μια πρακτική βασισμένη στα Α.Δ. στη κοινωνική εργασία είναι δυνατή, αρκεί να υπάρχουν επαγγελματίες που θα επιθυμούν να κρατούν «τη φωνή της αλλαγής ζωντανή» (Abramovitz, 1998:524).

3.4. *Πρακτική Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Κοινωνική Εργασία:*

Προσεγγίσεις και Παρεμβάσεις

Τα Α.Δ., αν και θεωρούνται κομμάτι της κοινωνικής εργασίας, δεν έχουν γίνει ακόμα μεγάλο μέρος της πρακτικής της. Αυτό μπορεί να συμβαίνει γιατί, πολλές φορές, μπορεί να έρχονται σε αντίθεση με την κυρίαρχη αφήγηση του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού. Αυτό για την κοινωνική εργασία σημαίνει απομάκρυνση από την κοινοτική δράση και τη συνηγορία (McPherson, 2015) και αδυναμία των κοινωνικών λειτουργών να κατανοήσουν τα Α.Δ. ως μέρος της πρακτικής τους (Werkmeister Rozas & Garran, 2013 ο.α. στο McPherson, 2015). Ένας τρόπος για να ξεπεραστούν αυτές οι προκλήσεις λαμβάνει χώρα στη παρούσα εργασία, με τη παροχή γνώσεων για τα Α.Δ. αλλά και τις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες πρέπει να γίνουν μέρος. Φυσικά, οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια είναι επίσης σημαντικές, γιατί μπορούν να παρέχουν στις/στους κοινωνικές/ούς λειτουργούς σημαντικά εργαλεία για να χρησιμοποιούν στη καθημερινή πρακτική τους.

Βέβαια, βιβλιογραφικά, τα Α.Δ. προσεγγίζονται περισσότερο σε θεωρητικό επίπεδο και όχι πρακτικό (Cubillos-Vega, 2017), πράγμα που μπορεί να δυσκολέψει τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς στην απόκτηση πρακτικών γνώσεων για το πώς να δρουν μέσα σε ένα πλαίσιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Reynaert et al., 2022)—σε συνδυασμό βέβαια με τη μη προώθηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας. Χαρακτηριστικό αυτής της έλλειψης εργαλείων ήταν το ταξίδι της Jane McPherson (2015) στη Βραζιλία για να μάθει για τις Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, καθώς θεωρούσε πως η αγγλόφωνη βιβλιογραφία δεν είχε επαρκή παραδείγματα πρακτικών βασισμένων στα Α.Δ..

Ξεκινώντας, από αυτό το ταξίδι της McPherson στη Βραζιλία, παρακάτω θα παρουσιαστεί η συνεισφορά αυτής αλλά και άλλων κοινωνικών λειτουργών στην περιγραφή πρακτικών βασισμένων στα Α.Δ. στη κοινωνική εργασία.

3.4.1. Πρακτική Βασισμένη στα Α.Δ. στη Βραζιλία

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, η McPherson (2015) ταξίδεψε στη Βραζιλία για να μάθει για την κοινωνική εργασία βασισμένη στα Α.Δ. από τις/τους επαγγελματίες που δουλεύουν στο πεδίο. Κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, η συγγραφέας αναγνώρισε, κατέγραψε και παρουσίασε πρακτικές Βραζιλιάνων κοινωνικών λειτουργών που δουλεύουν με Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Μια πρώτη πρακτική που χρησιμοποιούσαν οι κοινωνικοί λειτουργοί αφορούσε την εκπαίδευση και την παροχή πληροφόρησης προς τα εξυπηρετούμενα άτομα. Αυτή παρατηρήθηκε σε όλες τις υπηρεσίες που επισκέφθηκε η McPherson και φαίνεται να είναι πρωταρχικής σημασίας σε μια Προσέγγιση Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η εκπαίδευση και πληροφόρηση είναι σημαντικά για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι η γνώση δίνει την ευκαιρία στα εξυπηρετούμενα άτομα να δρουν και να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Ο δεύτερος συνδέεται με τον προηγούμενο, αλλά μπορεί να αποτελεί και μια ξεχωριστή πρακτική στην κοινωνική εργασία βασισμένη στα Α.Δ. και αφορά την ανάπτυξη πολιτικής συνείδησης. Μέσω της εκπαίδευσης γύρω από τα δικαιώματα των εξυπηρετούμενων, τις δυνατότητες και τα εργαλεία για να τα διεκδικήσουν, μπορούν να κατανοήσουν τα προβλήματά τους ως αποτέλεσμα κοινωνικών και θεσμικών συνθηκών. Αυτό ενισχύει τη πολιτική συνείδηση και δράση των εξυπηρετούμενων, η οποία μάλιστα

«είναι μέρος της δουλειάς... Οι συμμετέχουσες/χοντες πρέπει να γνωρίζουν ότι πληρώνουν για αυτές τις υπηρεσίες μέσω των φόρων τους» (McPherson, 2015). Καθώς η πληροφόρηση αποτελεί τόσο σημαντικό μέρος μιας Προσέγγισης Βασισμένης στα Δικαιώματα, είναι σημαντικό αυτή να είναι εύκολα προσβάσιμη σε όσο το δυνατό περισσότερα άτομα. Για παράδειγμα, σε αυτή την κατεύθυνση λειτουργεί μια υπηρεσία η οποία διαθέτει όλες τις σημαντικές για τις εξυπηρετούμενες πληροφορίες διαθέσιμες στο διαδίκτυο.

Παράλληλα, ένα ακόμα χαρακτηριστικό της πρακτικής των κοινωνικών λειτουργιών στις εξεταζόμενες υπηρεσίες αφορά τη χρήση μη στιγματιστικής και ιεραρχικής γλώσσας, όπως η λέξη συμμετέχουσα/ον που χρησιμοποιούν οι κοινωνικές/οί λειτουργοί στην συγκεκριμένη έρευνα. Όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια, η ανάπτυξη ισότιμων και μη ιεραρχικών σχέσεων μεταξύ κοινωνικών λειτουργών και εξυπηρετούμενων έχει αναγνωριστεί ως σημαντικός τρόπος να επιτευχθεί η αρχή της μη διάκρισης στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας (Androff & Mathis, 2022; Androff, 2018; Mapp et al., 2019). Φυσικά, σε μια πρακτική με τα Α.Δ. στη βάση της, η εξάλειψη των διακρίσεων και η δημιουργία ισότιμων σχέσεων μεταξύ επαγγελματιών και εξυπηρετούμενων είναι το ζητούμενο.

Μια ακόμη διαδεδομένη πρακτική των Βραζιλιάνων κοινωνικών λειτουργών, είναι η εμπλοκή της κοινότητας στις παρεμβάσεις τους. Οι κοινότητες των εξυπηρετούμενων μπορεί να είναι σημαντικές για τις/τους ίδιες/ίδιους, οπότε η εμπλοκή τους σε παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών μπορεί να είναι βοηθητική για τα ίδια τα εξυπηρετούμενα άτομα, αλλά και τις κοινότητες τους στο σύνολό τους. Επίσης, αυτό μπορεί να αποτελεί και τη ανάπτυξη νέων κοινοτήτων, μέσω ομάδων αλληλεγγύης και διεκδίκησης δικαιωμάτων μεταξύ των εξυπηρετούμενων ατόμων.

Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις, η McPherson (2015) σημείωσε πέντε βασικά χαρακτηριστικά της δράσης των κοινωνικών λειτουργών. Αυτά τα χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν κάποιες κατευθυντήριες οδηγίες στην εργασία των κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται με βάση τα Α.Δ. και είναι τα εξής:

1. Οι παρεχόμενες υπηρεσίες είναι σκοπίμως προσανατολισμένες στα ανθρώπινα δικαιώματα και παρέχουν εκπαίδευση σχετική με τα ανθρώπινα δικαιώματα στις/στους εξυπηρετούμενες/ους

2. Η αξιολόγηση «τοποθετεί» τις/τους εξυπηρετούμενες/ους στα κοινωνικά και πολιτισμικά τους πλαίσια και οι παρεμβάσεις που οργανώνονται στοχεύουν στη βελτίωση της πρόσβασής τους σε δικαιώματα
3. Έμφαση δίνεται στη συνεργασία και την ισότητα μεταξύ εξυπηρετούμενων και κοινωνικών λειτουργών, καθώς και στη συμμετοχή των εξυπηρετούμενων σε δράσεις συνηγορίας
4. Οι παρεμβάσεις αφορούν αλλαγές σε ατομικό επίπεδο αλλά αφορούν και την κοινότητα, τις κοινωνικές και πολιτικές νόρμες
5. Η συνηγορία αποτελεί βασικό στοιχείο των παρεχόμενων υπηρεσιών

3.4.2. Τρία Επίπεδα Παρεμβάσεων των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα

Στον πρόλογο του βιβλίου *Human Rights-Based Community Practice in the United States*, η Gatenio Gabel (2015) παρουσιάζει τα τρία επίπεδα παρεμβάσεων στα οποία εκτείνονται οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο χώρο της κοινωνικής εργασίας.

Το πρώτο αναφέρεται στις παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών σε ατομικό επίπεδο. Σε αυτές τις παρεμβάσεις, τα άτομα δεν κρίνονται ως άξια ή ανάξια στήριξης αλλά ως φορείς δικαιωμάτων. Επιπλέον, οι κοινωνικές/οι λειτουργοί στηρίζουν τα άτομα ώστε να κατανοήσουν ότι τα δικαιώματά τους έχουν παραβιαστεί και να τα διεκδικήσουν. Και όλα αυτά συμβαίνουν μέσα από παρεχόμενες υπηρεσίες που βασίζονται στην αξιοπρέπεια και τον σεβασμό όλων των ανθρώπων.

Παράλληλα, στο δεύτερο επίπεδο, αυτό της κοινότητας, της ομάδας και της οργάνωσης, οι παρεμβάσεις αφορούν κυρίως την απόκτηση γνώσεων σχετικά με τα δικαιώματα. Ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών σε αυτό το επίπεδο είναι να διευκολύνουν την εκπαίδευση της ομάδας/κοινότητας γύρω από τα Α.Δ. και ιδιαίτερα τα μέσα, τις αρχές και τις μεθόδους πρόσβασης σε αυτά.

Τέλος, υπάρχει η πρακτική σε μακρο-επίπεδο ως τρίτο επίπεδο παρέμβασης. Συγκεκριμένα, μια παρέμβαση σε μακρο-επίπεδο αφορά την αλλαγή σε κοινωνικό επίπεδο. Για αυτόν το σκοπό λοιπόν, σύμφωνα με αυτή τη Προσέγγιση, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί χρειάζεται να συμβάλλουν στη συμμετοχή όλων των ανθρώπων στις

διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Τελικά, αυτό θα επηρεάσει την κοινωνική πολιτική και θα τη μεταβάλλει έτσι ώστε να έχει ως στόχο την πραγμάτωση των Α.Δ..

3.4.3. Αρχές της Κοινωνικής Εργασίας Βασισμένης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Κάθε πρακτική της κοινωνικής εργασίας διέπεται από θεωρητικό πλαίσιο και αρχές που θα ορίσουν την πράξη των επαγγελματιών. Ένα τέτοιο πλαίσιο δεν μπορεί να λείπει και από την εργασία βασισμένη στα Α.Δ.. Συγγραφείς όπως οι Mapp et al. (2019), αλλά και ο David Androff (2016, 2018) αναγνώρισαν πέντε αρχές που χαρακτηρίζουν μια Προσέγγιση Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην κοινωνική εργασία, οι οποίες μάλιστα είναι σε συμφωνία με τις επαγγελματικές αρχές των κοινωνικών λειτουργών (Mapp et al., 2019). Για τον Androff (2016), αυτές οι αρχές είναι η βάση της Προσέγγισης του για κοινωνική εργασία βασισμένη στα Α.Δ., οι οποίες θα παρουσιαστούν συνοπτικά στη συνέχεια.

Η πρώτη αρχή είναι αυτή της *ανθρώπινης αξιοπρέπειας*. Η αναγνώριση της εγγενούς αξίας κάθε ανθρώπου θεωρείται μια πολύ σημαντική αρχή της κοινωνικής εργασίας, αλλά και ένα αναπόσπαστο στοιχείο μιας πρακτικής βασισμένης στα Α.Δ.. Στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας, αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν αντιμετωπίζονται ως παθητικά αντικείμενα (Androff, 2018) αλλά με «σεβασμό της αυτοδιάθεσής τους— την εκτίμηση, εμπιστοσύνη και ενδυνάμωση της ικανότητάς τους να λαμβάνουν αποφάσεις για τον εαυτό τους. Σημαίνει επίσης να βλέπεις τους ανθρώπους ως πλήρως ανθρώπινους, γεμάτους δυνάμεις, δυνατότητες, προοπτικές και δικαιώματα» (Mapp et al., 2019:263). Ως μη παθητικά αντικείμενα λοιπόν, τα άτομα ενθαρρύνονται να συμμετέχουν ενεργά και να εμπλέκονται στα ζητήματα που τα αφορούν.

Αυτό οδηγεί σε μια άλλη αρχή της Προσέγγισης Βασισμένης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που αφορά την *συμμετοχή*. Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, όλα τα άτομα έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή τους. Για τους Libal και Harding (2015), η συμμετοχή των ομάδων που επηρεάζονται από τις αποφάσεις που θα ληφθούν αποτελεί βασική πτυχή μιας πρακτικής βασισμένης στα Α.Δ.. Η συμμετοχή βέβαια πρέπει να είναι ουσιαστική και να αφορά την πρόσβαση στην εξουσία και την δημιουργία πολιτικών ώστε τα άτομα να μπορούν να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους στην πράξη (Androff, 2018; Civera et al., 2018; Mapp et al., 2019).

Στη συνέχεια, υπάρχει η αρχή της *μη διάκρισης*. Στο πλαίσιο μιας Προσέγγισης Βασισμένης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η μη διάκριση, εκτός από την αποτροπή των διακρίσεων προς τις/τους εξυπηρετούμενες/ους, απαιτεί επίσης την αναγνώριση του ιστορικού τραύματος που η παραβίαση δικαιωμάτων έχει προκαλέσει στα άτομα (Marr et al., 2019). Παράλληλα, η έλλειψη διακρίσεων απαιτεί ισότιμες σχέσεις που μπορούν να επιτευχθούν με την εξάλειψη, όσο είναι δυνατόν, της ιεραρχίας στις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών λειτουργιών και των εξυπηρετούμενων ατόμων (Androff & Mathis, 2022; Androff, 2018; Marr et al., 2019).

Παράλληλα, μια ακόμη αρχή είναι αυτή της *διαφάνειας*. Με την διαφάνεια, η πρακτική της κοινωνικής εργασίας θα είναι αξιόπιστη και στοχαστική. Από τη μια η/ο κάθε επαγγελματίας ξεχωριστά θα αναστοχάζεται και θα αναλογίζεται τις πράξεις, τις σχέσεις και τις αποφάσεις της/του (Androff, 2018; McPherson & Abell, 2020; Marr et al., 2019; Nirperess, 2016). Από την άλλη, το επαγγελματικό πεδίο στο σύνολό του θα είναι συνειδητοποιημένο ως προς τις πρακτικές του και θα χρησιμοποιεί την έρευνα για να εξετάσει ανοιχτά και ειλικρινά την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων του στην προώθηση των Α.Δ. (Androff, 2018; Marr et al., 2019).

Τέλος, μέρος μιας Προσέγγισης Βασισμένης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι και η αρχή της *λογοδοσίας*, που βασίζεται σε πρακτικές όπως η συνηγορία και η ευαισθητοποίηση. Οι κοινοτικές παρεμβάσεις και ο ακτιβισμός είναι σημαντικοί τρόποι να έρθουν τα Α.Δ. στο προσκήνιο (Marr et al., 2019). Και η κοινωνική εργασία χρειάζεται να είναι μέρος αυτής της προσπάθειας, που συμπεριλαμβάνει τη διαδικασία λογοδοσίας όσων παραβιάζουν δικαιώματα, αλλά και την συνηγορία για την προστασία τους (Androff, 2018; Marr et al., 2019). Σημαντικός είναι επομένως ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργιών στην προώθηση της δικαιοσύνης, στην πρόσβαση στο κράτος δικαίου αλλά και την ευαισθητοποίηση γύρω από τη φύση των δικαιωμάτων και τις παραβιάσεις τους (Androff, 2018; Marr et al., 2019). Φυσικά, για να συμβεί αυτό απαιτείται πολιτική συνείδηση και δέσμευση από την πλευρά των επαγγελματιών (Marr et al., 2019).

3.4.4. Μέθοδοι Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Κοινωνική Εργασία (*Human Rights Methods in Social Work*)

Ένα ακόμη πλαίσιο κοινωνικής εργασίας βασισμένης στα Α.Δ. τίθεται από τις Μεθόδους Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Κοινωνική Εργασία (*Human Rights Methods in Social Work-HRMSW*) των McPherson και Abell (2020). Αποτελείται από οκτώ κλίμακες μέτρησης, οι οποίες περιγράφουν διάφορες πρακτικές που οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να εργαστούν έχοντας τα Α.Δ. ως βάση τους και μετρούν το κατά πόσο αυτές χρησιμοποιούνται από τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς. Σε αυτό, παρουσιάζονται κάποιες πρακτικές που έχουν ήδη περιγραφεί σε άλλες Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Δικαιώματα (βλέπε Androff, 2016; Mapp et al., 2019; McPherson, 2015), ή μπορεί να είναι ήδη μέρος της καθημερινής πρακτικής κάποιων επαγγελματιών, σύμφωνα με τους συγγραφείς. Ουσιαστικά, με το πλαίσιο αυτό επαναπροσδιορίζονται οκτώ γνώριμες πρακτικές της κοινωνικής εργασίας και προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για μια πρακτική βασισμένη στα Α.Δ..

Συγκεκριμένα, η πρώτη κλίμακα αφορά τη συμμετοχή. Όπως και στη Προσέγγιση του Androff (2016), η συμμετοχή αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι μιας Προσέγγισης Βασισμένης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, η έννοια της συμμετοχής στη κοινωνική εργασία σημαίνει ότι η έμφαση δίνεται στη φωνή της κοινότητας, ενώ συχνά προτιμώνται δράσεις «από τα κάτω», με τις ιδέες για τις παρεμβάσεις να έρχονται από τα εξυπηρετούμενα άτομα.

Στη συνέχεια, υπάρχει η έννοια της μη διάκρισης, που είναι επίσης μια έννοια σημαντική για τη κοινωνική εργασία βασισμένη στα δικαιώματα και αποτελεί μέρος και άλλων Προσεγγίσεων (βλέπε Androff, 2018). Για τους McPherson και Abell, μη διάκριση σημαίνει να αναγνωρίζουμε την ύπαρξη ανισοτήτων, που σημαίνει να κατανοήσουμε ότι υπάρχουν άτομα που ζουν σε κατάσταση φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού και διακρίσεων σε κοινωνίες στις οποίες άλλοι άνθρωποι απολαμβάνουν περισσότερους πόρους και ευκαιρίες. Αφού αυτή η κατάσταση αναγνωριστεί, η πρακτική της μη διάκρισης περιλαμβάνει την προσπάθεια αναίρεσης και την αναζήτηση αποκατάστασης για την επιρροή που οι ανισότητες έχουν ασκήσει στη ζωή των ανθρώπων.

Επίσης, σημαντικό μέρος του συγκεκριμένου πλαισίου αποτελεί η εστίαση στα δυνατά σημεία, η οποία πρέπει να εστιάζει στις δεξιότητες, τα θετικά και τις δυνατότητες

ατόμων και κοινοτήτων. Παράλληλα, σημαντικό είναι να αναγνωρίζονται και να τιμώνται οι πόροι που υπάρχουν ήδη μέσα και γύρω από κάθε άτομο και κοινότητα. Όλα αυτά ενδυναμώνουν και δεν παθολογικοποιούν τα εξυπηρετούμενα άτομα και, τελικά, προάγουν δύο πολύ σημαντικές έννοιες στην εργασία με βάση τα Α.Δ.: την ισοτιμία και τη μη διάκριση.

Παράλληλα, οι κλίμακες HRMSW κατά McPherson & Abell υποστηρίζουν την ενσωμάτωση προσεγγίσεων στο μικρο- και μακρο- επίπεδο. Αυτό περιλαμβάνει την κατανόηση από την πλευρά των κοινωνικών λειτουργών ότι τα προβλήματα των ανθρώπων είναι προσωπικά αλλά και κοινωνικά. Επομένως, μια τέτοια πρακτική θα πρέπει να ενσωματώνει παρεμβάσεις σε ατομικό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο και αυτές οι παρεμβάσεις να χρησιμοποιηθούν μαζί για την αλλαγή άδικων κοινωνικών συστημάτων.

Επιπροσθέτως, αναφορά γίνεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. Μέσω αυτής, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί προχωρούν πέρα από την απλή παροχή υπηρεσιών και, αντ' αυτού, στηρίζουν άτομα και κοινότητες ώστε να συμμετέχουν ενεργά στην διαδικασία αλλαγής άδικων κοινωνικών δομών. Επίσης, σημαντικό μέρος της ανάπτυξης δεξιοτήτων θεωρείται η εκπαίδευση και ο αναστοχασμός.

Επίσης, έμφαση δίνεται στη κοινοτική και διεπιστημονική συνεργασία και τη δημιουργία «επαγγελματικών και κοινωνικών συμμαχιών» (McPherson & Abell, 2020:226). Μια τέτοια συνεργασία μπορεί να περιλαμβάνει λήπτριες/πτες υπηρεσιών, μέλη της κοινότητας, επαγγελματίες πολλών διαφορετικών χώρων, υπερασπίστριες/στές δικαιωμάτων, ηγέτες κοινοτήτων και κυβερνητικούς αξιωματούχους και έχει στόχο την επίτευξη κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών.

Παράλληλα, σύμφωνα με τους McPherson και Abell, μια Προσέγγιση Βασισμένη στα Δικαιώματα περιλαμβάνει και τον ακτιβισμό, μέσω της συμμετοχής των επαγγελματιών, μαζί με τα εξυπηρετούμενα άτομα και τις κοινότητές τους, στους αγώνες που επηρεάζουν τις ζωές τους. Αυτό, σύμφωνα με τους συγγραφείς, είναι απαραίτητο συστατικό της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας εν γένει, παρά τους προβληματισμούς κάποιων επαγγελματιών (Reisch & Jani, 2012 ο.α. στο McPherson & Abell, 2020).

Τέλος, όπως και στην Προσέγγιση του Androff (2016), σημαντική είναι η λογοδοσία, η οποία απαιτεί πρακτικές και πολιτικές που είναι διαφανείς και υπόλογες στα άτομα που συμμετέχουν σε αυτές. Παράλληλα όμως, απαιτεί και συνεχή

αναστοχασμό από την πλευρά της/του κάθε κοινωνικής/ού λειτουργού για τη προσωπική τους πρακτική.

3.4.5. Πλαίσιο Πρακτικής Βασισμένο στις Τρεις Γενιές Δικαιωμάτων

Ο Jim Ife (2012) παρουσίασε ένα πλαίσιο πρακτικής στην κοινωνική εργασία βασισμένης στα Α.Δ. που χρησιμοποιεί την κατηγοριοποίηση των δικαιωμάτων σε τρεις γενιές. Αν και αυτή η κατηγοριοποίηση έχει αμφισβητηθεί (Domaradzki et al., 2019; Jensen, 2017), κάτι που και ο ίδιος ο συγγραφέας αναγνωρίζει, τελικά χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία μιας πρακτικής βασισμένης στα Α.Δ. σε τρία επίπεδα.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα, δηλαδή τα δικαιώματα πρώτης γενιάς, σύμφωνα με τον Ife, η πρακτική της κοινωνικής εργασίας για τη πραγμάτωσή τους αφορά, εκτός από την κριτική ανάλυση για την κατανόηση των παραβιάσεών τους, τη συνηγορία. Σύμφωνα με τον Payne (2021), η συνηγορία αφορά την «εκπροσώπηση των συμφερόντων των εξυπηρετούμενων στο πλαίσιο του φορέα που εργάζονται οι κοινωνικές/οί λειτουργοί αλλά και άλλων οργανισμών» (σ. 239). Βέβαια, ο Ife (2012) εκφράζει τους προβληματισμούς του σχετικά με τη συνηγορία, καθώς θεωρεί ότι αυτή μπορεί να λειτουργεί αποδυναμωτικά για τα εξυπηρετούμενα άτομα επειδή, πολλές φορές, περιλαμβάνει την δράση κοινωνικών λειτουργών εκ μέρους των εξυπηρετούμενων τους. Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι η συνηγορία πρέπει να εγκαταλειφθεί τελείως από τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς (Ife, 2012), αλλά μάλλον ότι χρειάζεται να βρούμε τρόπους να εμπλέξουμε τα εξυπηρετούμενα άτομα στις διαδικασίες συνηγορίας, ακόμα και αν, σε κάποιες περιπτώσεις, χρειαστεί να δράσουμε εκ μέρους τους.

Επιπρόσθετα, τα δικαιώματα δεύτερης γενιάς, ή αλλιώς τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα, είναι ήδη μέρος της εργασίας της πλειονότητας των κοινωνικών λειτουργών, είτε ως καθημερινή πρακτική σε κοινωνικές υπηρεσίες είτε στο χώρο της οργάνωσης και της χάραξης πολιτικής. Όμως, για να πραγματωθούν ουσιαστικά τα δικαιώματα αυτά, δεν αρκεί η απλή παροχή υπηρεσιών μέσα σε ένα προνοιακό σύστημα με περιορισμένους πόρους, αλλά η πολιτική δράση για την επίτευξη αλλαγής πολιτικών. Επίσης, μέρος της ανάπτυξης πολιτικών που ευνοούν την απόλαυση των δικαιωμάτων των ανθρώπων, και την επακόλουθη δράση για την εφαρμογή τους,

αποτελεί η έρευνα. Για αυτό, η δράση των κοινωνικών λειτουργών σε αυτό το επίπεδο δικαιωμάτων αφορά «την άμεση πρακτική, την οργανωτική πρακτική, την ανάπτυξη πολιτικής, την έρευνα και την δράση» (Ife, 2012:42).

Το τελευταίο επίπεδο δράσης, αυτό που αφορά την πραγμάτωση συλλογικών δικαιωμάτων, απαιτεί πρακτικές κοινοτικής ανάπτυξης, μέσω της οποίας θα αναπτυχθεί η συλλογική έκφραση και πραγμάτωση των Α.Δ. σε συνδυασμό με ήδη υπάρχουσες ατομικευμένες προσεγγίσεις. Για να συμβεί αυτό, η κοινοτική ανάπτυξη χρειάζεται να γίνει κατανοητή μέσα από έξι μεταβλητές: (1) την κοινωνική ανάπτυξη, (2) την οικονομική ανάπτυξη, (3) την πολιτική ανάπτυξη, (4) την πολιτισμική ανάπτυξη, (5) την περιβαλλοντική ανάπτυξη, και (6) την προσωπική/πνευματική ανάπτυξη. Μια σύντομη περιγραφή αυτών των μεταβλητών θα παρατεθεί στη συνέχεια.

- Κοινωνική ανάπτυξη: συνεργασία με την κοινότητα για την ενίσχυση των κοινωνικών δομών της, της συνοχής της και της αλληλεπίδρασης των μελών της. Μπορεί επίσης να αφορά την παροχή υπηρεσιών για την πραγμάτωση κατά βάση δικαιωμάτων δεύτερης γενιάς. Όμως, τα δικαιώματα αυτά γίνονται κατανοητά ως τα δικαιώματα μιας ολόκληρης κοινότητας και όχι μεμονωμένων ατόμων.
- Οικονομική ανάπτυξη: η κοινοτική οικονομική ανάπτυξη αφορά την αναγνώριση της σημαντικότητας της ύπαρξης μιας βιώσιμης οικονομικής δραστηριότητας που βασίζεται, αλλά και υποστηρίζει και ενισχύει την κοινότητα έναντι των αναγκών μιας παγκόσμιας οικονομίας.
- Πολιτική ανάπτυξη: ανάπτυξη δύναμης, συμπεριληπτικότητας και αποτελεσματικότητας στις υπάρχουσες δομές εξουσίας και λήψης αποφάσεων μιας κοινότητας.
- Πολιτισμική ανάπτυξη: η ενίσχυση της πολιτισμικής δραστηριότητας στο επίπεδο της κοινότητας, καθώς η έννοια της πολιτισμικής ανάπτυξης αφορά την αναγνώριση της σημασίας της πολιτισμικής ιστορίας, των κανόνων, των αξιών και των παραδόσεων μιας κοινότητας.
- Περιβαλλοντική ανάπτυξη: αναγνωρίζει την σύνδεσή μας με το περιβάλλον ως απαραίτητη για την ευημερία και επιδιώκει να ενσωματώσει την προστασία του περιβάλλοντος και την βιωσιμότητα σε όλες τις δομές και τις διαδικασίες μιας κοινότητας (αλλά και της κοινωνικής εργασίας).

- Προσωπική/πνευματική ανάπτυξη: υποστηρίζει ότι η ατομική πραγμάτωση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινότητα και ότι οι προσωπικές και πνευματικές πλευρές μιας κοινότητας χρειάζεται να ενσωματωθούν στην κατανόηση των δομών και διαδικασιών της (Ife, 2012).

3.4.6. Κριτική Προσέγγιση Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Η Sharlene Nirperess (2016) παρουσίασε μια πρακτική βασισμένη στα Α.Δ. στη κοινωνική εργασία μέσω μιας κριτικής προσέγγισης. Πριν παρουσιάσει την Προσέγγισή της όμως, παραθέτει ένα γενικότερο πλαίσιο μιας κριτικής προσέγγισης των Α.Δ., η οποία είναι αφοσιωμένη:

- Στην δουλειά προς την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη για τους ανθρώπους που καταπιέζονται και περιθωριοποιούνται στο εσωτερικό μιας κοινωνίας αλλά και στο ευρύτερο μη ανθρώπινο περιβάλλον
- Στη δουλειά μαζί με τα καταπιεσμένα και περιθωριοποιημένα άτομα και σε προσεγγίσεις «από τα κάτω» και όχι «από τα πάνω»
- Στην ενσωμάτωση μιας ανάλυσης της εξουσίας που εξηγεί τη καταπίεση και τη περιθωριοποίηση κάποιων κοινωνικών ομάδων και της φύσης
- Στην κριτική εξέταση των κυρίαρχων υποθέσεων και πεποιθήσεων για τα Α.Δ.
- Στην εργασία προς τη χειραφέτηση και τη κοινωνική, προσωπική και πολιτισμική αλλαγή

Στη συνέχεια επεξηγείται το παρουσιαζόμενο πλαίσιο πρακτικής εφαρμογής της κριτικής προσέγγισης στα Α.Δ., το οποίο, πέρα από την καθημερινή πρακτική σε ατομικό επίπεδο, χρειάζεται να συμπεριλάβει και τα πεδία της κοινωνικής πολιτικής, της εκπαίδευσης και της έρευνας (Nirperess, 2016). Εξάλλου, οι μακροπρόθεσμοι στόχοι που έχουν τεθεί παραπάνω αφορούν και συστημικές αλλαγές που μπορούν να επιτευχθούν με αλλαγή πολιτικών και κοινωνικών δομών. Όσον αφορά την καθημερινή πρακτική με εξυπηρετούμενα άτομα βέβαια, η Nirperess υποστηρίζει ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση έχει ως κεντρικό της πυλώνα την βιωμένη εμπειρία του εξυπηρετούμενου ατόμου και εμπλουτίζεται με γνώσεις του ηθικού, νομικού, ιστορικού, πολιτικού, οργανωσιακού, θεωρητικού και πρακτικού πλαισίου.

Επομένως, μια τέτοια Προσέγγιση Βασισμένη στα Ανθρώπινα Δικαιώματα ξεκινά από τη βιωμένη εμπειρία των εξυπηρετούμενων. Αυτό συμβαίνει γιατί η φωνή των ανθρώπων είναι πολύ σημαντική, αν και μερικές φορές μπορεί να μη λαμβάνεται τόσο υπόψη κατά την επαφή τους με κοινωνικές υπηρεσίες. Επομένως, το να ξεκινάς με τη βιωμένη εμπειρία των εξυπηρετούμενων σου σημαίνει πως θα δουλέψεις για να εξασφαλίσεις ότι οι φωνές των ατόμων δεν είναι απλά ακουστές αλλά και σεβαστές στην υπηρεσία. Παράλληλα, κριτικά πρέπει να εξετάζεται και η βιωμένη εμπειρία των κοινωνικών λειτουργών και πώς αυτή επηρεάζει τον τρόπο που κατανοούν τα Α.Δ., τους πληθυσμούς με τους οποίους δουλεύουν και την πρακτική τους.

Στη συνέχεια, εξετάζεται το ηθικό πλαίσιο. Αυτό το πλαίσιο αφορά την δέσμευση στα Α.Δ. όπως περιγράφονται σε εθνικές και διεθνείς συνθήκες και κώδικες δεοντολογίας. Στη συνέχεια, αυτό θα δώσει τη δυνατότητα στη/στο κοινωνική/ό λειτουργό και το εξυπηρετούμενο άτομο να προχωρήσουν πέρα από αυτές τις δεσμεύσεις για να εξετάσουν τη σημασία που το ίδιο το άτομο δίνει στα Α.Δ.. Αυτό σημαίνει ότι θα προχωρήσουμε από το γενικό στο ειδικό, στη κατανόηση του πώς ένα δικαίωμα εκφράζεται και κατανοείται στη κουλτούρα, τη κοινότητα και τη χώρα του ατόμου σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, κάτι που μπορεί να γίνει η βάση περαιτέρω δράσεων των επαγγελματιών.

Παράλληλα, έμφαση δίνεται και στο νομικό πλαίσιο. Η αναγνώριση του νομικού πλαισίου σημαίνει την κατανόηση της βασικής ορολογίας ή των ορισμών που χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία, τη πολιτική και τη νομοθεσία, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Αυτό συνεπάγεται καλύτερη κατανόηση των συγκεκριμένων δικαιωμάτων που προσφέρονται στα άτομα σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και το διεθνές δίκαιο.

Σημαντικό είναι επίσης το ιστορικό πλαίσιο. Στη μελέτη περίπτωσης που παραθέτει η Nirperess, για τη δουλειά με μια νεαρή Μουσουλμάνα προσφυγικής καταγωγής, το ιστορικό πλαίσιο θα μπορούσε να αφορά, μεταξύ άλλων, την ιστορία της μετανάστευσης και της γεωγραφικής μετακίνησης ανθρώπων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, την έννοια του ασύλου, τις εγχώριες μεταναστευτικές πολιτικές και την κυριαρχία του χριστιανικής πίστης στο νομικό, εκπαιδευτικό και πολιτικό σύστημα. Με παρόμοιο τρόπο μπορούμε να εξετάσουμε το ιστορικό πλαίσιο που ασκεί επιρροή στη βιωμένη εμπειρία των ανθρώπων σήμερα.

Την ίδια στιγμή, αναπτύσσεται η κατανόηση του πολιτικού πλαισίου. Συγκεκριμένα, η κατανόηση του πολιτικού πλαισίου αφορά τη γνώση των συζητήσεων που διεξάγονται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο και τον αντίκτυπο που αυτές έχουν στους πληθυσμούς με τους οποίους δουλεύουμε.

Επιπροσθέτως, μια Κριτική Προσέγγιση Βασισμένη στα Α.Δ. περιλαμβάνει την κατανόηση του οργανωσιακού πλαισίου, που περιλαμβάνει τις όλες τις διαθέσιμες υπηρεσίες στην κοινότητα που μπορούν να στηρίξουν την/τον εξυπηρετούμενη/ο. Αυτό σημαίνει ότι η/ο κοινωνική/ός λειτουργός αναγνωρίζει ότι υπάρχει πλήθος υπηρεσιών που παρέχει υπηρεσίες στον συγκεκριμένο πληθυσμό, όπως κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς και διεθνείς οργανισμούς.

Επίσης, εξετάζεται το θεωρητικό πλαίσιο. Αυτό σημαίνει ότι η/ο κοινωνική/ός λειτουργός χρησιμοποιεί την υπάρχουσα θεωρία και βιβλιογραφία για να κατανοήσει τη καταπίεση που το άτομο πιθανώς αντιμετωπίζει και τη μοναδικότητα αυτών των εμπειριών του σε σχέση με άλλα άτομα, τα στερεότυπα της/του ίδιας/ίδιου, αλλά και την σύνδεση του ατόμου με το περιβάλλον και άρα την επιρροή που η περιβαλλοντική υποβάθμιση ασκεί στην ζωή των εξυπηρετούμενων.

Τέλος, εκτός από την θεωρία, χρειάζεται να εξεταστεί και το πρακτικό πλαίσιο. Αυτό σημαίνει ότι η/ο κοινωνική/ός λειτουργός αναγνωρίζει την μεγάλη ποικιλομορφία, ακόμα και στο εσωτερικό μιας κοινότητας, και την ευαλωτότητα που κάποιες κοινότητες έχουν για περαιτέρω διακρίσεις και παραβιάσεις δικαιωμάτων. Μέσω της αναγνώρισης αυτών των χαρακτηριστικών των εξυπηρετούμενων τους, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν συγκεκριμένα πλαίσια πρακτικής που να ταιριάζουν σε κάθε περίπτωση, όπως η αντι-καταπιεστική κοινωνική εργασία, η συμμετοχή σε κινήματα ή, στα πλαίσια εργασίας με προσφύγισες/γες όπως παρουσιάστηκε στη μελέτη περίπτωσης, την χρήση πρακτικών αντι-ρατσιστικής και διαπολιτισμικής κοινωνικής εργασίας, μεταξύ άλλων.

3.4.7. Πλαίσιο Δράσης για τη Προάσπιση Δικαιωμάτων

Οι *Reynaert, Nachtergaele, De Stercke, Gobeyn και Roose (2022)* παρουσίασαν ένα σχέδιο δράσης πέντε σημείων για μια κοινωνική εργασία που στοχεύει στη προάσπιση δικαιωμάτων. Το συγκεκριμένο σχέδιο βέβαια, είναι σημαντικό και για έναν ακόμα λόγο.

Συγκεκριμένα, παρουσιάζει ένα διαφορετικό πλαίσιο, αυτό του Βελγίου, σε σύγκριση με την πλειοψηφία της υπάρχουσας βιβλιογραφίας—στην κοινωνική εργασία γενικότερα αλλά και στις Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα—στην οποία παρατηρείται αγγλοσαξονική ηγεμονία (Cubillos-Vega, 2017).

Ξεκινώντας, ο πρώτος πυλώνας αφορά τη δράση προσανατολισμένη σε αυτό που οι συγγραφείς ονόμασαν «systemworld», δηλαδή όλους τους θεσμοθετημένους κοινωνικούς πόρους που είναι απαραίτητοι για την πραγμάτωση των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων. Η πρόσβαση σε αυτά τα συστήματα είναι δύσκολη για πολλές/ούς εξυπηρετούμενες/ους που χρειάζεται να αντιμετωπίσουν τη μεγάλη γραφειοκρατία για να έχουν πρόσβαση στη στήριξη και τη φροντίδα που χρειάζονται. Αυτό σημαίνει ότι η πρακτική των κοινωνικών λειτουργών χρειάζεται να περιλαμβάνει παραπάνω στήριξη στα πιο περιθωριοποιημένα άτομα, που συχνά δεν έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες που δικαιούνται.

Ο δεύτερος πυλώνας περιγράφει τις δράσεις των κοινωνικών λειτουργών σε ένα άλλο πεδίο, αυτό του «lifeworld» σύμφωνα με τους συγγραφείς. Σε αντίθεση με το «systemworld», το «lifeworld» αφορά τις καθημερινές εμπειρίες των εξυπηρετούμενων. Επομένως, μια πρακτική που επηρεάζεται από αυτές τις εμπειρίες των εξυπηρετούμενων αφορά τη βιωμένη εμπειρία κάθε ατόμου και τους μηχανισμούς που χρησιμοποιεί για να αντιμετωπίσει τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του. Η γνώση του «κόσμου» των εξυπηρετούμενων είναι σημαντική, καθώς πολλές φορές, μπορεί να νιώθουν ότι οι κοινωνικές/οί λειτουργοί δεν τις/τους καταλαβαίνουν. Για αυτό το λόγο, μέρος αυτής της προσέγγισης αποτελεί η προσπάθεια σύνδεσης και μοιράσματος των διαφορετικών εμπειριών των ανθρώπων από τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς.

Ο επόμενος πυλώνας των Reynaert et al. αφορά τη συμμετοχική δράση. Αν και η συμμετοχή αποτελεί μια ευρεία έννοια, από την έρευνα προέκυψαν δύο βασικά χαρακτηριστικά της. Σύμφωνα με το πρώτο, η συμμετοχή συνεπάγεται την ύπαρξη εμπλοκής, σύνδεσης και αμοιβαιότητας μεταξύ εξυπηρετούμενων και κοινωνικών λειτουργών. Παράλληλα, η έννοια της συμμετοχής εμπεριέχει και μια «δομική» προσέγγιση. Αυτό σημαίνει πως, ακόμα και αν οι κοινωνικές/οί λειτουργοί ακούν τη μοναδική ιστορία κάθε ατόμου, αυτό δεν σημαίνει ότι και οι λύσεις στο κάθε πρόβλημα θα είναι ατομικευμένες, αλλά ότι αυτές οι ιστορίες θα διαμορφώσουν την κοινωνική πολιτική.

Στη συνέχεια, αναφορά γίνεται στη δράση που, για να συνηγορήσει αποτελεσματικά για τα δικαιώματα των εξυπηρετούμενων της, ξεφεύγει από τον κατακερματισμό και τους αυστηρούς κανόνες και εμπλέκεται σε πιο ολοκληρωμένες δράσεις. Μια τέτοια δράση μπορεί να περιλαμβάνει την αμφισβήτηση κάποιων κανόνων και διαδικασιών. Αυτό σημαίνει ότι οι κοινωνικές/οί λειτουργοί χρειάζονται επαγγελματική κρίση που καθοδηγείται από την ηθική τους υποχρέωση αντί σταθερών κανόνων.

Τέλος, ο πέμπτος πυλώνας αφορά την πολιτικοποιημένη δράση. Συγκεκριμένα, η πολιτικοποίηση αφορά την αμφισβήτηση της εξουσίας. Επομένως, μια πολιτικοποιημένη κοινωνική εργασία περιλαμβάνει την αντίδραση στις δομές και τα συστήματα εξουσίας που ευθύνονται για παραβιάσεις Α.Δ. μέσω της συνηγορίας. Επίσης, όπως και άλλες Προσεγγίσεις, σημαντική είναι και η αυτοκριτική των κοινωνικών λειτουργών για τις πρακτικές τους.

3.4.8. Αξιολόγηση Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα

Αν και δεν αποτελεί ένα τρόπο πρακτικής εφαρμογής των Α.Δ. στην κοινωνική εργασία, οι Gruskin, Bogecho και Ferguson (2010) παρουσιάζουν ένα πλαίσιο για την αξιολόγηση Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα το οποίο μπορεί να φανεί χρήσιμο και στην καθημερινή πρακτική των κοινωνικών λειτουργών αλλά και στην ανάπτυξη προγραμμάτων και πώς μπορούμε να τα οργανώσουμε. Κεντρικός του άξονας είναι τέσσερις ερωτήσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την αξιολόγηση Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα στο χώρο της υγείας. Οι ερωτήσεις που αναπτύχθηκαν από τους συγγραφείς είναι οι εξής:

1. «Σε ποιο βαθμό η Προσέγγιση Βασισμένη στα Δικαιώματα βασίζεται στο διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;»

Στόχος της συγκεκριμένης ερώτησης είναι ο προσδιορισμός του πώς δημιουργείται η κάθε πολιτική και πρόγραμμα και η αναγνώριση του νομικού πλαισίου στο οποίο βασίστηκε. Οι συγγραφείς θεωρούν απαραίτητο αυτοί οι σχεδιασμοί να προχωρήσουν πέρα από εθνικές και θεσμικές κατανοήσεις των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Δικαιώματα και είναι σύμφωνες με παγκόσμια συμφωνημένους κανόνες.

2. *«Σε ποιο βαθμό δίνεται έμφαση σε συγκεκριμένα ανθρώπινα δικαιώματα και αρχές ανθρωπίνων δικαιωμάτων;»*

Για μια Προσέγγιση Βασισμένη στα Δικαιώματα δεν αρκεί μια απλή αναφορά στα Α.Δ. γενικά, αλλά χρειάζεται ενσωμάτωση συγκεκριμένων αρχών. Κάποιες από αυτές, σύμφωνα με τους συγγραφείς αφορούν τη συμμετοχή, τη μη διάκριση, τη διαθεσιμότητα, προσβασιμότητα, αποδοχή και ποιότητα των υπηρεσιών, τη διαφάνεια και τη λογοδοσία.

3. *«Σε ποιο βαθμό υπάρχει ρητός προβληματισμός, όχι μόνο για τα αποτελέσματα για την υγεία που θα προκύψουν από τον προγραμματισμό, αλλά και για τις λεπτομέρειες για το πώς αυτά τα αποτελέσματα θα επιτευχθούν;»*

Σύμφωνα με τους συγγραφείς, δεν αρκούν προγραμματικοί σκοποί που βασίζονται στα Α.Δ.. Αντιθέτως, απαραίτητο είναι και οι εφαρμογές αυτών των προγραμμάτων να βασίζονται στα δικαιώματα. Χρειάζεται, λοιπόν να αναρωτηθούμε «Πώς ενσωματώνονται τα ανθρώπινα δικαιώματα σε κάθε στοιχείο ενός έργου και σε κάθε βήμα της διαδικασίας: πολιτική, σχεδιασμός προγράμματος, εφαρμογή, παρακολούθηση και αξιολόγηση – συμπεριλαμβανομένων των πλάνων εργασιών και των προϋπολογισμών;» (Gruskin et al., 2010:139).

4. *«Σε ποιο βαθμό υπάρχει ολοκληρωμένη πολυτομεακή απόκριση στο ζήτημα υγείας που μας απασχολεί;»*

Η πραγμάτωση των δικαιωμάτων απαιτεί συνεργασία ανάμεσα σε διαφορετικούς τομείς και επίπεδα διακυβέρνησης, εξωτερικών συνεργατών και μέλη της κοινότητας. Επομένως, χρειάζεται να εξεταστεί ο βαθμός της κατανόησης και της συνεργασίας μεταξύ μελών της κοινωνίας των πολιτών και της κυβέρνησης.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Συζήτηση-Συμπεράσματα

4.1. Συζήτηση

Η παρούσα εργασία παρουσίασε μόνο ένα μέρος της ανισότητας—ή, όπως είπε η Susan Marks (2011), της «σχεδιασμένης μιζέριας»—που είναι παρούσα στις κοινωνίες μας. Το ότι είναι «σχεδιασμένη» όμως, δεν σημαίνει πως είναι και αναπόφευκτη. Αντίθετα, όπως η παραβίαση δικαιωμάτων είναι για τη Marks σχεδιασμένη μιζέρια, με τον ίδιο τρόπο μπορεί να «σχεδιαστούν» και συνθήκες ισοτιμίας, αλληλεγγύης και δικαιωμάτων. Αυτό μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητό αναλύοντας την έννοια της καταπίεσης. Στον ορισμό του David Gil (2013), η καταπίεση αφορά «σχέσεις ανθρώπων». Επομένως, αν και αποτελεί πλέον μέρος των ανθρώπινων σχέσεων, η καταπίεση δεν είναι μια καθολική κατάσταση που αφορά αναγκαστικά όλες τις σχέσεις και τις κοινωνίες. Από την άλλη, οι Hinson και Bradley (2006) μιλώντας για την καταπίεση αλλά και οι Heitmeyer και Salentin (2023) για τις διακρίσεις υποστήριξαν ότι δεν επιδιώκονται πάντα από τους ανθρώπους, αν και έχουν γίνει μέρος του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού συστήματος. Αυτό συνάδει με το συμπέρασμα του Gil, ότι δηλαδή η καταπίεση και η αδικία δεν είναι «φυσικά» χαρακτηριστικά των ανθρώπινων σχέσεων.

Επομένως, η πρόκληση είναι να αμφισβητηθεί αυτή η «σχεδιασμένη μιζέρια», γιατί ακόμα και αν δεν είναι πάντα επιδιωκόμενη, συνεχίζει να εξυπηρετεί τους σκοπούς του status quo, και τελικά να το αναπαράγει. Αυτό σημαίνει ανισότητα και παραβιάσεις δικαιωμάτων που συνεχίζουν να συμβαίνουν, παρά τις μεγάλες αλλαγές που έχουν ήδη συντελεστεί στο χώρο των Α.Δ.. Στη θέση τους όμως, μπορεί να σχεδιαστεί ένα νέο, ισότιμο πλαίσιο. Και αυτή η κοινωνική αλλαγή σημαντικό είναι να συντελεστεί συλλογικά και συνεργατικά. Μάλιστα, η αλληλεγγύη και η ύπαρξη κοινότητας σημαίνει ότι θα συνεργαστούμε, ότι το κάθε άτομο θα προσφέρει τις δικές του εμπειρίες και γνώσεις και μαζί θα δουλέψουμε για τα δικαιώματα, την ισότητα και την ευημερία μας (Marr et al., 2019).

Όμως, υπάρχει μια διάσταση που είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη σε αυτή τη διαδικασία αλλαγής, η οποία σπάνια αποτυπώνεται στις υπάρχουσες έρευνες. Αυτή αφορά την ανάπτυξη αλληλεγγύης, όχι μόνο μεταξύ ανθρώπων, αλλά και με το έμβιο και

άβιο περιβάλλον μας. Αρχικά, ένας τέτοιος αναστοχασμός είναι σημαντικός γιατί κάθε μέρος του κόσμου έχει αξία και θα έπρεπε να το αντιμετωπίζουμε με φροντίδα και σεβασμό. Εξάλλου, ισοτιμία δεν μπορεί να υπάρχει αν οι άνθρωποι θεωρούν ότι είναι ανώτεροι. Φυσικά, μια τέτοια αντίληψη δεν θα έπρεπε να λείπει και από την συζήτηση περί δικαιωμάτων. Για τον Jim Ife είναι απαραίτητο «να διευρύνουμε την ιδέα των «δικαιωμάτων» για να τονίσουμε τη διασύνδεσή μας με τον φυσικό κόσμο, αντί να συνεχίσουμε με έναν λόγο που συνεπάγεται την ανθρώπινη εξαιρετικότητα» (2016:7).

Από την άλλη, χρειάζεται επίσης να ληφθεί υπόψη πως η επιβίωση και η ευημερία μας είναι συλλογική και αφορά όλα τα μέρη του περιβάλλοντός μας. Οι άνθρωποι είμαστε συνδεδεμένοι με το περιβάλλον μας. Επομένως, όταν αυτό κινδυνεύει, υπάρχει αρνητικός αντίκτυπος στη ζωή μας και το αντίστροφο. Αυτό σημαίνει πως η ανισότητα στις κοινωνίες μας δεν επηρεάζει μόνο τους ανθρώπους αλλά και το περιβάλλον τους (Islam, 2015; Jani, 2017; Laurent, 2014) και τελικά οι περιβαλλοντικές καταστροφές επηρεάζουν αρνητικά και εμάς.

Το καλοκαίρι του 2023, κατά τη διάρκεια του οποίου γράφτηκε η παρούσα εργασία, μεγάλες δασικές πυρκαγιές ξέσπασαν σε όλη τη χώρα. Συγκεκριμένα, από τις 24 Αυγούστου, η Ελλάδα βρέθηκε στην πρώτη θέση ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης και της Μεσογείου με τις περισσότερες καμένες εκτάσεις (Γκουρμπάτσης, 2023). Σύμφωνα με στοιχεία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Πληροφόρησης για τις Δασικές Πυρκαγιές (European Forest Fire Information System-EFFIS, 2023), μέχρι τις 2 Σεπτεμβρίου 2023, ο αριθμός των καμένων εκτάσεων ήταν τέσσερις φορές μεγαλύτερος από τον μέσο των εκτάσεων που καίγονται ετησίως για την περίοδο 2006 με 2022, ενώ είναι το 2023 αποτελεί τη δεύτερη χειρότερη χρονιά των τελευταίων 17 ετών (Γκουρμπάτσης, 2023; Εφημερίδα των Συντακτών, 2023α). Αυτού του μεγέθους οι πυρκαγιές αναπόφευκτα επηρεάζουν αρνητικά τις ζωές μας, με εκτεταμένες φυσικές καταστροφές, καταστροφές οικοσυστημάτων, θανάτους ζώων, αλλά και 35 καταγεγραμμένους θανάτους ανθρώπων (Λαμπρίδη, 2023). Χαρακτηριστικό είναι πως 26 από τους νεκρούς ήταν μετανάστριες/στες και προσφύγισες/φυγες, αποδεικνύοντας την αυξημένη ευαλωτότητα που οι περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί έχουν στα αποτελέσματα της κλιματικής κρίσης. Μια έρευνα της Oxfam το 2015 έδειξε ότι το φτωχότερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, αν και δεν συμβάλλει ιδιαίτερα στις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, είναι αυτό που επηρεάζεται δυσανάλογα από την κλιματική κρίση.

Όμως, τα αποτελέσματα της κλιματικής κρίσης στην Ελλάδα ήταν πιο εκτεταμένα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Τις πυρκαγιές του καλοκαιριού ακολούθησαν μεγάλες πλημμύρες στη περιοχή της Θεσσαλίας, με χιλιάδες νεκρά ζώα (News 247, 2023) και 17 επιβεβαιωμένους θανάτους ανθρώπων (Παναγιωτίδης, 2023). Παράλληλα, οι μεγάλες καταστροφές που προκλήθηκαν από τις πλημμύρες δεν αποτελούν απλά μια μεγάλη οικολογική καταστροφή αλλά υπάρχουν και ανησυχίες για ανάπτυξη λοιμωδών ασθενειών στη περιοχή (Τσακίρη κ.α., 2023). Μάλιστα, δέκα περίπου μέρες μετά τις εν λόγω πλημμύρες έχουν καταγραφεί συνολικά 234 περιστατικά γαστρεντερίτιδας και 253 περιστατικά λοιμώξεων του αναπνευστικού στις πληγείσες περιοχές της Θεσσαλίας (Εφημερίδα των Συντακτών, 2023β). Τα παραδείγματα αυτά υποδεικνύουν πως φύση και άνθρωποι είμαστε αλληλένδετοι και χρειαζόμαστε μια διευρυμένη αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης που να περιλαμβάνει και την περιβαλλοντική δικαιοσύνη.

Με μια ευρεία κατανόηση της ευημερίας που ξεπερνά το ανθρώπινο είδος, και με την αλληλεγγύη και τη συνεργασία, μπορεί να ξεκινήσει μια διαδικασία αλλαγής για μια ισότιμη κοινωνία. Για πολλά άτομα, ένας τρόπος να επιτευχθεί αυτό είναι μέσω των Α.Δ.. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό τους είναι η οικουμενικότητα τους, που σε αντίθεση με την ανισότητα, υποστηρίζει ότι όλοι οι άνθρωποι, ασχέτως χαρακτηριστικών όπως η φυλή, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα φύλου και η θρησκεία, έχουν δικαίωμα σε μια σειρά από καταστάσεις που επιτρέπουν την πολύπλευρη κάλυψη των αναγκών τους και, τελικά, την ευημερία τους. Τα εν λόγω δικαιώματα καλύπτουν ένα πλέγμα αναγκών, οι οποίες έχουν την ίδια αξία και, επομένως, δεν μπορούν να ιεραρχηθούν. Η αδιαιετότητα και αλληλεξάρτηση, μαζί με την οικουμενικότητα που αναφέρθηκε παραπάνω, καθιστούν τα δικαιώματα κεντρικό πυλώνα μιας κατεύθυνσης προσανατολισμένης στη κοινωνική δικαιοσύνη, καθώς προάγουν την ισότητα και την ευημερία.

Είναι όμως τα Α.Δ. αρκετά για την επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης; Η Bradley (2019) υποστήριξε πως, καθώς γιορτάζουμε «τα αξιοσημείωτα επιτεύγματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πρέπει επίσης να αναγνωρίσουμε τις αποτυχίες τους» (σ. 16). Επομένως, και χωρίς να μειώνεται στο ελάχιστο η σημαντικότητά τους και η συμβολή τους στα κινήματα για κοινωνική δικαιοσύνη, χρειάζεται να παραδεχτούμε ότι τα Α.Δ. έχουν και αδυναμίες. Το να τις αναγνωρίσουμε, μαζί με τις δυνατότητες που τα Α.Δ. μας δίνουν στη διεκδίκηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, αποτελεί μέρος του απαραίτητου

αναστοχασμού για να έχουν αποτέλεσμα οι διεκδικήσεις μας. Όμως, τα Α.Δ. δεν είναι ο μόνος τρόπος να επιτευχθεί η κοινωνική αλλαγή. Ο Nick Mulé (2018), για παράδειγμα, πιστεύει σε μια απελευθερωτική προσέγγιση βασισμένη στην κοινωνική δικαιοσύνη, αναγνωρίζοντας ότι η νομική διάσταση των Α.Δ. μπορεί να γίνει περιοριστική. Το ίδιο υποστηρίχθηκε και από τον Jim Ife (2012), ο οποίος πέρα από περιοριστική, θεωρεί ότι η έντονη εμπλοκή του νόμου στα Α.Δ. σημαίνει πως αυτά δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν εύκολα από τις/τους κοινωνικές/ούς λειτουργούς.

Ποια είναι, όμως, η σημασία όλων αυτών για τη κοινωνική εργασία; Αυτό μπορεί να φανερωθεί από την υποχρέωση της κοινωνικής εργασίας να συμβάλει στη κοινωνική αλλαγή και την ευημερία (Καλλινικάκη, 2011). Η αφοσίωση του επαγγέλματος στην ευημερία και τα Α.Δ. έχει εκφραστεί μέσω του παγκόσμιου ορισμού του (IFSW, 2014), των Δεοντολογικών Κωδίκων του, αλλά και από πλήθος ερευνητριών/τών (Abramovitz, 1998; Albrithen & Androff, 2014; Androff, 2016; Androff, 2018; Healy, 2008; Mapp et al., 2019; Mulé, 2018). Στην Ελλάδα, ο Κώδικας Δεοντολογίας του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (ΣΚΛΕ) υποστηρίζει πως η/ο κοινωνική/ός λειτουργός «υποχρεούται να προάγει την ευημερία της κοινωνίας γενικότερα», ενώ σε άλλο σημείο αναφέρει την υποχρέωση των επαγγελματιών να διασφαλίζουν «τα συμφέροντα και τα δικαιώματα» των εξυπηρετούμενων τους (χ.χ.).

Ιστορικά, οι επαγγελματίες ανθρωπιστικών επαγγελμάτων έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην υπεράσπιση δικαιωμάτων και την επέκταση του κοινωνικού κράτους, αν και αυτός ο ιστορικός ρόλος αμφισβητείται μέσα στο υπάρχον πλαίσιο (Hasenfeld & Garrow, 2012). Οι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές αλλά και εργασιακές συνθήκες μέσα στις οποίες οι κοινωνικές/οί λειτουργοί ζουν και καλούνται να εργαστούν δεν τις/τους διευκολύνει στη διεκδίκηση και υπεράσπιση δικαιωμάτων. Πολλές φορές αδυνατούν—ή τουλάχιστον δυσκολεύονται—να δουλέψουν ως υπερασπίστριες/πιστές των δικαιωμάτων των εξυπηρετούμενων τους αλλά και των ίδιων. Παράλληλα, πάντα υπήρχε και η άποψη ότι η κοινωνική εργασία είναι ένα «πολιτικά ουδέτερο» επάγγελμα (Abramovitz, 1998; Mapp et al., 2019). Αυτό σημαίνει ότι πολλές/οί επαγγελματίες μπορεί να αποθαρρύνονται να δράσουν, ακόμα και αν έχουν τη δυνατότητα. Όμως, η έλλειψη αντίδρασης σε επαγγελματικά, κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα καταλήγει να είναι και αυτή ένας τρόπος διατήρησης του status quo (Abramovitz, 1998).

Παρά τις προκλήσεις όμως, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί δεν είναι απαραίτητο γίνουν μέρος και να εξυπηρετούν ένα σύστημα που δεν είναι σύμφωνο με τις επαγγελματικές τους αρχές. Αντίθετα, πάντα υπήρχαν (και θα υπάρχουν) κοινωνικές/οί λειτουργοί που έχουν κριτική στάση απέναντι στις κοινωνικές συνθήκες και αντιστέκονται σε πολιτικές και πρακτικές που είναι ασύμφωνες με τα δικαιώματα των εξυπηρετούμενων τους. Ένα χρήσιμο εργαλείο για μια τέτοια αντίσταση είναι η γνώση του πλαισίου και του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική εργασία μπορεί ιστορικά να το διατηρεί (ή να αρνηθεί να το κάνει). Μια τέτοια γνώση μπορεί να ευνοήσει και να παρακινήσει αλλαγές σε πολιτικές, θεσμούς και πρακτικές (Kim, 2013), ενώ δίνει τη δυνατότητα στο επάγγελμα να συμφλιωθεί με τα λάθη του παρελθόντος (Ioakimidis & Trimikliniotis, 2020).

Παράλληλα, μέσω των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί έχουν τη δυνατότητα να εκπληρώσουν τον ιστορικό ρόλο του επαγγέλματος για ισοτιμία και προάσπιση δικαιωμάτων. Αυτές οι προσεγγίσεις έχουν ως κεντρικό άξονα τα εξυπηρετούμενα άτομα και τη βιωμένη εμπειρία τους (Nirperess, 2016). Μέσα από την ενδυνάμωση και την ανάπτυξη πολιτικής συνείδησης των ατόμων που επηρεάζονται από την υπάρχουσα ανισότητα, μπορεί να διεκδικηθεί η αλλαγή αυτής της κατάστασης. Αυτό, φυσικά, απαιτεί τον ίδιο αναστοχασμό και πολιτική στάση από τη πλευρά των επαγγελματιών. Σημαντικό μέρος των Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Α.Δ. είναι η κατανόηση των προβλημάτων των εξυπηρετούμενων ως απόρροια κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών και ότι η επίλυση αυτών θα έρθει με την αλλαγή αυτών των άδικων συστημάτων μέσω της πολιτικής δράσης και του ακτιβισμού (Cox & Pardasani, 2017; Libal & Harding, 2015; McPherson, 2020).

Το γεγονός ότι πολλές από αυτές τις Προσεγγίσεις εμπεριέχουν μεθόδους που προϋπήρχαν στη πρακτική της κοινωνικής εργασίας (Androff, 2016; McPherson & Abell, 2020) σημαίνει ότι δεν είναι δύσκολο τέτοιες Προσεγγίσεις να ενσωματωθούν στην καθημερινή πρακτική των κοινωνικών λειτουργών. Αντίθετα, πολλές στρατηγικές που ήδη χρησιμοποιούν οι κοινωνικές/οί λειτουργοί στις κοινωνικές υπηρεσίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν βασισμένες στα ανθρώπινα δικαιώματα αν τα Α.Δ. τεθούν πιο συνειδητά στο επίκεντρο αυτών των παρεμβάσεων. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη Nirperess (2016), μέρος μιας Προσέγγισης Βασισμένης στα Α.Δ. είναι η γνώση των διαθέσιμων υπηρεσιών στην κοινότητα που μπορούν να υποστηρίξουν τις/τους

εξυπηρετούμενες/ούς. Επομένως, μια πρακτική όπως αυτή της παραπομπής, που αποτελεί καθημερινή πραγματικότητα στις κοινωνικές υπηρεσίες, θα μπορούσε να γίνει μια πρακτική βασισμένη στα Α.Δ., με το να λάβουν αυτά κεντρική θέση γύρω από μια απόφαση για παραπομπή. Αυτό σημαίνει να γίνει γνωστό στο εξυπηρετούμενο άτομο ότι έχει δικαίωμα σε μια ολιστική κάλυψη των αναγκών του και ότι μπορεί να ζητήσει πρόσβαση σε αυτή μέσω κάποιων υπηρεσιών. Επίσης, οι υπηρεσίες με τις οποίες συνεργάζονται οι κοινωνικές/οί λειτουργοί ή/και διασυνδέουν τις/τους εξυπηρετούμενές/ούς τους μπορούν να διευρυνθούν για να περιλαμβάνουν και οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή υπηρεσίες μέσα από τις οποίες ένα άτομο μπορεί να διεκδικήσει τα δικαιώματά του ή να μιλήσει για την παραβίασή τους, όπως για παράδειγμα οι οργανώσεις-μέλη του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας ή ο Συνήγορος του Πολίτη.

Επομένως, τα Α.Δ. μπορούν να ενσωματωθούν με δημιουργικό τρόπο στην ήδη υπάρχουσα πρακτική εντός μιας υπηρεσίας. Και συνολικότερα, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί, εντός και εκτός της υπηρεσίας στην οποία εργάζονται, μπορούν να διεκδικήσουν αλλαγές, ισοτιμία και δικαιώματα στο πλευρό των εξυπηρετούμενών τους. Οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα φαίνεται πως είναι ήδη σε κάποιο βαθμό μέρος του επαγγέλματος και των κοινωνικών λειτουργιών. Όμως, χρειάζεται να πάμε ένα βήμα παρακάτω. Η κοινωνική εργασία χρειάζεται να ξεφύγει από τη διατήρηση της ουδετερότητας και να είναι κριτική προς το σύστημα όταν αυτό δεν επιτρέπει την ευημερία των εξυπηρετούμενών της και της κοινωνίας γενικότερα. Επίσης, σημαντική είναι η ανάπτυξη και ενίσχυση πρακτικών που κάνουν τα εξυπηρετούμενα άτομα να νιώθουν ασφάλεια και σεβασμό κατά τη διάρκεια λήψης υπηρεσιών. Επομένως, σε όλα τα επίπεδα—από αυτό της κοινωνικής υπηρεσίας μέχρι της κοινωνίας γενικότερα—στόχος της κοινωνικής εργασίας χρειάζεται να είναι η ανάπτυξη πρακτικών που ενισχύουν την ευημερία των εξυπηρετούμενών τους, σέβονται και υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους και εργάζονται με κεντρικό άξονα την κοινωνική δικαιοσύνη.

4.2. Συμπεράσματα

Τα Α.Δ. περιγράφουν την ελευθερία και την ισότητα την οποία όλοι οι άνθρωποι έχουν απλώς επειδή είναι άνθρωποι, κάτι που δεν επηρεάζεται από τη φυλή, το φύλο, την καταγωγή, την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση, και τα λοιπά (Ηνωμένα Έθνη, 1948). Τα Α.Δ. επομένως, είναι οικουμενικά και αφορούν όλους τους ανθρώπους χωρίς περιορισμούς. Επίσης, μιλώντας για Α.Δ. αναφερόμαστε σε ένα πλέγμα δικαιωμάτων, όπου το καθένα καλύπτει και μια πλευρά της ζωής και των αναγκών του ατόμου. Αυτά τα δικαιώματα μαζί, χωρίς κάποιο να υπερισχύει του άλλου—όπως εκφράζεται μέσω της αδιαιρετότητας και αλληλεξάρτησης που χαρακτηρίζουν τα Α.Δ.—, στόχο έχουν την προαγωγή της ευημερίας και της ισοτιμίας μεταξύ όλων των ανθρώπων.

Όμως, τα πράγματα δεν είναι τόσα απλά. Παρά τη σημαντικότητά τους και την οικουμενικότητα του μηνύματός τους, το οποίο έχει εκφραστεί σχεδόν σε όλες τις κουλτούρες και θρησκείες στη διάρκεια της ιστορίας (Aziz, 1999; Ball & Gready, 2006; Said, 1979; Kennedy, 2005; Marks, 1980), τα Α.Δ. έχουν εγείρει προβληματισμούς και έχουν παρουσιάσει αδυναμίες. Αυτοί οι προβληματισμοί αφορούν, μεταξύ άλλων, την κατηγοριοποίηση των Α.Δ.—παρά την αδιαιρετότητα που θεωρητικά τα χαρακτηρίζει—η οποία όχι μόνο έχει θεωρηθεί ανεπαρκής (Domaradzki et al., 2019; Hirschi, 2000; Ife, 2012; Jensen, 2017; Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008), αλλά μπορεί να οδηγήσει σε κράτη να προτεραιοποιούν κάποια «ομάδα» δικαιωμάτων έναντι άλλων, πράγμα που έχει οδηγήσει σε ζητήματα όπως η αμφισβήτηση της δικαστικής διεκδίκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων (Koch, 2006; Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2008). Επίσης, υπάρχουν προβληματισμοί σχετικά με την εξίσωση της ιστορίας των Α.Δ. με την ιστορία του δυτικού κόσμου, αγνοώντας την συνεισφορά άλλων πολιτισμών (Hunt, 2007) και τελικά, το πώς αυτά τα δικαιώματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τα ίδια ισχυρά δυτικά κράτη ως τρόπος ελέγχου και επιβολής των επιθυμιών τους σε άλλες κοινότητες (Aziz, 1999; Esteva & Prakash, 1998; Kennedy, 2005; Makariev, 2006; Skegg, 2005; Τερζάκης, 2017). Τέλος, σημαντικά ερωτήματα έχουν τεθεί για το κατά πόσο τα Α.Δ. καταλήγουν να αναπαράγουν το *status quo* και τους ανθρώπους που αυτό ευνοεί (λευκοί, άντρες, ετεροφυλόφιλοι, *cisgender*, ευκατάστατοι και λοιπά) (Δουζίνιας, 2020; Mulé, 2018), αλλά και για το πώς η έντονη εμπλοκή του νόμου καθιστά τα Α.Δ.

περιοριστικά (Ife, 2012; Mulé, 2018). Μάλιστα, αυτό έχει επιπτώσεις και στην κοινωνική εργασία, η οποία μπορεί να δυσκολευτεί να χρησιμοποιήσει τα Α.Δ. στην πρακτική της λόγω της σύνδεσής τους κυρίως με το νόμο (Ife, 2012).

Βέβαια, αυτές οι αδυναμίες είναι σημαντικό μέρος της αυτοκριτικής και του αναστοχασμού μας, που θα βοηθήσει στην εύρεση τρόπων να επιτευχθεί η ισοτιμία και δεν σημαίνουν ότι θα εγκαταλείψουμε τα Α.Δ. εντελώς. Εξάλλου, έχουμε ακόμη πολύ δρόμο μέχρι αυτά να σταματήσουν να παραβιάζονται συστηματικά, καθώς οι παραβιάσεις δικαιωμάτων, η ανισότητα, οι διακρίσεις και η φτώχεια είναι ακόμη μέρος των κοινωνιών μας. Σημαντική είναι η σύνδεση των παραπάνω τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, ο οποίος έχει εξαπλωθεί σχεδόν σε όλο τον κόσμο (Chomsky, 1998; Monbiot, 2016β), ενώ λέγεται πως εντείνει τις ανισότητες (Lavalette, 2012; Monbiot, 2016α) και υποστηρίζει τον ατομικισμό και τον ανταγωνισμό (Brady et al., 2014; Bumiller, 2008; Hasenfeld & Garrow, 2012; Nipperess, 2016). Αυτά τα χαρακτηριστικά δημιουργούν ένα πλαίσιο ανισότητας και παραβίασης δικαιωμάτων που επηρεάζει όλους τους τομείς της ζωής και δραστηριοποίησης των ανθρώπων. Καθώς όμως η κοινωνική εργασία δουλεύει με και επηρεάζεται από την κοινωνία, η παραβίαση δικαιωμάτων έχει σημασία για την πρακτική της. Αυτό γίνεται σαφές μέσα από τη μελέτη των παραβιάσεων δικαιωμάτων σε δύο τομείς: σε αυτόν της αστυνομοκρατίας, με την αυξημένη αστυνομική βία που επηρεάζει κατά κόρον περιθωριοποιημένους πληθυσμούς (Brar, 2022; Daum, 2019; Gaynor & Blessett, 2022; Human Rights Watch, 2015) (που πολλές φορές είναι και λήπτριες/πτες κοινωνικών υπηρεσιών) καθώς και την συνεργασία των κοινωνικών λειτουργών με την αστυνομία (Jacobs et al., 2021; Sato, 2020), αλλά και σε αυτόν της πρόνοιας, στο σύστημα της οποίας πολλές/οί κοινωνικές/οί λειτουργοί εργάζονται.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων απαραίτητη είναι η αλλαγή των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών. Και από αυτή τη διαδικασία δεν μπορεί να λείπει η κοινωνική εργασία (Abramovitz, 1998). Μέσα σε ένα κλίμα ανισότητας, παραβιάσεων δικαιωμάτων και υποχρηματοδότησης των κοινωνικών υπηρεσιών, οι κοινωνικές/οί λειτουργοί μπορούν να επιστρατεύσουν τα Α.Δ. στην πρακτική τους για να αντιμετωπίσουν αυτές τις δυσκολίες (McPherson & Abell, 2020; Reynaert et al., 2019) και να επιτύχουν μικρές και μεγάλες αλλαγές—από τη λειτουργία των υπηρεσιών στις οποίες εργάζονται μέχρι και ευρύτερες αλλαγές στην κοινωνία (Mapp et al., 2019; McPherson &

Abell, 2020). Παρά την αναγνωρισμένη σημασία που τα Α.Δ. έχουν για την κοινωνική εργασία (Abramovitz, 1998; Albrithen & Androff, 2014; Androff, 2016; Androff, 2018; Healy, 2008; IFSW, 2014; Mapp et al., 2019; Mulé, 2018), η πρακτική εφαρμογή τους στο πεδίο είναι κάτι που λείπει ακόμη από την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Cubillos-Vega, 2017) και εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών (Reynaert et al., 2019), πράγμα που σημαίνει πως οι επαγγελματίες δεν έχουν πάντα επαρκείς πληροφορίες για το πώς θα εφαρμόσουν τα Α.Δ. στη καθημερινή τους πρακτική (Reynaert et al., 2022).

Απάντηση σε αυτή την έλλειψη αποτελεί η προσπάθεια ανάπτυξης μιας σειράς Προσεγγίσεων Βασισμένων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Σίγουρα η βιβλιογραφία εξακολουθεί να χρειάζεται εμπλουτισμό, όμως τα πρώτα βήματα έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια μέσα από μια προσπάθεια κοινωνικών λειτουργών να δώσουν μια πρακτική διάσταση στην υπάρχουσα θεωρία που υποστηρίζει την άρρηκτη σύνδεση των Α.Δ. με την κοινωνική εργασία.

Οι Προσεγγίσεις που έχουν παρουσιαστεί στη παρούσα εργασία παρουσιάζουν μια σειρά από χαρακτηριστικά. Αρχικά, τέτοιες Προσεγγίσεις είναι πολιτικές, καθώς καλούν τους επαγγελματίες να εξετάσουν το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο, καθώς αυτά ασκούν επιρροή στις ζωές των εξυπηρετούμενων τους και αποτελούν τη ρίζα πολλών από των προβλημάτων τους (Cox & Pardasani, 2017; Libal & Harding, 2015; Mapp et al., 2019). Μια τέτοια γνώση εν συνεχεία απαιτεί πολιτική δράση και διεκδίκηση της αλλαγής των άδικων κοινωνικών δομών μέσω της συνηγορίας και του ακτιβισμού (Ife, 2012; Mapp et al., 2019; McPherson, 2020; McPherson & Abell, 2020). Η διεκδίκηση βέβαια, είναι απαραίτητο να συμπεριλαμβάνει και τα ίδια τα εξυπηρετούμενα άτομα και τις κοινότητές τους, που μπορούν μέσω των εν λόγω Προσεγγίσεων να κινητοποιηθούν, να μάθουν να διεκδικούν τα δικαιώματά τους και να απαιτούν τη συμμετοχή τους σε αποφάσεις που αφορούν τις ζωές τους (Androff, 2016; Androff, 2018; Libal & Harding, 2015; Mapp et al., 2019; McPherson, 2015; Nirperess, 2016). Παράλληλα, μια Προσέγγιση Βασισμένη στα Α.Δ. δίνει ιδιαίτερη βάση στην ισοτιμία και προσπαθεί να την προάγει μέσω της έλλειψης διακρίσεων και ιεράρχησης στη σχέση των κοινωνικών λειτουργών με τους εξυπηρετούμενούς τους (Androff, 2016; Androff, 2018; Mapp et al., 2019; McPherson & Abell, 2020).

Με λίγα λόγια, οι Προσεγγίσεις Βασισμένες στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στοχεύουν στην κοινωνική αλλαγή και την επίτευξη της ευημερίας. Στο πλαίσιο της

κοινωνικής εργασίας, αυτό σημαίνει μια αλλαγή από την πρόνοια (welfare) στην δικαιοσύνη (justice) (Reynaert et al., 2019). Για να επιτευχθεί αυτή η δικαιοσύνη, κεντρικό ρόλο έχουν τα εξυπηρετούμενα άτομα—τα άτομα τα οποία επηρεάζονται από τις υπάρχουσες συνθήκες—και οι εμπειρίες τους. Μέσω της ανάπτυξης πολιτικής συνείδησης εξυπηρετούμενων και κοινωνικών λειτουργών μαζί, και με αφετηρία πάντα τα ίδια τα άτομα και τις επιθυμίες τους, οι Προσεγγίσεις υποστηρίζουν την από κοινού προσπάθεια όλων για την κοινωνική αλλαγή. Μπορεί να υπάρχουν δυσκολίες στην πορεία—εξάλλου η διαδικασία αλλαγής είναι συνεχής και γεμάτη σκαμπανεβάσματα (Ευσταθίου, 2023). Μπορεί να προκύπτουν προβληματισμοί γύρω από τα Α.Δ. και το πώς αυτά θα εφαρμοστούν στην πράξη. Όμως, είναι και αυτά μέρος της διαδικασίας στην οποία είναι σημαντικό να συμμετέχουμε, καθώς η ευημερία της κοινωνίας παραμένει στόχος της κοινωνικής εργασίας και δεοντολογική υποχρέωση των επαγγελματιών της.

Για αυτό το λόγο είναι σημαντικό να μάθουμε για τα Α.Δ. και να τα κάνουμε συνειδητά μέρος της εκπαίδευσής μας και αργότερα της πρακτικής μας. Οι Προσεγγίσεις που αναδείχθηκαν μέσα από την υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι χρήσιμο να γίνουν ευρέως γνωστές στους επαγγελματίες και, τελικά να επηρεάσουν ένα εύρος τομέων, από την καθημερινή πρακτική των κοινωνικών λειτουργών μέχρι και την χάραξη πολιτικής. Παράλληλα, η ολοκληρωμένη γνώση των Α.Δ., που αποτελούν μάλιστα κεντρικό πυλώνα αυτών των παρεμβάσεων, αλλά και του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου στο οποίο καλούμαστε να τις εφαρμόσουμε, είναι ιδιαιτέρως βοηθητικό για να είναι αποτελεσματική αυτή η εφαρμογή.

Όμως, πιο σημαντικό από όλα είναι να υπάρχει η επιθυμία να εγκαταλείψουμε την ιδέα μιας «ουδέτερης» κοινωνικής εργασίας, να γίνουμε πολιτικές/οί/ά και να χρησιμοποιήσουμε τη φωνή μας για να διεκδικήσουμε μια αλλαγή. Από την εκπαίδευση μας ακόμη, είναι σημαντικό να ενθαρρύνουμε την ακτιβιστική δράση και τη συνηγορία και να μάθουμε να διεκδικούμε τα δικαιώματά μας, ώστε να μπορέσουμε στη συνέχεια να κάνουμε το ίδιο για τα δικαιώματα των εξυπηρετούμενων μας. Ή, όπως είπε η Gatenio Gabel (2015), χρειάζεται να κάνουμε τα Α.Δ. μέρος της πρακτικής μας και να γίνουμε «φορείς αλλαγής» αντί για «φορείς του κράτους» (σ. xiii).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Βαξεβάνης, Κ. (2022). Οι δικοί του άνθρωποι στον κύκλο της παρακολούθησης. *Documento*. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από <https://www.documentonews.gr/article/oi-dikoi-toy-anthropoi-ston-kyklo-tis-parakolythisis/>
- Γκουρμπάτσης, Α. (2023). Απολογισμός Πυρκαγιών 2023. *dasarxeio.com*. Ανακτήθηκε 21 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://dasarxeio.com/2023/09/03/128685/>
- CNN Greece (2022). *Η Ελλάδα καταδικάστηκε 948 φορές από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2023 από <https://www.cnn.gr/politiki/story/304336/948-anerxontai-oi-katadikes-tis-elladas-sto-eyropaiko-dikastirio-anthropinon-dikaiomatou>
- Δέλλιος, Γ. Ι. (2003). *Ατομικά Δικαιώματα, Ιδιωτικό Δίκαιο, Προστασία των Καταναλωτών και Εγγυήσεις Τραπεζικών Δανείων*. Εισήγηση σε επιστημονική εκδήλωση της Ένωσης Αστικολόγων. Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2023 από <https://www.enas.gr/dellios.pdf>
- Διεθνής Αμνηστία (2021α). Ελλάδα: Βία, Ψέματα Και Επαναπροθήσεις. Ανακτήθηκε 13 Μαρτίου 2023 από https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pushbacks_greek-tranlation_compressed.pdf
- Διεθνής Αμνηστία (2021β). Ελλάδα: Η Ελευθερία της Συνάθροισης σε Ρίσκο και Παράνομη Χρήση Βίας την Εποχή της Covid-19. Ανακτήθηκε 13 Μαρτίου 2023 από <https://www.amnesty.gr/news/ektheseis/article/26224/ellada-i-eleytheria-tis-synathroisis-se-risko-kai-paranomi-hrisi-vias>
- Διεθνής Αμνηστία (2023). Ελλάδα: Οι Νεκροί της Πυρκαγιάς στον Έβρο Είναι Θύματα Δύο Τεράστιων Αδικιών της Εποχής μας. Ανακτήθηκε 16 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://www.amnesty.gr/en/node/27524>
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2023α). Ετήσια Έκθεση 2022. Ανακτήθηκε 18 Ιουνίου από <https://rvrn.org/wp-content/uploads/2023/04/ETHSIA-EKTHESH-2022.pdf>

- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2023β). Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας: Σοβαρή ανησυχία για την κλιμάκωση της στοχοποίησης προσφύγων και μεταναστών. Ανακτήθηκε 16 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://rvrn.org/el/sovairi-anisihia-gia-tin-klimakosi-stohopoiisis-prosfygon/>
- Δουζίνιας, Κ. (2020). Ποιος είναι ο «άνθρωπος» των δικαιωμάτων του ανθρώπου;. *tvxs*. Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2023 από <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/poios-einai-o-anthropos-ton-dikaiomaton-toy-anthropoy-toy-kosta-doyzina>
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου [ΕΕΔΑ] (2021). Κατάλογος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Συμβάσεων για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Ανακτήθηκε 9 Μαρτίου 2023 από https://www.nchr.gr/images/pdf/KatalogosDiethnonSymvaseon/List_Conventions_Greek_Sept_21.pdf
- ΕΕΔΑ (χ.χ.). ΕΕΔΑ, το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2023 από <https://www.nchr.gr/eeda.html>
- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη [ΕΕΔΑΠ] (χ.χ.). Ταυτότητα – Ιστορία. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2023 από <https://www.hlhr.gr/b/ταυτοτητα-ιστορια/>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) (2022). Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2021 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2020). Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023 από <https://www.statistics.gr/documents/20181/89686396-5d14-f1c5-b4aa-24e105bba7f2>
- Ευσταθίου, Ν. (8 Ιούνιος, 2023). Περηφάνια, αλλά όχι εφησυχασμός. *LiFO, Point of View*, σ. 8-10.
- Εφημερίδα των Συντακτών (2023α). *Meteo: Περισσότερα από 1.200.000 στρέμματα έχουν καεί φέτος*. Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου 2023 από https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/401768_meteo-perissotera-apo-1200000-stremmata-ehoy-n-kaei-fetos
- Εφημερίδα των Συντακτών (2023β). *Νέα κρούσματα σαλμονέλας στη Θεσσαλία, μη πόσιμο παραμένει το νερό στον Βόλο*. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023 από https://www.efsyn.gr/ellada/ygeia/404372_nea-kroysmata-salmonelas-sti-thessalia-mi-posimo-paramenei-nero-ston-bolo?amp

- Ηνωμένα Έθνη (1948). Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2023 από <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/greek-ellinika?LangID=grk>
- International Federation of Social Workers [IFSW] (2014). Αναθεώρηση του Παγκοσμίου Ορισμού της Κοινωνικής Εργασίας. Ανακτήθηκε 22 Απριλίου 2023 στο https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_63944-8.pdf
- Καλλινικάκη, Θ. (2011). *Εισαγωγή στη θεωρία & την πρακτική της κοινωνική εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Καράγιωργας, Ι. (2023, Μάρτιος 8). LIBE: «Σοβαρές απειλές στην Ελλάδα για το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα». *Euronews*. Ανακτήθηκε 16 Μαρτίου 2023 από <https://gr.euronews.com/2023/03/08/epitropi-libe-anakoinwsi-meta-tin-episkepsi-stin-athina>
- Κουκουμάκας, Κ. (2022). Πέντε εκπληκτικές ομοιότητες στις υποθέσεις Σαμπάνη και Φραγκούλη. *News 247*. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από <https://www.news247.gr/sunday-edition/pente-ekpliktikes-omoiotites-stis-ypotheseis-sampani-kai-fragkovli.9864966.html>
- Κριεμπάρδη Γ. & Ψαράκη, Ν. (2023). Έβρος: Φασίστες καλούν σε πογκρόμ προσφύγων και μεταναστών μέσω viber. *The Press Project*. Ανακτήθηκε 16 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://thepressproject.gr/evros-fasistes-kaloun-se-pogkrom-prosfygon-kai-metanaston-meso-viber/>
- Λαμπρίδη, Φ. (2023). Φωτιές 2023: Υποτιμώντας τους νεκρούς, τις καταστροφές και τη νοημοσύνη μας. *tvxs*. Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου 2023 από <https://tvxs.gr/apopseis/arthra-gnomis/foties-2023-ypotimontas-toys-nekroys-tis-katastrofes-kai-ti-noimosyni-mas/>
- Lavalette, M. (2012). Κοινωνική Εργασία και Νεοφιλελευθερισμός. Στο Β. Ιωακειμίδης (Επιμ.) *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη: Ριζοσπαστική και Κριτική Θεωρία, Πρακτική, Παραδείγματα* (σ. 53-69). Αθήνα: ίων.
- News 247 (2023). *Θεσσαλία: Σε απελπισία οι κάτοικοι μετά τις πλημμύρες - Λιμνάζοντα νερά ακόμη σε γειτονίες του Βόλου*. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://www.news247.gr/koinonia/thessalia-se-apelpisia-oi-katoikoi-meta-tis-plimmyres-lymnazonta-nera-akomi-se-geitonies-toy-voloy.10183288.amp.html>

Νόμος 4443/2016, Κατά των Διακρίσεων στην Εργασία και στην Απασχόληση (ΦΕΚ 232 Α΄/9.12.2016).

Παναγιωτίδης, Θ. (2023). Πλημμύρες στη Θεσσαλία: Στους 17 αυξήθηκαν οι νεκροί - Ένας αγνοούμενος. *News 247*. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://www.news247.gr/koinonia/plimmyres-sti-thessalia-stoys-17-ayxithikan-oi-nekroi-enas-agnooymenos.10177733.html>

Ραγνε, Μ. (2021). Συνηγορία, Ανθρώπινα Δικαιώματα και Προνοιακά Δικαιώματα. Στο Δ. Τελώνη (Επιμ.) *Κοινωνική Εργασία — Από τη θεωρία στη πράξη: Ένας απαραίτητος οδηγός* (σ. 239-252). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Πολίτη, Φ. (2023). Ναυάγιο στην Πύλο: Δικό της πόρισμα θα συντάξει η Frontex – «Καρφιά» για τις ελληνικές αρχές. *in*. Ανακτήθηκε 21 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://www.in.gr/2023/06/23/greece/navagio-stin-pylo-diko-tis-porisma-tha-syntaksei-frontex-karfia-gia-tis-ellinikes-arxes/>

Πρωτοβουλία για ένα πολύμορφο κίνημα στην Ψυχική Υγεία (2022). Τι «αλλάζει» με το νέο νόμο για την εκτέλεση των ακούσιων νοσηλείων;. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 19 Αυγούστου 2023 από <https://www.efsyn.gr/ellada/ygeia/344203-ti-allazei-me-neo-nomo-gia-tin-ektelesi-ton-akoysion-nosileion>

Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος [ΣΚΛΕ] (χ.χ.). Κώδικας Δεοντολογίας Κοινωνικών Λειτουργών. Ανακτήθηκε 29 Αυγούστου 2023 από <https://www.skle.gr/index.php/el/2015-01-15-06-55-22/2015-01-27-06-56-54>

Συνήγορος του Πολίτη (2022). Ενημερωτικό Σημείωμα. Ειδική Έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη ως Εθνικού Μηχανισμού Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας για το 2021. Ανακτήθηκε 13 Μαρτίου 2023 από [https://www.synigoros.gr/el/category/default/post/emhdipa-"eidikh-ek8esh-toy-synhgoroy-toy-polith-ws-e8nikoy-mhxanismo-y-diereynhshs-peristatikwn-ay8airesias-gia-to-2021"](https://www.synigoros.gr/el/category/default/post/emhdipa-)

Τάνκα, Α. (2023). Ναυάγιο στην Πύλο: «Μας τράβηξαν τόσο γρήγορα που βυθιστήκαμε» – Νέα ερωτήματα για τη δράση του Λιμενικού. *in*. Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2023 από <https://www.in.gr/2023/06/23/greece/navagio-stin-pylo-mas-travixsan-toso-grigora-pou-vythistikame-nea-erotimata-gia-ti-drasi-tou-limenikou/>

- Τέλλογλου, Τ., & Τριανταφύλλου Ε. (2022). Ποιος παρακολουθούσε το κινητό του δημοσιογράφου Θανάση Κουκάκη;. *Inside Story*. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από <https://insidestory.gr/article/poios-parakoloythoyse-kinito-toy-dimosiografoy-thanasi-koykaki>
- Τερζάκης Δ. (2021). Πολίτες σε καθεστώς παρακολούθησης από την ΕΥΠ. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από https://www.efsyn.gr/themata/thema-tis-efsyn/319063_polites-se-kathestos-parakoloythisis-apo-tin-eyyp
- Τερζάκης, Φ. (2017). Είναι τα «δικαιώματα» μια επαναστατική ιδέα;. *Δρόμος της Αριστεράς*. Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2023 από <https://edromos.gr/einai-ta-dikaiomata-mia-epanastatiki-idea/>
- Τριανταφύλλου, Ε. (2023). Ελευθερία Τύπου: Καθελωμένη στην τελευταία θέση της Ευρώπης η Ελλάδα και το 2023. *Inside Story*. Ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2023 από <https://insidestory.gr/article/eleytheria-tyroy-kathilomeni-stin-teleytaia-thesi-tis-eyropis-i-ellada-kai-2023>
- Τσακίρη, Ε., Αποστολίδου, Ε., Παναγιωτίδης, Θ., Νασιάδης, Μ., Βλαχοπαναγιώτη, Α., Κουτσογιάννη, Ε. ... & Φίλη Σ. (2023). Κακοκαιρία Daniel – Θεσσαλία: Βιβλική η καταστροφή – Λάρισα και Τέμπη σε επιφυλακή, υγειονομική «βόμβα» τα νεκρά ζώα. *EPTNews*. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/kakokairia-daniel-thessalia-vivliki-i-katastrofi-larisa-kai-tempi-se-epifylaki-ygeionomiki-vomva-ta-nekra-zoa/?amp>
- Υπουργείο Υγείας (2022). Δελτίο Τύπου: Διάταξη νόμου για τη μεταφορά στην ακούσια νοσηλεία,11/05/2022. Ανακτήθηκε 19 Αυγούστου 2023 από [https://www.moh.gov.gr/articles/health/domes-kai-drases-gia-thn-ygeia/c312-psyikh-ygeia/c685-drases/10455-diataksh-nomoy-gia-th-metφορά-sthn-akoyasia-noshleia](https://www.moh.gov.gr/articles/health/domes-kai-drases-gia-thn-ygeia/c312-psyikh-ygeia/c685-drases/10455-diataksh-nomoy-gia-th-metфора-sthn-akoyasia-noshleia)
- Φραγκιουδάκης, Μ. (2021). Νέα Σμύρνη: "Μου είπε σε γράφω γιατί έτσι θέλω – Με έπιασαν τα κλάματα από το ξύλο στο παιδί". *News 247*. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου 2023 από <https://www.news247.gr/koinonia/nea-smyrni-moy-eipe-se-grafo-giati-etsi-thelo-me-epiasan-ta-klamata-apo-to-xylo-sto-paidi.9164584.html>

Χονδρόγιαννος, Θ. (2022α). Παρακολούθηση του Νίκου Ανδρουλάκη από την ΕΥΠ. *Gonwatch*. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από

<https://gonwatch.gr/finds/parakolythisi-toy-nikoy-androylaki-apo-tin-eyp/>

Χονδρόγιαννος, Θ. (2022β). Παρακολουθήσεις πολιτικών, δημοσιογράφων και επιχειρηματιών από Predator και ΕΥΠ. *Gonwatch*. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από

<https://gonwatch.gr/finds/parakolythiseis-politikon-dimosiografon-kai-epicheirimation-apo-predator-kai-eyp/>

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abramovitz, M. (1998). Social Work and Social Reform: An Arena of Struggle. *Social Work*, 43(6), 512-526.

Albrithen, A., & Androff, D. (2014). The convergence of social work and human rights: Analysing the historical and ethical foundations of allied disciplines. *Indian Journal of Social Work*, 75(4), 535-552.

Alexander, B. K. (2008). *The Globalisation of Addiction: A Study in Poverty of the Spirit*. New York: Oxford University Press.

Amnesty International (2007). Amnesty International Report 2007: Facts and Figures— Media Briefing. Ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2023 από

<https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/007/2007/en/>

Amnesty International (2021). BLUNT FORCE: Investigating the Misuse of Police Batons and Related Equipment. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου 2023 από

<https://www.amnesty.org/en/latest/research/2021/09/blunt-force/>

Amnesty International (2023). Amnesty International Report 2022/23: The State of the World's Human Rights. Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2023 από

<https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/5670/2023/en/>

Amnesty International (n.d.α). Discrimination. Ανακτήθηκε 18 Φεβρουαρίου 2023 από

<https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/>

Amnesty International (n.d.β). Universal Declaration of Human Rights. Ανακτήθηκε 7 Μαρτίου 2023 από

<https://www.amnesty.org/en/what-we-do/universal-declaration-of-human-rights/>

- Amnesty International (n.d.γ). Police Violence. Ανακτήθηκε 16 Ιουνίου 2023 από <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/police-brutality/>
- Anasti, T. (2020). "Officers are doing the best they can": Concerns around law enforcement and social service collaboration in service provision to sex workers. *Affilia*, 35(1), 49-72.
- Androff, D. (2016). A framework for rights-based practice. Στο *Practicing rights: Human rights-based approaches to social work practice* (pp. 26-49). London, New York: Routledge.
- Androff, D. (2018). Practicing human rights in social work: Reflections and rights-based approaches. *Journal of Human Rights and Social Work*, 3, 179-182.
- Androff, D., & Mathis, C. (2022). Human Rights–Based Social Work Practice with Immigrants and Asylum Seekers in a Legal Service Organization. *Journal of Human Rights and Social Work*, 1-11.
- Avocats Sans Frontières (2021). (French) Joint advocacy report – Police violence and criminalisation of human rights activists and defenders. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από <https://asf.be/publication/french-joint-advocacy-report-police-violence-and-criminalisation-of-human-rights-activists-and-defenders/>
- Aziz, N. (1999). The Human Rights Debate in an Era of Globalization. Στο P. Van Ness (Ed.) *Debating Human Rights: Critical Essays from the United States and Asia* (pp. 32–55). London: Routledge Press.
- Baines, D. (2022). Soft cops or social justice activists: Social work's relationship to the state in the context of BLM and neoliberalism. *The British Journal of Social Work*, 52(5), 2984-3002.
- Ball, O., & Gready, P. (2006). *The No-nonsense Guide to Human Rights*. Oxford: New Internationalist.
- Banerjea, S. (2014). Police Violence and Social Bigotry Against Hijras in India. *LGBTQ Policy Journal*, 5, 34-42.
- Bergen, H., & Abji, S. (2020). Facilitating the carceral pipeline: Social work's role in funneling newcomer children from the child protection system to jail and deportation. *Affilia*, 35(1), 34-48.
- Berman, M., & Wax-Thibodeaux, E. (2020). Police keep using force against peaceful protesters, prompting sustained criticism about tactics and training. *The Washington*

- Post. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από https://www.washingtonpost.com/national/police-keep-using-force-against-peaceful-protesters-prompting-sustained-criticism-about-tactics-and-training/2020/06/03/5d2f51d4-a5cf-11ea-bb20-ebf0921f3bbd_story.html
- Bertelsmann Stiftung (2019). Social Justice in the EU and OECD: Index Report 2019. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023 από https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/SJI_2019.pdf
- Beswick, E. (2020). Police using 'excessive violence' against peaceful protesters in Poland amid abortion row. *Euronews*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από <https://www.euronews.com/2020/11/24/police-using-excessive-violence-against-peaceful-protesters-in-poland>
- Boyd, J., Fast, D., & Small, W. (2016). Pathways to criminalization for street-involved youth who use illicit substances. *Critical Public Health*, 26(5), 530-541.
- Bradley, A. S. (2019). Human Rights Racism. *Harvard Human Rights Journal*, 32, 1-58.
- Brady, S. R., Schoeneman, A. C., & Sawyer, J. (2014). Critiquing and analyzing the effects of neoliberalism on community organizing: Implications and recommendations for practitioners and educators. *Journal for Social Action in Counseling & Psychology*, 6(1), 36-60.
- Brar, M. (2022). "Thanks for the warning officer": Exploring Racial Disparities in Police Violence. *THE SOCIETY: Sociology and Criminology Undergraduate Review*, 7(1).
- Brown, C. (2021). Critical Clinical Social Work and the Neoliberal Constraints on Social Justice in Mental Health. *Research on Social Work Practice*, 31(6), 644-652.
- Bruey, V. F. (2022). Police Brutality and Violence Against Liberian Refugees and Migrants in Ghana: The Role of the Commission on Human Rights and Administrative Justice. Στο Addadzi-Koom, M. E., Addaney, M., & Nkansah, L. A. (Eds.) *Democratic Governance, Law, and Development in Africa: Pragmatism, Experiments, and Prospects* (pp. 353-383). Cham: Springer International Publishing.
- Bumiller, K. (2008). *In an abusive state: How neoliberalism appropriated the feminist movement against sexual violence*. Durham, London: Duke University Press.
- Calma, T., & Priday, E. (2011). Putting Indigenous Human Rights into Social Work Practice. *Australian Social Work*, 64(2), 147-155.

- Canadian Association of Social Workers [CASW] (2019). Statement of Apology and Commitment to Reconciliation. Ανακτήθηκε 23 Φεβρουαρίου 2023 από https://www.casw-acts.ca/files/attachements/Statement_of_Apology_and_Reconciliation_FINAL_2021.pdf
- Cemlyn, S. (2008). Human rights practice: Possibilities and pitfalls for developing emancipatory social work. *Ethics and Social Welfare*, 2(3), 222-242.
- Chomsky, N. (1998). *Profit Over People: Neoliberalism and Global Order*. New York: Seven Stories Press.
- Chrisafis, A. (2023). France police shooting: Macron says killing of teenager ‘inexcusable’. *The Guardian*. Ανακτήθηκε 1 Ιουλίου 2023 από <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/27/police-officer-investigated-boy-shot-dead-paris-nanterre>
- Civera, N. C., Muñoz, D. C., & Díez, E. R. (2018). Assisting the Most Vulnerable Populations in the Regions of La Rioja and the Maghreb: The Human Rights-Based Approach and Social Work. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 45, 187-210.
- Committee of Inquiry to investigate the use of Pegasus and equivalent surveillance spyware (2023). European Parliament Draft Recommendation to the Council and the Commission. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/PEGA/RD/2023/01-24/1269773EN.pdf
- Copeland, V. (2022). *Dismantling the Carceral Ecosystem: Investigating the Role of “Child Protection” and Family Policing in Los Angeles*. (Doctoral Dissertation).
- Cox, C., & Pardasani, M. (2017). Aging and human rights: a rights-based approach to social work with older adults. *Journal of Human Rights and Social Work*, 2, 98-106.
- Cubillos-Vega, C. (2017). Análisis de la producción científica sobre Derechos Humanos en Trabajo Social: perspectiva internacional (2000-2015). *Revista Española de Documentación Científica*, 40(1), e163-e163.
- Daum, C. (2019). Violence Against and Policing of LGBTQ Communities: A Historical Perspective. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου 2023, από

<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1221>

Dill, B. T., & Zambrana, R. E. (2017). Critical Thinking About Inequality: An Emerging Lens. Στο C. R. Mccann, & S. Kim (Eds.), *Feminist Theory Reader*. London, New York: Routledge.

Domaradzki, S., Khvostova, M., & Pupovac, D. (2019). Karel Vasak's generations of rights and the contemporary human rights discourse. *Human Rights Review*, 20(4), 423-443.

Edwards, F. (2019). Family Surveillance: Police and the Reporting of Child Abuse and Neglect. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 5(1), 50-70.

Esteva, G., & Prakash, M. S. (1998). *Grassroots postmodernism: Remaking the soil of cultures*. London, New York: Zed Books.

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (2019). Report: to the Greek Government on the visit to Greece carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), from 10 to 19 April 2018. Ανακτήθηκε 19 Αυγούστου 2023 από <https://rm.coe.int/1680930c9a>

European Council on Refugees and Exiles (2022). Greece: Deadly End to 2021, Pushbacks Prevent Arrivals and Drive People Towards More Deadly Routes, Closed Controlled Camps Again Face Legal Scrutiny and Criticism. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2023 από <https://ecre.org/greece-deadly-end-to-2021-pushbacks-prevent-arrivals-and-drive-people-towards-more-deadly-routes-closed-controlled-camps-again-face-legal-scrutiny-and-criticism/>

European Court of Human Rights (2022). Press Release: Violations of the Convention in a case concerning the sinking of a migrant boat.

European Court of Human Rights (2023). Annual Report 2022. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2023 από https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2022_ENG.pdf

European Forest Fire Information System [EFFIS] (2023). Seasonal Trend. Ανακτήθηκε 2 Σεπτεμβρίου 2023 από <https://effis.jrc.ec.europa.eu/apps/effis.statistics/seasonaltrend>

European Institute for Gender Equality [EIGE] (2022). Gender Equality Index 2022: The COVID-19 pandemic and care. Ανακτήθηκε 16 Μαρτίου 2023 από

<https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2022-covid-19-pandemic-and-care>

Eurostat (2023). Euro area unemployment at 6.6%. Ανακτήθηκε 16 Μαρτίου 2023 από

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/15893630/3-01022023-BP-EN.pdf/e907214e-5496-dfa0-cd00-2d68dbf62f2b>

Ferguson, I. (2007). *Reclaiming Social Work: Challenging Neo-liberalism and Promoting Social Justice*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.

Forensic Architecture (2022). Drift-backs in the Aegean Sea. Ανακτήθηκε 13 Μαρτίου 2023

από <https://forensic-architecture.org/investigation/drift-backs-in-the-aegean-sea>

Fortier, C., & Hon-Sing Wong, E. (2019). The settler colonialism of social work and the social work of settler colonialism. *Settler Colonial Studies*, 9(4), 437-456.

Front Line Defenders (n.d.). #Civil & Political Rights. Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2023 από

<https://www.frontlinedefenders.org/en/right/civil-political-rights>

Gatenio Gabel, S. (2015). Foreword. Στο Libal, K. R., & Harding, S. (Eds.) *Human Rights-Based Community Practice in the United States* (pp. v-xiv). Cham: Springer International Publishing.

Gaynor, T. S., & Blessett, B. (2022). Predatory Policing, Intersectional Subjection, and the Experiences of LGBTQ People of Color in New Orleans. *Urban Affairs Review*, 58(5), 1305-1339.

Gil, D. G. (2013). *Confronting Injustice and Oppression: Concepts and Strategies for Social Workers -2nd Edition*. Columbia University Press.

Girardi, R. (2022). 'It's easy to mistrust police when they keep on killing us': A queer exploration of police violence and LGBTQ+ Victimization. *Journal of Gender Studies*, 31(7), 852-862.

Giwa, S., Logie, C. H., Karki, K. K., Makanjuola, O. F., & Obiagwu, C. E. (2020). Police violence targeting LGBTIQ+ people in Nigeria: Advancing solutions for a 21st century challenge. *Greenwich Social Work Review*, 1(1), 36-49.

Gonwatch (2022). 1η Ετήσια Έκθεση για το Κράτος Δικαίου στην Ελλάδα – 2021.

Ανακτήθηκε 13 Μαρτίου 2023 από https://gonwatch.gr/wp-content/uploads/2022/09/GOVwatch_Greek-1.pdf

- Gruskin, S., Bogecho, D., & Ferguson, L. (2010). 'Rights-based approaches' to health policies and programs: Articulations, ambiguities, and assessment. *Journal of Public Health Policy, 31*, 129-145.
- Hamlin, M., & Speer, J. (2018). The politics of conceptualizing the carceral: A commentary on Moran et al. (2017). *Progress in Human Geography, 42*(5), 799-802.
- Hasenfeld, Y., & Garrow, E. E. (2012). Nonprofit human-service organizations, social rights, and advocacy in a neoliberal welfare state. *Social Service Review, 86*(2), 295-322.
- Healy, L. M. (2008). Exploring the history of social work as a human rights profession. *International Social Work, 51*(6), 735-748.
- Heitmeyer, W. and Salentin, K. (2023, Ιανουάριος 27). discrimination. *Encyclopedia Britannica*. Ανακτήθηκε 18 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.britannica.com/topic/discrimination-society>
- Hinson, S., & Bradley, A. (2006). A Structural Analysis of Oppression. *Grassroots Policy Project, 1-5*.
- Hirschl, R. (2000). "Negative" Rights vs. "Positive" Entitlements: A Comparative Study of Judicial Interpretations of Rights in an Emerging Neo-Liberal Economic Order. *Human Rights Quarterly, 22*(4), 1060-1098.
- Human Rights Watch (2015). "As Though We Are Not Human Beings": Police Brutality against Migrants and Asylum Seekers in Macedonia. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από <https://www.hrw.org/report/2015/09/21/though-we-are-not-human-beings/police-brutality-against-migrants-and-asylum#9250>
- Human Rights Watch (2020). Breaking the Poverty Trap: Why Poverty and Inequality are Human Rights Issues. Ανακτήθηκε 19 Μαΐου 2023 από <https://www.hrw.org/news/2020/10/14/breaking-poverty-trap>
- Human Rights Watch (2023). World Report 2023: Events of 2022. Ανακτήθηκε 17 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.hrw.org/world-report/2023>
- Hunt, L. (2007). *Inventing Human Rights: A History*. New York, London: WW Norton & Company.
- Ife, J. (2012). *Human rights and social work: Toward rights-based practice- Third edition*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Mexico City: Cambridge University Press.

- Ife, J. (2016). Human Rights and Social Work: Beyond Conservative Law. *Journal of Human Rights and Social Work*, 1(1), 3-8.
- International Organization for Migration [IOM] (2021). Migrant deaths on maritime routes to Europe in 2021. Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2023 από https://missingmigrants.iom.int/sites/g/files/tmzbdl601/files/publication/file/Mediterranean-deaths-Jan-Jun_2021.pdf
- Ioakimidis, V., & Trimikliniotis, N. (2020). Making sense of social work's troubled past: Professional identity, collective memory and the quest for historical justice. *The British Journal of Social Work*, 50(6), 1890-1908.
- IOM (n.d.). Displacement Tracking Matrix: Migration Flow to Europe: Dead and Missing. Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2023 από <https://dtm.iom.int/europe/dead-and-missing>
- Islam, S. N. (2015). Inequality and environmental sustainability. *Department of Economic & Social Affairs Working Paper No. 145*.
- Jacobs, L. A., Kim, M. E., Whitfield, D. L., Gartner, R. E., Panichelli, M., Kattari, S. K., ... & Mountz, S. E. (2021). Defund the police: Moving towards an anti-carceral social work. *Journal of Progressive Human Services*, 32(1), 37-62.
- Jani, H. (2017). Is inequality harming the environment?. *RSA*. Ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2023 από <https://www.thersa.org/blog/2017/12/is-inequality-harming-the-environment>
- Jensen, S. L. B. (2017). Putting to rest the Three Generations Theory of human rights. *Open Global Rights*. Ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2023 από <https://www.openglobalrights.org/putting-to-rest-the-three-generations-theory-of-human-rights/>
- Kennedy, D. (2005). The International Human Rights Movement: Part of the Problem?. Στο *The Dark Sides of Virtue: Reassessing International Humanitarianism* (pp. 3-35). Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Kim, M. E. (2013). Challenging the pursuit of criminalisation in an era of mass incarceration: The limitations of social work responses to domestic violence in the USA. *British Journal of Social Work*, 43(7), 1276-1293.
- Koch, I. E. (2006). Economic, social and cultural rights as components in civil and political rights: A hermeneutic perspective. *The International Journal of Human Rights*, 10(4), 405-430.

- Kramer, R., & Remster, B. (2018). Stop, frisk, and assault? Racial disparities in police use of force during investigatory stops. *Law & Society Review*, 52(4), 960-993.
- Lacey, N. (2013). Punishment, (neo) liberalism and social democracy. Στο J. Simon and R. Sparks (Eds.) *The SAGE handbook of punishment and society*, pp. 260-280. London: SAGE.
- Laurent, É. (2014). *Inequality as pollution, pollution as inequality: The social-ecological nexus*. The Stanford Center on Poverty and Inequality. Ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2023 από https://inequality.stanford.edu/sites/default/files/media/media/working_papers/laurent_inequality-pollution.pdf
- Leotti, S. M. (2020). The discursive construction of risk: Social work knowledge production and criminalized women. *Social Service Review*, 94(3), 445-487.
- Libal, K. R., & Harding, S. (Eds.) (2015). Human Rights-Based Approaches to Community Practice in the United States: A Call to Action. Στο *Human Rights-Based Community Practice in the United States* (pp. 1-18). Cham: Springer International Publishing.
- Lindsay, F. (2022). Migrants Are Taking Ever More Dangerous Routes To Get To Europe. *Forbes*. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2023 από <https://www.forbes.com/sites/freylindsay/2022/01/08/migrants-are-taking-ever-more-dangerous-routes-to-get-to-europe/>
- Makariev, P. (2006). Eurocentrism. Στο Leonard, T. M. (Ed) *Encyclopedia of the Developing World-Volume 1* (pp. 634-636). Routledge.
- Mapp, S., McPherson, J., Androff, D., & Gatenio Gabel, S. (2019). Social work is a human rights profession. *Social Work*, 64(3), 259-269.
- Marks, S. (2011). Human Rights and Root Causes. *The Modern Law Review*, 74(1), 57-78.
- Marks, S. P. (1980). Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s. *Rutgers Law Review*, 33, 435.
- Marshall, T. H. (1992). The Development of Citizenship to the End of the Nineteenth Century. Στο T .H. Marshall and T. Bottomore (Eds.) *Citizenship and Social Class*, pp. 8-17. London: Pluto Press.
- McPherson, J. (2015). Human rights practice in social work: a US social worker looks to Brazil for leadership. *European Journal of Social Work*, 18(4), 599-612.

- McPherson, J. (2020). Now is the time for a rights-based approach to social work practice. *Journal of Human Rights and Social Work*, 5, 61-63.
- McPherson, J., & Abell, N. (2020). Measuring rights-based practice: Introducing the human rights methods in social work scales. *The British Journal of Social Work*, 50(1), 222-242.
- Metcalfe, S. (2017). Neoliberalism: the idea that swallowed the world. *The Guardian*. Ανακτήθηκε 9 Απριλίου 2023 από <https://www.theguardian.com/news/2017/aug/18/neoliberalism-the-idea-that-changed-the-world>
- Monbiot, G. (2016α). Neoliberalism – the ideology at the root of all our problems. *The Guardian*. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2023 από <https://www.theguardian.com/books/2016/apr/15/neoliberalism-ideology-problem-george-monbiot>
- Monbiot, G. (2016β). *How Did We Get Into This Mess?: Politics, Equality, Nature*. London, New York: Verso.
- Mulé, N. J. (2018). Human Rights Questioned: A Queer Perspective. *Canadian Social Work Review*, 35(1), 141-148.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2018). Racial bias and disparities in proactive policing. Στο *Proactive policing: Effects on Crime and Communities* (pp. 251-301).
- Nipperess, S. (2016). Towards a critical human rights-based approach to social work practice. Στο B. Pease, S. Goldingay, N. Hosken, S. Nipperess (Eds.) *Doing Critical Social Work* (pp. 73-88). Sydney, Melbourne, Auckland, London: Allen & Unwin.
- Nix, J., Campbell, B. A., Byers, E. H., & Alpert, G. P. (2017). A bird's eye view of civilians killed by police in 2015: Further evidence of implicit bias. *Criminology & Public Policy*, 16(1), 309-340.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2008). Frequently Asked Questions on Economic, Social and Cultural Rights. Fact Sheet No. 33. Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2023 από https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ESCR/FAQ_on_ESCR-en.pdf

- Ontario Human Rights Commission (2020). Use of force by the Toronto Police Service— Final Report. Ανακτήθηκε 16 Ιουνίου 2023 από <https://falconers.ca/wp-content/uploads/2022/03/Use-of-force-by-the-Toronto-Police-Service-Final-report.pdf>
- Oxfam (2015). Extreme Carbon Inequality: Why the Paris climate deal must put the poorest, lowest emitting and most vulnerable people first. Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου 2023 από https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/mb-extreme-carbon-inequality-021215-en.pdf
- Oxfam (2017). A dangerous ‘game’: The pushback of migrants, including refugees, at Europe’s borders. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/bp-dangerous-game-pushback-migrants-refugees-060417-en_0.pdf
- Oxfam (2022). Inequality Kills: The unparalleled action needed to combat unprecedented inequality in the wake of COVID-19. Ανακτήθηκε 17 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.oxfam.org/en/research/inequality-kills>
- Oxfam (n.d.). Inequality. Ανακτήθηκε 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://policy-practice.oxfam.org/inequality/>
- Peeples, L. (2020). What the data say about police brutality and racial bias—and which reforms might work. *Nature*. Ανακτήθηκε 16 Ιουνίου 2023 από <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01846-z>
- Phillips, D., & Pon, G. (2018). Anti-black racism, bio-power, and governmentality: Deconstructing the suffering of black families involved with child welfare. *Journal of Law and Social Policy*, 28, 81.
- Rankin, J. (2022). Migrants face ‘unprecedented rise in violence’ in EU borders, report finds. *The Guardian*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από <https://www.theguardian.com/law/2022/dec/08/migrants-face-unprecedented-rise-in-violence-in-eu-borders-report-finds>
- Reynaert, D., Dijkstra, P., Knevel, J., Hartman, J., Tirions, M., Geraghty, C., ... & van den Hoven, R. (2019). Human rights at the heart of the social work curriculum. *Social Work Education*, 38(1), 21-33.

- Reynaert, D., Nachtergaele, S., De Stercke, N., Gobeyn, H., & Roose, R. (2022). Social work as a human rights profession: An action framework. *The British Journal of Social Work*, 52(2), 928-945.
- Richie, B. E., & Martensen, K. M. (2020). Resisting carcerality, embracing abolition: Implications for feminist social work practice. *Affilia*, 35(1), 12-16.
- Rine, C. M. (2021). Considering social work roles in policing. *Health & Social Work*, 46(2), 85-87.
- Ritchie, A. J. (2016). #SayHerName: Racial Profiling and Police Violence against Black Women. *Harbinger*, 41, 11-23.
- Ritchie, A. J. (2017). *Invisible No More: Police Violence Against Black Women and Women of Color*. Boston: Beacon Press.
- Robbins, S. P. (2017). Oppression Theory and Social Work Treatment. Στο F. J. Turner (Ed.), *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches* (pp. 376-386). Oxford University Press.
- Roberts, D. (2014). Complicating the triangle of race, class and state: The insights of black feminists. *Ethnic and Racial Studies*, 37(10), 1776-1782.
- Said, A. A. (1979). Precept and Practice of Human Rights in Islam. *Universal Human Rights*, 1, 63-79.
- Sato, M. (2020). Social workers are rejecting calls for them to replace police. *The Appeal*. Ανακτήθηκε 19 Αυγούστου 2023 από <https://theappeal.org/social-workers-are-rejecting-calls-for-them-to-replace-police/>
- Sewpaul, V., & Jones, D. (2004). Global standards for social work education and training. *Social Work Education*, 23(5), 493-513.
- Skegg, A. M. (2005). Brief note: Human rights and social work: A Western imposition or empowerment to the people?. *International Social Work*, 48(5), 667-672.
- Sunkara, B. (2014). *Class Action: An Activist Teacher's Handbook*. *Jacobin*. Ανακτήθηκε 19 Φεβρουαρίου 2023 από https://issuu.com/jacobinmag/docs/ctu_booklet_final_web?utm_medium=referral&utm_source=jacobin.com
- Syed, A. (2023). What to Know About Greece's Deadliest Migrant Shipwreck in Years. *TIME*. Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2023 από <https://time.com/6287419/greece-deadly-migrant-shipwreck/>

The Care Collective (2020). *The Care Manifesto: The Politics of Interdependence*. London, New York: Verso Books.

UN News (2022). *'Militarised approach' to policing peaceful protests, only increases risk of violence: UN human rights expert*. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από <https://news.un.org/en/story/2022/06/1120852>

UN Special Rapporteur on Human Rights Defenders (2023). Country Visit Report: Greece. Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου 2023 από <https://srdefenders.org/country-visit-report-greece/>

United Nations (1993). Vienna Declaration and Programme of Action. Ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2023 από <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>

United Nations (1994). *Human Rights and Social Work: A Manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*. Geneva: Centre for Human Rights.

United Nations (2007). *Becoming a party to the Convention and Optional Protocol στο Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2023 από <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/handbook-for-parliamentarians-on-the-convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (2014). "Addressing inequalities in the SDGs: A human rights imperative for poverty eradication". Ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2023 από <https://www.ohchr.org/en/statements/2014/04/addressing-inequalities-sdgsa-human-rights-imperative-poverty-eradication>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (2021α). Equality is at the heart of human rights. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2021 από <https://www.ohchr.org/en/2022/01/equality-heart-human-rights>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (2021β). UN experts call for an end to police brutality worldwide. Ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2023 από <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/08/un-experts-call-end-police-brutality-worldwide>

United Nations Office of the High Commissioner for Refugees (2022). UNHCR data visualization on Mediterranean crossings charts rising death toll and tragedy at sea.

Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2023 από <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/unhcr-data-visualization-mediterranean-crossings-charts-rising-death-toll-and>

Valenzuela-Vela, L., & Alcázar-Campos, A. (2020). Gendered carceral logics in social work: The blurred boundaries in gender equality policies for imprisoned and battered women in Spain. *Affilia*, 35(1), 73-88.

Weissbrodt, D., & Finnegan, P. (2019). Human Rights Conditions: What We Know and Why It Matters. *Minnesota Journal of International Law*, 28(1), 1-48.

Wellman, C. (2000). Solidarity, the Individual and Human Rights. *Human Rights Quarterly*, 22(3), 639-657.

World Organisation Against Torture [OMCT] (2006). Attacking the Root Causes of Torture: Poverty, Inequality and Violence. Ανακτήθηκε 17 Φεβρουαρίου 2023 από http://www.omct.org/files/interdisciplinary-study/attacking_the_root_causes_of_torture.pdf

Zanatta, M. D. L. A. L., & da Luz Scherf, E. (2019). The role of rights-based social work in contemporary Latin American diasporas: The case of Venezuelan migrant children. *Journal of Human Rights and Social Work*, 4, 238-247.